

Taktikot

Otto ja Emil Mikkonen yksilöllisinä toimijoina

1900-luvun alun Amerikassa

Tarja Ketola

Pro gradu -tutkielma

Yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden
tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2020

Turun yliopiston laatujaarjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

KETOLA, TARJA: Taktikot. Otto ja Emil Mikkonen yksilöllisinä toimijoina
1900-luvun alun Amerikassa

Pro gradu -tutkielma, 95 s.

Yleinen historia

Maaliskuu 2020

Tutkimukseni selvittää, miten kaksi yksilöllistä toimijaa, Otto ja Emil Mikkonen, toimivat taktisesti tahoillaan 1900-luvun alun Amerikassa. Tutkin ensin, miten he hakivat paikkaansa uudessa yhteiskunnassa, ja sitten, miten he vakiinnuttivat paikkansa tutuksi tulleessa yhteiskunnassa. Yksilötaktiikkatutkimus täydentää aiempia, yhteisökäytäntöihin keskittyneitä siirtolaisuustutkimuksia.

Lähden liikkeelle kahdesta valokuvasta, joiden antamien johtolankojen avulla keräsin muun tutkimusmateriaalin: arkistoaineistot, painetut alkuperäisaineistot, lehtiartikkelit, pojanpojan haastattelut ja muut valokuvat. Näitä tulkitsemalla luon mahdollisimman monipuolisen kuvan nuorukaisista aikuisiksi kasvaneiden Oton ja Emilin toimijuuksista viime vuosisadan kahden ensimmäisen vuosikymmenen Yhdysvalloissa aikalaislähteiden ja tutkimuskirjallisuuden kuvaamissa konteksteissa. Sovellan de Certeau'n toimijuusteorian strategia/taktiikka -näkemystä ja vertaan tuloksiani aiempiin sovelluksiin. Hyödynnän tutkimuksessani risteävien historioiden menetelmän ulottuvuuksia.

Otto ja Emil joutuivat yksilöllisiin ja spatiaalisiin risteyksiin hakiessaan ja vakiinnuttaessaan paikkaansa amerikkalaisessa yhteiskunnassa. He hakivat paikkaansa kolmella taktiikalla: sujahtamalla varmaan työpaikkaan, häivyttämällä tai korostamalla etnisyyttään tilanteesta riippuen ja parantamalla asemaansa oppimillaan taidoilla. He vakiinnuttivat paikkaansa kolmella taktiikalla: ratkaisemalla kriisin voittoisaksi käännekohtaksi, samaistumalla eri etnisiin ryhmiin ja ryhtymällä taktikosta strategikoksi. Veljesten toisistaan poikkeavissa elämänkonteksteissa heidän taktiikkansa johtivat erilaisiin tuloksiin. Otosta tuli hammaslääkäri ja klassinen amatöörilaulaja, Emilistä akrobaatti sirkukseen ja vaudevillien, ja uransa lopulla yhdistetty taitovoimistelija-huumorilaulaja.

De Certeau'n strategia/taktiikka -näkemys sopii kuvaamaan Oton ja Emilin toimia. Heidän taktiikkansa toimivat useimmiten paralleelista vallanpitäjien strategioiden puitteissa, joskus joustavasti, toisinaan luovasti. Tutkimustulokseni laajentavat de Certeau'n sovelluksia: taitavat taktikoijat voivat hyötyä taktiikkaan liittymättömässäkään asioissa, eliminoida muut taktiikat, luoda kilpailua strategioiden välille tai sulauttaa strategian taktiikkaansa. Strategioita myötäilevät taktiikat saattoivat kuitenkin menettää autonomiansa, jolloin toimija siirtyi vihamieliseen tai loikkaustaktiikkaan. Oton ja Emilin tapaukset vahvistavat olettamusta, että taktiikan onnistuminen edellyttää ajan vapautta strategioista. Ajan, hetken, risteyksen voisi siis lisätä risteävien historioiden menetelmään.

Asiasanat: de Certeau, toimijuus, taktiikka, strategia, risteävät tarinat, siirtolaisuus, siirtolaiset, amerikansuomalaiset, etnisuus, identiteetti, valokuvat, hammaslääkärit, kuorolaulu, laulajat, soittokunnat, akrobaatit, sirkus, vaudeville, 1900-luvun alun Yhdysvallat, 1900-luvun alun Amerikka

Taktikot

Otto ja Emil Mikkonen yksilöllisinä toimijoina

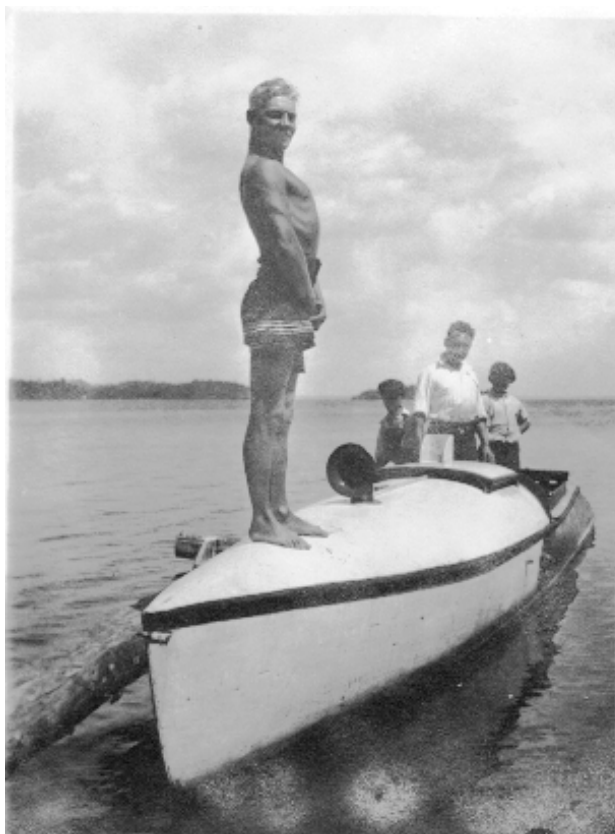
1900-luvun alun Amerikassa

Alkuvalokuvat

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimusympäristö	1
1.2. Kysymyksenasettelu	2
1.3. Toimijuusteoria ja risteävien historioiden menetelmä	4
1.4. Alkuperäisaineisto	7
2. Otto/Emil: Haki paikkaansa uudessa, amerikkalaisessa yhteiskunnassa	11
2.1. Sujahti varmaan työpaikkaan	11
2.2. Häivytti tai korosti etnisyyttään tilanteen mukaan	23
2.3. Paransi asemiaan oppimillaan taidoilla	30
3. Otto/Emil: Vakiinnutti paikkansa tutussa amerikkalaisessa yhteiskunnassa	41
3.1. Ratkaisi kriisin voittoisaksi käännekohtaksi	41
3.2. Samaistui eri etnisiin ryhmiin	51
3.3. Ryhtyi taktikosta strategikoksi	60
4. Johtopäätöksiä	77
Lähteet	83

Kuva 1. Hammaslääketieteen opiskelija, klassinen tenori Otto Mikkonen/Peterson Chicagon yliopistossa (Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma).

Kuva 2. Sirkus- ja vaudevillakrobaatti, huumorilaulaja Emil Mikkonen/Kullervo kesälomalla (Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma).

1. Johdanto

1.1. Tutkimusympäristö

Irralliset vanhat valokuvat ilman mitään tekstiä kääntöpuolella herättävät kysymyksiä: kuka, missä, milloin, miksi? Löysin kuvat 1 ja 2 tyhjentäessäni lapsuudenkotiani. Muistin nähneeni ne varhaislapsuudessani ja äitini kertoneen, että siinä olivat hänet kasvattaneiden isotätien, Elinin ja Olgan, 1900-luvun alkuvuosina Amerikkaan nuorukaisina muuttaneet veljet, hammaslääkäri-Otto ja akrobaatti-Emil. He eivät tuolloin kiinnostaneet minua, sillä pelkäsin hammaslääkäreitä ja kotitalomme yläkerrassa asui ihka elävä fakiiri! – joka todellisuudessa oli naapurissa toimineen kirjapainon faktori.

Nyt vanhempana isoisosetieni elämä Amerikassa hämmästyttää. Otto ja Emil¹ poikkesivat tyypillisistä sen ajan suomalaisista amerikansiirtolaisista: he olivat helsinkiläisiä (eivät maaseudulta), sukujuuriltaan karjalaisia (eivät pohjalaisia), työläistaustastaan huolimatta eivät ryhtyneet Amerikassa sosialisteiksi tai kommunisteiksi, ja päätyivät aivan erilaisiin ammatteihin kuin useimmat muut suomalaiset siirtolaiset (jotka toimivat metsureina, kaivos-, tehdas-, rakennus- ja maatyöläisinä sekä maanviljelijöinä). Ottoa ja Emiliä voisi kutsua Michel de Certeau'n käsittein tyypillisiksi poikkeamiksi tai mielenkiintoisiksi poikkeamiksi.²

Nuo tyypillisiä suomalaisia amerikansiirtolaisia kuvaavat määreet ovat peräisin Reino Keron, Auvo Kostiaisen ja Keijo Virtasen 1970-luvun väitöskirjoista, jotka muodostavat suomalaisen amerikansiirtolaisuustutkimuksen kivijalan.³ Siltä perustalta on tämän alan tutkimus Suomessa kehittynyt ja jatkuu yhä monipuolisempana.

Siirtolaisuustutkimus alkoi kansainvälisesti 1960-luvun sosiaalisen käänteen myötä, jolloin pelkästä ”puunlatvatason” vallanpitäjien tutkimisesta siirryttiin ”ruohonjuuritasolle” tavallisten ihmisten tutkimiseen. John Bodnarin kirja teki analyttisen yhteenvedon ensimmäisten parinkymmenen vuoden amerikansiirtolaisuustutkimuksista. Siirtolaisten maahanmuuton lisäksi tutkittiin heidän sopeutumistaan uuteen yhteiskuntaan. Tutkimusperspektiivikin muuttui 1960-luvulla sulautumista korostavasta näkökulmasta etnistä erilaisuutta arvostavaksi, sosiaalisena käännekohtanaan Nathan Glazerin ja Daniel Moynihanin teos New Yorkin kaupungin etnisistä ryhmistä.⁴ Tähän uuteen kansainväliseen tutkimussuuntaukseen suomalaiset tutkijat siis osallistuivat laaja-alaisilla tutkimuksillaan suomalaisten siirtolaisuudesta Amerikkaan ja muihin maanosiin.

¹ Kerron heistä etunimillä, sillä Otto saapui Amerikkaan jo 16-vuotiaana ja Emil 18-vuotiaana – ja molemmat vaihtoivat myöhemmin sukunimeään. Etunimien käyttäminen on yleistä kansainvälisissä yksilötason siirtolaisuustutkimuksissa. Ks. esim. Thompson 2011, 2012; Thomson 2011.

² Ks. poikkeamat: de Certeau (1975) 1988, 80, 83; Peltonen 1996, 21; 1999, 63, 114.

³ Kero 1974; Kostiaisen 1978; Virtanen 1979.

⁴ Glazer & Moynihan 1963; Bodnar 1985; Brubaker 2004, 116, 125; Taylor 2008, 458; Iriye 2013, 4.

Kokonaisuuksia kartoittavissa ruohonjuuritason tutkimuksissakin jotkin ruohonkorret nousevat korkeammalle kuin toiset. Yksilötason historian tutkimuksia 1900-luvun alun suomalaisista amerikansiirtolaisista on tehty poliittisista johtajista, ihanneyhteisöjen eli utopioiden johtohahmoista, sanomalehtien päätoimittajista ja urheilusankareista elämänkerta- tai elämänjaksotutkimuksina 1970-luvulta 2000-luvulle.⁵ ”Merkittävät” yksilöt ovat siis saaneet omat kirjansa, lukunsa tai artikkelinsa, mutta tavalliset ihmiset on tutkimuksissa niputettu anonyymeiksi ryhmiksi ammatin, asuinpaikan, harrastusten, poliittisen kannan, siviilisäädyn tai uskonnon mukaan.

Tavallisten suomalaissiirtolaisten tuonaikaisista Amerikan kokemuksista on kyllä kerätty paljon aineistoa muun muassa Siirtolaisuusinstituutin arkistoihin ja Turun yliopiston yleisen historian siirtolaishistorian kokoelmaan. Heidän kokemuksistaan on toimitettu kokoomateoksia. Heidän tietojaan ovat aikalaiset koonneet eri alueiden ja ammattien biografiamatrikkeleihin.

Tästä kaikesta huolimatta yksittäisten, nimeltä mainittujen tavallisten suomalaisten toimintatavoista 1900-luvun alun Amerikassa ei ole nähtävästi vielä tehty historian tutkimuksia. Sitä vastoin yksittäisistä, nimeltä mainituista toisen ja kolmannen polven tavallisista amerikansaksalaisista ja toisen maailmansodan jälkeisistä tavallisista brittiläisistä australiansiirtolaisista on tehty tutkimuksia.⁶ Ne ovat muistitietotutkimuksia, joiden tekeminen yhä elävistä haastattelemalla on helpompaa kuin lukemattomien tietosirpaleiden kokoaminen monista eri lähteistä kauan sitten kuolleista. Vaikeuksista huolimatta sirpaleistakin on laajan historiallisen kontekstualisoinnin avulla mahdollista koota riittävästi aineistoa tutkimukseksi johtolankoja hyödyntäen.⁷

Mikrohistoriallinen näkökulma antaa mahdollisuuden tarkastella 1900-luvun alun Amerikkaa niiden yksilöiden kannalta, jotka olivat mukana rakentamassa monikulttuurista yhteiskuntaa – tai kansojen sulatusuunia, tulkinnasta riippuen – omalla toiminnallaan. Siirtolaiset vaikuttivat Amerikkaan siinä kuin Amerikka siirtolaisiin. Yksilötasoisessa historian tutkimuksessa subjektin toimijuus kietoutuu yhteiskuntien historiaan.

1.2. Kysymyksenasettelu

Tutkimukseni teemana on tarkastella kahden yksilön, Otto Mikkosen (1886–1942) ja Emil Mikkosen (1889–1962), toimintataktiikoita 1900-luvun Amerikassa. Otto ja Emil toimivat toisiinsa ja useimpiin muihin siirtolaisiin nähden hyvin erilaisissa ympäristöissä ja kokivat ne omilla tavoillaan. Heistä kumpikin teki omat yksilölliset päätöksensä ja päätyi aivan omanlaiseensa elämään. Heidän kummankin Amerikkaa on hedelmällisintä

⁵ Esim. poliitikot Emil Hurja, Aino Kuusinen ja Santeri Nuorteva, utopiajohtaja Matti Kurikka, lehtimies Alexander Leinonen sekä olympiaurheilijat Hannes Kolehmainen ja Ville Ritola.

⁶ Esim. Hammerton & Thomson 2005; Thompson 2012.

⁷ Ks. Ginzburg 1996; Peltonen 2012; Leskelä-Kärki 2013, 30.

tutkia de Certeau'n toimijuusnäkökulmasta.⁸ Yksilöt ja ryhmät sekä paikkakunnalliset, alueelliset, valtiolliset, ylirajaiset ja globaalit tilanteet vaikuttivat Oton ja Emilin toimiiin ja he vaikuttivat niihin. Heidän toimijuuksiensa tutkiminen heidän omilla historiallisissa konteksteissaan kertoo menneisyyden maailmasta heidän näkökulmistaan katsottuna.

Nykyajassa elävänä tutkijana haasteenani on ymmärtää Oton ja Emilin toimia ja kokemuksia sen ajan yhteiskunnassa. Heidän kummankin elämässä oli Michael Wernerin ja Bénédicte Zimmermannin kuvaamia risteämiä⁹ eli risteyskohtia, jolloin jotkin heidän yksilölliset toiveensa tai pelkonsa kohtasivat ulkoisia mahdollisuuksia tai uhkia ja saivat heidät ottamaan aloitteen käsiinsä. Otto ja Emil tekivät joitakin totutusta poikkeavia ura- ja elämäntapavalintoja. Ne olivat heidän taktiikoitaan selviytyä ja pärjätä niissä olosuhteissa, joihin he olivat päätyneet 1900-luvun alun Amerikassa sekä parantaa asemiaan ja olosuhteitaan. Heidän perustarpeensa ja päämääränsä olivat niin kuin 350 000 suomalaisen ja 40 miljoonan muun amerikansiirtolaisen, Jokainen siirtolainen näki ja koki Amerikan omalla tavallaan ja toimi itselleen tyypillisesti etsiessään onneaan.

Oma tutkimukseni kuvaa 1900-luvun Amerikkaa Oton ja Emilin toimien ympäristönä – siis kahdesta eri perspektiivistä. Tutkimukseni pääkysymys on: *Miten Otto ja Emil Mikkonen toimivat taktisesti tahoillaan 1900-luvun alun Amerikassa?* Keskityn kummankin siirtolaisen ratkaisevimpiin yksilöllisiin risteyskohtiin, jolloin heidän rationaaliset ja epärationaaliset taktiset päätöksensä ja toimintansa johtivat elämäntapa- ja elämäntapavaltioihin.

Pääkysymykseni jakautuu kronologisesti kahteen alakysymykseen. Ensin tutkin: *Miten Otto ja Emil hakivat paikkaansa uudessa, amerikkalaisessa yhteiskunnassa?* He löysivät nopeasti työpaikat, mutta aivan erilaiset ja eri keinoin. Veljekset myös käyttivät hyväkseen etnisyyttään, mutta aivan eri tavoin. Ja molemmat hyödynsivät oppimiaan taitoja parantaakseen asemiaan. Kerron näistä taktiikoista, joilla he löysivät paikkansa uudessa, amerikkalaisessa yhteiskunnassa, jota he tulkitivat omintakeisesti.

Tämän jälkeen tutkin: *Miten Otto ja Emil vakiinnuttivat paikkansa tutussa amerikkalaisessa yhteiskunnassa?* Molempien elämässä syntyi vuonna 1914 suuri kriisi, jonka ratkaiseminen muutti heidän elämänsä suuntaa. Otto ja Emil jatkoivat etnisyyksiensäkin käyttöä, mutta uusin keinoin. Lopulta he pyrkivät hyödyntämään yksilöllisten taktikoiden lisäksi itselleen sopivia yhteisöllisiä strategioita. Kuvailen näitä heidän omia Amerikan tulkintojaan ja taktiikoitaan, joilla he vakiintuivat yhteiskunnan jäseniksi.

Kartoitan näin Oton ja Emilin toimia heidän moninaisissa konteksteissaan 1900-luvun alun Amerikassa ja kaivan konteksteja syvemältä pohtimalla heidän kokemiaan toimintamahdollisuuksia ja -rajoja. Oton ja Emilin toimet näkyvät alkuperäisaineistoissa ja kontekstipinnoilla. Aikalais- ja tutkimuskirjallisuuden avulla voi alkuperäislähteistä

⁸ De Certeau (1974) 1984/2011.

⁹ Werner & Zimmermann 2006.

pohtia toimijoille siihen aikaan ja niissä ympäristöissä (konteksteissa) mahdollisia toimintavaihtoehtojakin, joiden välillä he päätöksensä tekivät.

Ihmisen toimijuus on sekoitus rationaalisia ja epärationaalisia toimia. Toimijuus sisältää päämääriin pyrkimisiä, tahattomuuksia, sattumia, onneen tarttumisia, epäonneen vaipumisia, reaktioita toisten toimiin, tapojen noudattamisia, käytäntöjen seuraamisia ja vallanpitäjien sääntöjen huomioonottamisia. Oton ja Emilin Amerikan elämää tutkiessa pistää heti silmään heidän täysin erilaiset tapansa tulkita Amerikan luomia mahdollisuuksia ja rajoja toimilleen.

1.3. Toimijuusteoria ja risteävien historioiden menetelmä

Sovellan sitä osaa Michel de Certeau'n toimijuusteoriasta, jonka mukaan tavalliset ihmiset muuttavat taktiikoillaan vallanpitäjien (esimerkiksi omistajien, yritysten, kaupunkien armeijan tai tiedeinstituutioiden) strategioita omiksi tulkinnoikseen.¹⁰ De Certeau'n teoriaa on kritisoitu varsinkin sen erikoisesti käyttämistä sotatermeistä, strategia ja taktiikka.¹¹ Sotatieteissä strategia ja taktiikka ovat armeijan keinoja päästä päämääriinsä, ja niiden välissä ovat operaatiot. Strategialla pyritään voittamaan sota, taktiikalla taistelu, ja operaatio yhdistää taistelut sodan voittamiseksi.¹² Kaikki kolme käsitettä ovat siis vallankäyttäjän virallisen organisaation yhdensuuntaisia toimintakeinoja.

De Certeau'n teoria toimii toisin: se jakaa dikotomisesti strategiat vallankäyttäjien toimintakeinoiksi ja taktiikat 'vallattomien' tavallisten ihmisten toimintakeinoiksi.¹³ Dikotomiamielikuvan antamista on kritisoitu,¹⁴ mutta myös selitelty. Buchanan näkee de Certeau'n taktiikan kylläkin strategialle alisteisena, muttei sen vastakohtana, sillä hänen mukaansa ne eivät ole valtakäsitteitä vaan ideologisia vakaumus käsitteitä. Hän tulkitsee strategian vastakohtaksi toisenlaisen kontrolliyhteiskunnan ja taktiikan vastakohtaksi kulttuurisen vallankumouksen.¹⁵ Monet historian suuret tapahtumat ovat syntyneet kulttuurivallankumouksen hyökätessä kontrolliyhteiskuntaa vastaan, kun taas arkielämä on sujunut taktikoiden strategioiden sisällä.

Strategia/taktiikka -dikotomiamielikuva helpottaa, vaikkakin yksinkertaistaa yhteiskunnallisia tulkintoja. Ihmisellä on näet usein sekä vallanpitäjän että tavallisen ihmisen rooleja, eivätkä ne aina jakaudu yksioikoisesti työrooliin ja yksityiselämärooliin.

De Certeau'n toimijuusteorian ydin koostuu vallan, paikan, tilan ja ajan suhteista. Vallanpitäjät hallitsevat strategioillaan tilaa, joka muodostuu vallasta ja paikasta. Tavallis-

¹⁰ De Certeau (1974) 1984/2011, xix, 34–39.

¹¹ Esim. Ahearne 1995, 162, 184–189; Buchanan 2000, 86–107; Gardiner 2000, 157–179; Highmore 2002, 145–173; Weymans 2004; Highmore 2006.

¹² Sunzi (n. 140 eaa.) 2005; von Clausewitz (1832) 1998/2005. Sunzin on usein muodossa Sun Tzu.

¹³ De Certeau (1974) 1984/2011, xix.

¹⁴ Buchanan 2000, 86; Highmore 2002, 157–161; Highmore 2006, 177–178.

¹⁵ Buchanan 2000.

ten ihmisten taktiikat elävät siten toiseudessa. Koska taktiikoilla ei ole omaa tilaa, niiden mahdollisuudet riippuvat hetkestä: ne ovat opportunisteja, jotka tarttuvat tilaisuuteen. Taktiikat ovat vikkeliä interventioita tilassa, jota strategia pitää defensiivisesti hallussaan. Taktiikat ovat arkipäivän luovuuden toimintatapoja. Onnistuneista taktiikoista voi syntyä käytäntöjä, joita ihmiset, kuin käsityöläiset, kekseliäästi muokkaavat.¹⁶

De Certeau keskittyi toimijuusteoriaansa käytäntöihin, ei niiden käyttäjiin, jotka jäävät hänen tässä teoksessaan anonyymeiksi.¹⁷ Muissa yhteyksissä hänkin tutki nimettyjä subjekteja, esimerkiksi 1600-luvun pappia, isä Urbain Grandieria, ja nunnaa, äiti Jeanne des Angesia, ja muita, joiden kautta hän havainnoi menneisyyden monimutkaisuutta kuvasten sitä, miten menneisyyden tarinoita on yhtä monta kuin toimijoitakin.¹⁸

Tässä kohdin poikkean de Certeauun toimijuusteoriasta ja noudatan hänen joidenkin muiden teostensa subjektifokusta tutkimalla nimettyjä menneisyyden yksilöitä.

De Certeauun toimijuusteoriaa on luonnehdittu epämääräiseksi.¹⁹ Juuri sen takia se avaa lukemattomia tulkintapolkuja ja rajattomasti tutkimusmahdollisuuksia. Hänen toimijuusteoriaansa onkin käytetty hyvin monenlaisissa tutkimuksissa performanssitaiteesta ja folkloristiikasta sosiaaliseen yritystoimintaan ja uusiin viestintämuotoihin.

Erityisesti kolme de Certeauun teoriaa soveltavaa tutkimusta on omalleni relevantteja: yksi hänen eetostaan heijastava historiantutkimus ja kaksi nykyajan turvapaikanhakijoiden ja laittomien siirtolaisten tutkimusta, joista toinen tutkii ryhmiä, toinen yksilöitä.

Ruben Anderssonin de Certeauun teoriaan perustuva antropologinen tutkimus Euroopan, Yhdysvaltojen ja Australian viranomaisten laittoman siirtolaisuuden vastaisista ajankaappausstrategioista²⁰ osoittaa, miten tärkeää ajan vapaus on taktiikoiden onnistumiselle heikossa asemassa oleville, on kyse sitten laillisista tai laittomista siirtolaisista. Otto ja Emil olivat laillisia siirtolaisia, joille aika pysyi ainakin osittain vapaana riistana. Andersson korostaa taktiikoita yrittävien joustavuutta tärkeänä onnistumiselle.

Nick Gill, Deirdre Conlon, Imogen Tyler ja Ceri Oeppen taas painottavat luovien, mutta laillisten ad hoc -taktiikoiden tärkeyttä de Certeauun teoriaan pohjautuvassa, maantieteellis-sosiologisessa tutkimuksessaan laittomien siirtolaisten tukiryhmien toimista Ison Britannian ja Yhdysvaltojen viranomaisten raakojen strategioiden sisällä.²¹ Oton ja Emilin kaltaisille laillisille siirtolaisille oli hyvä pysyä lain paremmalla puolella, jottei heitä karkotettaisi maasta. Muutoin heidän taktiikkojensa luovuudella ei ollut rajoja.

¹⁶ De Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39.

¹⁷ De Certeau (1974) 1984/2011, xi. Ks. Buchanan 2000, 91; Gardiner 2000, 173; Highmore 2002, 157.

¹⁸ De Certeau (1970) 2000. Ks. Weymans 2004; Kaartinen & Korhonen 2005, 59–60.

¹⁹ Buchanan 2000, 86; Highmore 2002, 156.

²⁰ Andersson 2014.

²¹ Gill, Conlon, Tyler & Oeppen 2014.

Taina Syrjämaan de Certeau'n toimijuuden filosofiaa kauniisti kuvastava historian tutkimus Helsingissä vuonna 1876 pidetyn monialanäyttelyn järjestäjien strategioista ja 90 000 vierailijan (vieraan, toisen) omista taktikoista näiden institutionaalisen tilan puitteissa²² kertoo sen tavan – ihmisten vapaaehtoisen strategioiden sisällä toimimisen omine pienine taktikoineen – jolla useimmat lailliset siirtolaiset, myös Otto ja Emil, toimivat uudessa yhteiskunnassa. Heille taktikat eivät olleet vihamielistä vastarintaa vaan välinpitämättömän neutraalia (tai myötäilevää) paralleelia luovimista oman pikku nurkan löytämiseksi vallanpitäjien tilassa.

Onnistuvilta taktikoilta edellytetään siis näiden artikkelien perustella paralleelia strategioiden sisällä toimimista, luovuutta ja joustavuutta. Taktikoiden menestyksen edellytyksenä on ajan vapaus vallanpitäjien strategioista. Aika on historian tutkimuksen oleellisin tekijä. Se kietoutuu tutkimuksen kohteiden elämäntilanteisiin, tutkimuksen spatiaalisiin ulottuvuuksiin, tutkimuskohteiden ja tutkijan välisiin suhteisiin sekä näkökulmien välisiin suhteisiin, ja sillä saattaa olla myös itseisarvoa toimijuustutkimuksessa.

Tutkimusmetodisena perustana sovellan Michael Wernerin ja Bénédicte Zimmermannin neljää risteävän historian refleksiivistä ulottuvuutta (a–d),²³ jotka ovat tulkintakeinoja Oton ja Emilin toimijuuksien ymmärtämiseksi heidän sen ajan konteksteissaan.

Sekä Oton että Emilin elämässä oli risteyskohtia, jolloin heidän yksilölliset toiveensa tai pelkonsa törmäsivät ulkoisiin mahdollisuuksiin tai uhkiin ja saivat heidät ottamaan taktikoimalla aloitteen käsiinsä. Nämä heidän omakohtaiset (a) *yksilölliset risteyksensä* näyttäytyvät nykyisyyteen heidän toimissaan juuri ennen kyseisiä risteyskohtia ja heti niiden jälkeen. Ne ovat tutkimukseni hedelmällistä sisältöä. Näihin tilanteisiin keskityn.

Oton ja Emilin toimien (b) *spatiaaliset mittakaavojen risteykset* poikkeavat toisistaan: molempien Amerikan aika alkoi ylijärjaisellä siirtolaisuudella, mutta sen jälkeen Oton toimiin vaikuttivat enimmäkseen paikalliset ja alueelliset kontekstit kun taas Emil toimi alkuvuodet valtiollisissa ja ylijärjaisissa konteksteissa ja vasta myöhemmin alueellisissa ja paikallisissa konteksteissa. Molempien toimiin vaikuttivat myös Suomen ja maailmanlaajuiset tapahtumat. Tutkimustyöni tarkoittaa juuri Oton ja Emilin omakohtaisten yksilöllisten risteyksien kutomista heidän spatiaalisiin risteyskohtiinsa.

Spatiaaliset risteykset eivät ole toisistaan erillisiä vaan risteävät keskenäänkin. Esimerkiksi ryhmien etnisyyttä on tutkittu kansallisena, ylijärjaisena ja globaalina ilmiönä. Siirtolaisten etnisyyttutkimuksen fokus on heilahdellut assimilaation ja differentiaalisäation välillä. Oton ja Emilin toimissa voi verrata Brubakerin mallin mukaisesti etnisen ryhmätunteen suhdetta ryhmäkeskeiseen ajatteluun, identifikaatiota identiteettiin ja sa-

²² Koivunen & Syrjämaa 2011.

²³ Werner & Zimmermann 2006, 39–44.

mankaltaistumista joissain suhteissa sulautumiseen tai erilaistumiseen.²⁴ Kudon siis Oton ja Emilin Amerikan elämän yksilöllisiä toimia heille tärkeisiin sen ajan yksilöihin ja ryhmiin sekä paikallisiin, alueellisiin, valtiollisiin, ylijärjestyksiin ja globaaleihin konteksteihin – ottaen näin huomioon mikro- ja makrotason suhteet.

Tutkimukseni uskottavuuden kannalta ovat oleellisia (c) Oton ja Emilin eli *tutkimuskohteiden ja* itseni eli *tutkijan suhteiden risteykset*. Miten hyvin pystyn tulkitsemaan suomalaista, karjalaista ja helsinkiläistä alkuperää olleita, mutta Amerikkaan muuttaneita ja siellä eläneitä Ottoa ja Emiliä, joiden toisistaan poikkeavat urat ja yksityiselämät 1900-luvun alun amerikkalaisissa konteksteissaan olivat aivan erilaisia kuin omani?

De Certeau'n toimijuusteorian (d) *näkökulmien risteykset* muihin eteen tuleviin näkökulmiin sekä Wernerin ja Zimmermannin risteävien historioiden tutkimuskohteiden yksilöllisiin risteyksiin ja spatiaalisiin mittakaavojen risteyksiin tuovat omat mahdollisuutensa ja uhkansa tutkimuskohteiden, Oton ja Emilin, toimijuuksien tutkimiseen.

Wernerin ja Zimmermannin risteävien historioiden refleksiivisiin ulottuvuuksiin voisi lisätä vielä viidennenkin ulottuvuuden, (e) *ajan*, joka on taktisessa toimijuustutkimuksessa oleellinen. Aika on kyllä kietoutunut kaikkiin (a)–(d) ulottuvuuksiin, mutta aika, hetki, itseisarvona on taktikoinnin perusedellytys. Taktiikan onnistuminen edellyttää ajan vapautta strategioista, joilla on jo hallussaan tila eli valta ja paikka.

Toimijuusteorian strategia/taktiikka-näkemyksien ja risteävien historioiden refleksiiviset ulottuvuudet auttavat löytämään alkuperäisaineiston relevantteja johtolankoja ja tulkitsemaan niitä.²⁵

1.4. Alkuperäisaineisto

Alkuperäislähteeni koostuvat artikkeli-, biografia-, muistelu- ja sanomalehtitiedoista sekä valokuvista ja suvussa kulkeneesta perimätiedosta. Otosta löytyi hänen kirjoittamansa artikkelit Louhi-soittokunnan juhla-julkaisussa ja *Koti – Home* -lehdessä, biografia valtakunnallisessa matrikelissa, valokuvia teksteineen muissakin julkaisuissa, hänen pojanpoikansa Robert Petersonin kirjoittama biografia asiantuntijamatrikelissa, hänen pojanpoikansa H. Jeffrey Petersonin muistoja ja valokuvia, Wäinö Solan muistelmien maininnat ja valokuva sekä kymmenkunta lyhyttä lehtiartikkelia vuosilta 1913–1932. Emilillä ei ollut lapsia, eikä siten jälkipolvea muistelemassa, mutta hänestä on löytynyt yli kaksisataa lehtiartikkelia – haastatteluja, arvosteluja, valokuvia ja esiintymismainoksia – vuosilta 1907–1937. Mikkosten suvun perimätiedot täydentävät kuvaa.

Yksityisiä valokuvia Otosta ja Emilistä olen löytänyt myös Elin- ja Olga-siskon valokuvakokoelmasta Joihinkin niistä Emil oli kirjoittanut selostuksia kääntöpuolelle. Ol-

²⁴ Ks. Brubaker 2004, 116–131.

²⁵ Ks. Ginzburg 1996, 37–76; Peltonen 2012.

ga oli ahkera kirjeiden kirjoittaja. Otto ja Emil varmaankin vastasivat hänen kirjeisiinsä, mutta Olgan kuoltua vuonna 1975 perilliset hävittivät hänen saamansa kirjeet.

Oton ja Emilin elämänvaiheita on voinut ajoittaa Siirtolaisuusinstituutin siirtolaisrekisterin, Yhdysvaltain viranomaisten rekisterien ja siskojen perukirjojen avulla, jotka ovat toimineet johtolankoina alkuperäislähteiden etsimisessä. Oton kohdalla alkuperäislähteitteni vahvuus on monipuolisuus: se mitä yhdestä lähteestä ei löydy, voi löytyä toisesta; jos lähteet taas kertovat samasta asiasta eri tavoin, on mielenkiintoista pohtia, miksi, ja etsiä aikalais- ja tutkimuskirjallisuuden taustatiedoista tulkinta-apua.

Biografiat ja pojanpojan muistot eivät ole muistitietotutkimuksen tarkoittamia ensikäden muistoja: Oton antamat tiedot olivat ajankohtaistietoja, kun taas Oton pojan ja pojanpojan tiedot ovat toisen käden muistoja. Otto varmaankin listasi lyhyeen biografiinsa parhaimmiksi katsomansa ansiot. Oton poika muisteli toiseen biografiaan lähi-
menneisyydessä kuolleen Oton elämää laveasti ja myönteisessä valossa. Oton pojanpoika kertoi isoisästään oman isänsä kertomia muistoja, ensin suurpiirteisesti, mutta kysellessäni lisää, syvällisemmin ja kipeitäkin asioita.

Lehtileikkeet korostavat yhtä puolta Otosta ja näyttävät hänet aikalaisten käytäntöjen mukaisin julkisin silmin. Oton kirjoittama artikkeli vuodelta 1920 kertoo hänen näkemysensä laulutaiteen arvostelusta. Vuoden 1923 artikkelissaan hän jakaa ammattitaitoaan kirjoittamalla lasten hampaidenhoidosta. Kirjeiden ja muun Oton itse luoman yksityisen materiaalin puute rajoittaa tulkintoja, mutta aikalaiskirjoitukset auttavat niitä.

Emilin uraa voi seurata lehtiartikkeleiden, -arvostelujen ja esiintymismainosten kautta tarkkaan ensimmäiset kaksitoista vuotta, sitten ajoittain. Hänestä löytyi tietoja parinkymmenen sanomalehden eri numeroista Yhdysvaltain itärannikolta länsirannikolle,²⁶ suomalaisista sanoma- ja aikakauslehdistä sekä amerikkalaisista ja brittiläisestä viihdealan lehdistä. Emilin urasta on todennäköisesti ollut tuhansia sanomalehtitietoja, sillä sirkukset ja vaudeville-teatteriesiintyjät siirtyivät paikasta toiseen päivän parin välein.

Kaikki lehtitiedot liittyivät suoraan Emilin ammattiin. Haastatteluista toinen tehtiin uran nousuvaiheessa, toinen uran huipulla. Alan aikalaiskirjoitukset täydentävät kuvaa Emilin kokemasta Amerikasta. Emilin henkilökohtaisesti tunteneiden ihmisten muistoja hänestä ei ole löytynyt. Myös Emilin omat ajatukset jäävät pimentoon, kun käytettävissä ei ole hänen kirjeitään. Emilin myöhemmistä vaiheista löytyy välähdyksittäin tietoja.

Tämän tutkielman alussa esitettyjen valokuvien lisäksi Elin ja Olga Mikkosen kokelmasta löytyi Otosta ja Emilistä parikymmentä muutakin tilannevalokuvaa Amerikassa. Pojanpoika lähetti Otosta yhden tilannekuvan ja seitsemän muotokuvaa. Osa muotoku-

²⁶ Suurin osa Amerikan englanninkielisistä sanomalehtitiedoistani on America's Historical Newspapers -tietokannasta sekä Minnesota Historical Society'n Minnesota Digital Newspaper Hubista, joissa on vain osa Amerikassa ilmestyneistä lehdistä ja niistä eri vuosikertoja enintään vuoteen 1922 asti tekijänoikeuslain takia.

vista on Oton harrastuksen edustuskuvia, osa virallistettuja muistoja tärkeistä tapahtumista.²⁷ Vaikka Oton ja Emilin siskojen ja Oton pojanpojan kokoelmasta saadut tilanvalokuvat ovat irrallisia, voi niistä päätellä paljon jo pelkästään tutkimalla heidän lisäksi muita ihmisiä ja niitä lähiympäristöjä (fyysisiä konteksteja), jotka kuvissa näkyvät, suhteessa heihin. Valokuviin tallentuu tarkoituksettomastikin toisia ihmisiä ja paljon ympäröivää miljöötä. Valokuvissa Otto ja Emil poseeraavat, mikä on julkista esittämistä. Valokuvien hymyjen takana voi piileksiä toisia, salaisiakin tunteita, joista muut alkuperäislähteet saattavat kertoa.²⁸ Aikalais- ja tutkimuskirjallisuuden avulla voi ottaa selvää kuvien laajemmista konteksteista. Ovat valokuvat sitten irrallisia henkilökohtaisia tilannekuvia ja muistoja tai julkisiin asiayhteyksiin liitettyjä edustuskuvia, voidaan ne kutoa konteksteihinsa²⁹ – niin kuin kaikki alkuperäisaineisto.

Alkuperäislähteitä voidaan lukea joko myötä- tai vastakarvaan eli joko siten kuin ne on tarkoitettu luettaviksi tai paljastaen niiden valtarakenteet.³⁰ Saman voi sanoa De Certeau'n strategia/taktiikka -käsittein. Yksityisiä valokuvia lukuun ottamatta kaikki alkuperäisaineistoni ovat vallanpitäjien tiloja ja niiden sisällöt heidän strategioitaan ja käytäntöjään, joihin Emilillä ja Otolla oli ainoastaan taktiset keinot vaikuttaa.

Sirkusten ja vaudeville-teatterien johtajat laativat mainoksensa aina oman instituutiionsa intressien mukaisiksi, vaikkakin käytäntöjen mukaisesti, jolloin Emil ja hänen työparinsa saattoivat vain koettaa taktikoimalla päästä esiintymään niissä paremmin edukseen kuin muut saman mainoksen esiintyjät. Lehtien ennakko kirjoituksiin näytännöistä vaikuttivat sekä tiedot lehdistölle antanut sirkus tai teatteri että lehti ja sen toimittajat – esiintyjien vaikutusmahdollisuudet rajoittuivat siihen, mitä tietoa heidän työnantajansa lehdille antoivat. Lehtien toimittajien arvosteluihin Emil kumppaneineen ei voinut vaikuttaa muutoin kuin esiintymällä hyvin. Toimittajien kriitikontaidoista kieli se, miten monipuolisesti he arvioivat esiintyjä; sirkus- ja vaudeville-näytännössähän nähtiin monenlaisia ja -tasoisia esityksiä. Haastatteluissa Emil työtovereineen tuli nokikkain toimittajan kanssa, johon he voivat vaikuttaa sanoillaan, eleillään ja persoonallaan, mutta lopullisen tekstin suhteen he olivat toimittajan armoilla, joka tulkitsi heitä omien ja lehensä intressien näkökulmasta ja vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti.³¹

Otto pystyi kirjoittamissaan artikkeleissa esittämään omia ideoitaan, vaikkakin julkaisijoiden strategioiden puitteissa ja alan muiden asiantuntijoiden kritiikille altistuen. Otto esiintyi harrastukseksi, joten hänellä oli hieman suurempi mahdollisuus vaikuttaa tilaisuuksien järjestäjiin siinä, mitä tietoa nämä antoivat lehdistölle ennakolta. Leh-

²⁷ Ks. Männistö-Funk 2010.

²⁸ Ks. Peltonen 1999, 91; Autti 2010, 287; Thompson 2011; Thomson 2011.

²⁹ Ks. Autti 2010, 282, 297; Laakso & Suominen 2011, 4.

³⁰ Koivisto 2013, 148–149, 167.

³¹ Ks. Vella 2010, 192.

tiarvosteluihin ei hankään voinut vaikuttaa muulla tavoin kuin esiintymisellään – niillä ei kuitenkaan ollut hänelle toimeentulon kannalta merkitystä vaan ne kohdistuivat ainoastaan hänen imagoonsa ja itsetuntoonsa. Biografiamatrikkeleiden ja juhlanjulkaisun kokoojat olivat yhteisönsä kunnianarvoisia jäseniä, joilla oli valta päättää ketkä pääsivät heidän teoksiinsa ja millä tavoin heidät siinä esiteltiin. Otto ja hänen poikansa saattoivat vaikuttaa lopputulokseen ohjeiden noudattamisella, antamiensa tietojen relevanttiudella, kirjoitustaidoilla ja hyvillä suhteilla kokoojaan. Kuolemansa jälkeen Otto oli tietenkin poikansa armoilla sen suhteen, mitä tietoja tämä halusi välittää jälkipolville biografiaan ja omalle pojalleen. Emilin kuolinilmoituksen tiedot riippuivat hänen vaimostaan.

Alkuperäisaineiston sisältöihin pitää siis suhtautua kriittisesti ottaen huomioon niiden laatijoiden strategiset päämäärät ja yhteisöjen käytännöt unohtamatta niiden kohteiden, Oton ja Emilin, taktisia vaikutusmahdollisuuksia.

Alkuperäislähteiden vakuuttavuutta voidaan arvioida retoriikan kannalta: niiden tiedollista sisältöä, tekijän uskottavuutta ja argumentaation ymmärrettävyyttä.³² Tutkimukseni kannalta on tärkeintä, miten vakuuttava on alkuperäisaineistoni kokonaisuus.

Eri lähteillä oli eri tarkoitukset, mutta ne palvelivat, yksityisiä valokuvia lukuun ottamatta, ensisijaisesti vallanpitäjien strategisia päämääriä ja olivat yleensä kyseisen ajan ja virallisten yhteisöjen – sirkusyhteisön, vaudeville-teatteriyhteisön, lehdistön ja suomalaisyhdistysten – käytäntöjen mukaisia. Siksi niiden sisällön oikeellisuutta kontrolloi yhteisö. Valokuvat ja Oton pojanpojan muistot voidaan suhteuttaa muiden lähteiden sisältöihin. Yhden lähteen puutteita tai virheitä voi monipuolisessa lähdeaineistossa korvata toisten lähteiden tiedoilla. Myös lähteiden tekijöiden uskottavuuden takaajina olivat niiden takana vaikuttavat yhteisöt, jotka halusivat ylläpitää hyvää mainetta.

Sanoman ymmärrettävyys oli sekä lähteen tekijälle että yhteisölle tärkeää, jotta lähde palvelisi sille asetettua strategista päämäärää. Mainoksilta edellytettiin katsojia houkuttelevia ylisanoja, lehtiarvosteluilta rakentavaa kritiikkiä, haastatteluilta mielenkiintoisia henkilökuvia ja empaattisuutta, muilta lehtiartikkeleilta ja biografioilta ainakin informatiivisuutta. Lehtiartikkeleiden ymmärrettävyys ja kiinnostavuus vaikutti lehden menekiin. Lehtimainosten ja -arvostelujen vastakkaisenkin tehon mittasi lukijoiden tuleva toiminta: menivätkö he seuraaviin esityksiin?

Alkuperäisaineistoni useat erilaiset lähteet tarkastelevat Oton ja Emilin toimintaa 1900-luvun alun Amerikassa monista näkökulmista. Ne hahmottavat heitä yhteisöjen, kulttuurin ja yhteiskunnan uusina ja vakiintuvina jäseninä. Alkuperäislähteeni kuvaavat Ottoa ja Emiliä eri vallanpitäjien strategioiden ja käytäntöjen kohteina, jotka yksilöllisissä risteyksissään loivat taktiikoillaan omia nurkkiaan vallanpitäjien tiloissa.

³² Koivisto 2013, 144–145. Ks. myös Kalela 1993, 80.

2. Otto/Emil: Haki paikkaansa uudessa, amerikkalaisessa yhteiskunnassa

Otto ja Emil Mikkonen joutuivat tahoillaan yksilöllisiin risteyskohtiin hakiessaan paikkaansa Yhdysvalloissa. Nämä risteukset liittyivät työpaikkaan, etnisyyteen ja asemaan. Tutkin Ottoa ja Emiliä erikseen. Kuvailen ensin heidän yksilöllisiä risteyskseen historiallisissa konteksteissaan ja heidän taktiikoitaan niiden ratkaisemiseksi. Pohdin sitten heidän taktiikoitaan hetkiin liittyneissä spatiaalisissa risteyksissä. Kunkin alaluvun lopussa arvioin yhdessä heidän molempien taktiikkapaletteja ajan, hetken, risteyksissä.

2.1. Sujahti varmaan työpaikkaan

Otto Mikkosella riitti kiireitä pennsylvanialaisessa Monessenin pikkukaupungissa. Hän teki töitä kaksitoista tuntia seitsemänä päivänä viikossa, lauloi soittokunnan solistina ja seurusteli siirtolaisten ja amerikkalaisten kanssa kapakoissa.³³ Oton 45 dollarin etukäteen maksettu tiketti Amerikkaan joulukuussa 1902 oli ollut Helsingistä Monesseniin.³⁴ Vanhemmat kaverit, Waldemar ja Emil Pettersson, olivat alkuvuodesta paenneet sinne Suomen venäläistämiseen tähdänneitä asevelvollisuuskutsuntoja. Komeaksi luonnehdittu Waldemar, joka oli maahantulolomakkeeseen merkitty yhteyshenkilöksi, oli tuottoisilla huijauksillaan voinut maksaa kansakoulun käyneen työmies-Oton matkan. Oton reissukaveri, lapsuudenystävä Otto Kulla, oli maksanut oman matkansa. Peltiseppä Emil Pettersson oli pedannut heille työpaikat peltitehtaasta, jossa oli paljon suomalaisia.³⁵

Vuonna 1898 perustetun Monessenin suurimmat työnantajat olivat joen rannalla sijaitsevat terästehtaat ja peltitehdas, jotka jalostivat rautamalmin tuotteiksi Yhdysvaltain nopeasti kasvaville markkinoille. Töitä riitti niin kauan kuin tilauksiakin. 1900-luvun alussa tehtaat pyörivät ympärivuorokautisesti, mutta tilausten välillä koko väki lomautettiin.³⁶ Tehtaissa työskenteli italialaisia, kreikkalaisia, kroatialaisia, unkarilaisia, puolalaisia, tshekkejä, slovakkeja, ukrainalaisia, venäläisiä, suomalaisia, saksalaisia, walesilaisia ja irlantilaisia siirtolaisia. Työ ei ollut aivan niin liikaista, raskasta ja vaarallista kuin kaivostyö. Palkkaa maksettiin etnisyyden mukaan: esimerkiksi walesilaiset saivat enemmän kuin suomalaiset ja slaavit, mutta kreikkalaiset näitäkin vähemmän. *Amerikan albumin* mukaan Monessenin suomalaistehtaalaiset ansaitsivat 3–5 dollaria päivässä, jotkut jopa 10 dollaria. Helsingissä läkki-, pelti- ja vaskisepän päiväpalkka oli 3,50–4 markkaa. Yksi dollari vastasi viittä markkaa, joten palkat olivat viisinkertaiset, mutta Monessenin vuokrat olivat korkeat; Suomessa pojat olivat asuneet kotona.³⁷

³³ H. Jeffrey Petersonin haastattelut 2016 ja 2017. Vivian 2002, 53: työaika Monessenin tehtaissa.

³⁴ Siirtolaisrekisteri 1902; New York Passenger Arrival Lists 1902–1903.

³⁵ Uudenmaan läänin henkikirjat 1900: Emil Petterssonin ammatti; Siirtolaisrekisteri 1902; New York Passenger Arrival Lists 1902. *Amerikan albumi* 1904, vii: peltitehdas; Peterson 1953, 126. Esim. Gone with John B. Sexton's shoes, *New York Daily Tribune* April 24, 1902. Koskinen 1990, 69: Waldemarin komeus.

³⁶ Monessen mills resuming work, *Philadelphia Inquirer* November 20, 1903. Boucher 1906, 523–525.

³⁷ Uudenmaan läänin henkikirjat 1887–1902. *Amerikan albumi* 1904, vii. Vivian 2002, 17–21, 53. Palkat Suomessa: Tilastoa työttömistä, *Suomen Kansa* 13.1.1902.

Monessen oli kuuluisa viskistään.³⁸ Paikalliset suomalaiset miehet viettivät vähäisen vapaa-aikansa juoden, pelaten korttia ja tapellen.³⁹ Tultuaan Amerikkaan 16-vuotiaana Otto ei ollut enää äitinsä ja isosiskojensa valvovien silmien alla, vaan vapaa tekemään niin kuin halusi. Nuoreen kaupunkiinkaan ei lain valvonta vielä yltänyt, joten Otto pääsi kapakoihin. Siellä saattoi kuitenkin joutua tappeluihin isoja miehiä vastaan. Pienen ja hennon Oton oli parasta välttää tappeluita.⁴⁰ Onneksi Petterssonin pojat olivat aikalaisiaan isompia, 185-senttisiä, vahvoja suojelijoita. He harrastivat painia ja Waldemar oli ollut Berkan (Kallion) poikajoukon kuningas. Waldemarin viinanhimo kuitenkin lisäsi hänen tappeluhalujaan.⁴¹ Oton pojanpojan mukaan englannin oppiminen ei ollut ruotsinkielentaitoiselle Otolle vaikeaa. Lapsuudessa dreijaaajaisän työpaikan, Andsténin kaakeli- ja fajanssitehtaan, muodostamassa kylässä ja yleensäkin Sörnäisissä oli puhuttu ruotsia siinä kuin suomeakin, ja Otto oli käynyt ilmaispaikalla neljä vuotta Sörnäisten ruotsinkielistä kansanlastentarhaa. Hangossa, siirtolaislaivojen lähtökaupungissa, asunut Elin-sisko oli hyvissä ajoin kehottanut opiskelemaan englantia ja tuonut Amerikasta palanneita tuttujaan kylään heille Helsingin kotiin.⁴² Toisin kuin monet vähäpuheiset ”finglishiä” mongertaneet maamiehensä, seurallinen Otto oppi nopeasti ja voi pian sujuvalla englannillaan koettaa väistellä uhkatilanteita.⁴³

Oton torvisoittokuntaharjoitukset olivat sekä keskiviikkoiltaisain että sunnuntaiaamuisin seitsemältä.⁴⁴ Kapakoissa myöhään istumisella oli siis haittapuolensa torvien toitoituksille altistuvalla pääparalle. Soittokunta kokoontui valkoisen raittiusseuran haalilla (White Finn Hall).⁴⁵ Akseli Ruuti töistä oli jo alussa houkutellut Oton mukaansa tuohon vuonna 1900 perustamaansa ja johtamaansa Louhi Bändiin. Suurin osa sen soittajista työskenteli tehtaissa.⁴⁶ Akseli kuului raittiusseuraan, mutta se ei Ottoa kiinnostanut.⁴⁷ Soittokunnan nimi tuli *Kalevalasta*. Siitä ei ole tietoa, oliko tarkoituksena symbolisesti koota miehet pelätyn ja kunnioitetun suuren äidin, Louhen, valvontaan, mutta yhteinen musiikkiharrastus ainakin tarjosi kehittävää toimintaa ja vei aikaa juomiselta.

³⁸ Vivian 2002, 12, 48–49.

³⁹ Ilmonen 1908, 12–13.

⁴⁰ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2017. Mikkosten suvun perimätietoa. Ks. kuva 3: Otto nuorena. Ks. Declaration of Intention (First stage of the United States Naturalization Process) 1908 ja United States World War II Draft Registration Cards 1942: aikuisena Oton pituus oli viisi jalkaa kuusi tuumaa.

⁴¹ Knifhuggning vid Malm station, *Hufvudstadsbladet* 21.10.1898. Rantamaa 1954, 177–183. Koskinen 1990, 69.

⁴² Uudenmaan läänin henkikirjat 1887–1902; Inskrifvningböcker för Sörnäs folkbarträdgård 1890–1893. H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2017. Mikkosten suvun perimätietoa. Waris 2016, 85, 183–194. Hanko oli amerikasiirtolaislaivojen lähtösatama, koska sen edusta pysyi sulana.

⁴³ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Ks. Pitkänen & Sutinen 2014, 111, 171, 173, 217–222.

⁴⁴ Goss 2009, 56. Vivian 2002, 70.

⁴⁵ Roinila 2003, 54. Sosialisteilla oli Red Finn Hall (Vivian 2002, 34. Roinila 2003, 55). White Finn Hall paloi helmikuussa 1904, jonka jälkeen Louhi Bänd harjoitteli suomalaisluterilaisella kirkolla kunnes uusi haali saatiin rakennetuksi (*Amerikan albumi* 1904, vii).

⁴⁶ Ilmonen 1930, 211; Ruuti 1927, 246. Kolehmainen 1977, 288; Niemela Passoja 1985; Roinila 2001, 28. Roinila 2003, 54–55; Goss 2009, 56. Akseli Ruuti = Axel Ruuti = Axel Ruuth.

⁴⁷ Peterson 1927, 219. H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Ruuti 1927, 246.

Suurin osa 1900-luvun alun suomalaisista siirtolaisista oli nuoria miehiä, jotka rentoutuivat töiden jälkeen kapakoissa samoin kuin muutkin siirtolais- ja amerikkalaismiehet. Raittiusseurojen perustamisella yritettiin ratkaista syntynyttä alkoholiongelmia. Esimerkiksi Keron ja Hummastin siirtolaisuustutkimukset ovatkin perehtyneet syvästi amerikansuomalaisiin raittiusliikkeisiin,⁴⁸ mutteivät niinkään alkoholia paljon juoneiden amerikansuomalaisten elämään ja maailmaan.

Louhen soittajista otettiin potretti vuonna 1903 (kuva 3). He harjoittelivat muun muassa *Maamme Laulua* ja *Vaasan Marssia*. Sibeliuksen säveltämän, Venäjän hirmuvallan vastaiseksi mielletyn *Finlandian* finaalin oli nuorelle soittokunnalle riittävän helppo soitettava, mutta siihen ei ollut sanoja Oton laulaa.⁴⁹ Amerikansuomalaiset seurasivat tarkasti isänmaansa tapahtumia. Vielä tuolloin sekä White Finn Hallien oikeistolaiset että Red Finn Hallien sosialistit vastustivat Suomeen kohdistuvia venäläistämistoimia.⁵⁰

Suomalainen soittokunta Louhi, Monessen, Pennsylvania

Kuva 3. Louhi Bändi Monessenissa [Nuori Otto Mikkonen rumpalin vieressä oikealla ja johtaja Akseli Ruuti viiksineen hänen edessään] (*Amerikan Albumi* 1904, 126b).

Monessenin tehtaiden johto päätti palkoista suvereenisti siten, että voittomarginaali säilyi suurena hintojen vaihtelusta huolimatta. Tällä perusteella peltitehtaan työntekijöiden palkat puolitettiin tammikuussa 1904.⁵¹ Siitä huolimatta Otto olisi ansainnut Monessenissa enemmän kuin Suomessa, jos olisi jäänyt sinne.

⁴⁸ Kero 1997, 51–66; Hummasti 2014, 91–106. Ks. myös Pitkänen & Sutinen 2014, 171, 173–179.

⁴⁹ Kolehmainen 1977, 288–289. Goss 2009, 198.

⁵⁰ Ilmonen 1930, 89–92.

⁵¹ Salary halved, superintendent quits, *Philadelphia Inquirer* January 2, 1904; Tin plate agreement, *Philadelphia Inquirer* January 25, 1904.

Otot ja Petterssonit muuttivat Chicagoon ja pitivät yhä yhtä. Waldemarista oli tullut Walter Peterson. Alkuperäislähteistä ei selviä, työskentelivätkö Otot Walterin tai Emilin kanssa vai löysivätkö he omat työpaikat. Emil Peterson sai paikan rakennusyhtiön kupariseppänä. Walter alkoi pitää saluunaa. Kirkolliset suomalaiset kutsuivat häntä eläintarhan omistajaksi ja toivoivat, että hänen bisnekselleen kävisi yhtä huonosti kuin muillekin suomalaisten liiketoimille Chicagossa, mutta kapakka teki valtavasti voittoa, vaikka sen verokin kaksinkertaistettiin.⁵² Chicagossa oli saluunoita lähes joka kadunkulmassa: yksi jokaista 243 asukasta kohden. Jotkut ymmärsivät, miten nuori siirtolainen, joka ei raskaan työpäivän jälkeen päässyt enää illalla perheensä luo, meni kavereit- ten mukana uuteen kotiin, kapakkaan, jossa oli seura, ja joutui miehekkyytensä todistaakseen juomaan rommia.⁵³ Otoille Walterin saluuna oli kotikapakka.

Chicago oli täynnä skandinaaveja, mutta siellä oli vähän suomalaisia, ja heistäkin lähes kaikki suomenruotsalaisia.⁵⁴ Se sopi ruotsinkielentaitoiselle Otto Mikkoselle. Yksi Otolle myöhemmin erittäin tärkeä ystävyysuhde alkoi Chicagossa. Jyväskyläläinen lääketieteenopiskelija John (Jussi) Räihälä pakeni Suomesta vuonna 1903 oltuaan järjestämässä asevelvollisuuslakkoja. Hän meni apteekkiin töihin oppiakseen englantia. Syksyllä 1904 hän aloitti lääketieteen opinnot Chicagon yliopistossa.⁵⁵ Otto saattoi saada häneltä idean apteekkitöihin menemisestä. Ainakin hänellä heräsi halu kouluttautua.

Otto ja John Räihälä pitivät laulamisesta. He voivat käydä yhdessä skandinaavien tai amerikkalaisten kuoroissa, sillä chicagonsuomalaisilla ei mieskuoroja vielä ollut.⁵⁶ Toi- nenkin elinikäinen tuttavuus syntyi jo Chicagossa: oululainen baritoni Henry Holm oli lähtenyt Suomesta asevelvollisuuskutsun arvanostolakon takia ja alkoi opiskella lääkäriksi Chicagossa vuonna 1905.⁵⁷ Oton seura ja elämä alkoivat muuttua.

Vuoden 1906 alussa molemmat Otot ja Walter lähtivät Chicagosta Suomeen. Ottojen ei tarvinnut pelätä joutumista Venäjän armeijaan, sillä Suomi oli saanut kumotuksi 21- vuotiaiden suomalaismiesten värväyslain.⁵⁸ Kullan Otto jäi Suomeen sisartensa luo.⁵⁹ Walter joutui Helsingissä humalassa sanaharkkaan ja jengiläisen puukottamaksi, mutta toipui sairaalasta paluumatkalle Amerikkaan Mikkosen Oton kanssa, joka otti mukaansa palvelijattareksi New Yorkiin lähtevän isosiskonsa Elinin.⁶⁰ Walterin matkakump-

⁵² New York Passenger Arrival Lists 1906: Chicagoon muuton ajankohta Oton selvityksessä aiemmista Yhdysvaltojen vuosistaan. Lahtinen, Ida: Kirjekortti Chicagosta, *Suomalainen* 20.8.1906; Emil Peterson, *Siirtokansan Kalenteri* 1961, 150–151. Arra 1971, 262–263.

⁵³ Kirje Ameriikasta, *Suomalainen* 30.3.1906.

⁵⁴ *Amerikan Albumi* 1904, ii. Chicagossa asuu seuraavia kansallisuuksia, *Päivälehti* (Helsinki) 8.5.1903.

⁵⁵ Räihälä 1927, 396; Räihälä 1953, 127–129.

⁵⁶ Ks. Arra 1971, 180.

⁵⁷ Louhi 1920, 48; Holm 1927, 74. Arra 1971, 252.

⁵⁸ Orders repealed, Czar reconsiders laws in Finland, *Bay City Evening Times* April 3, 1905.

⁵⁹ Nimenmuuttoa, Helsinki *Suomalainen Wirallinen Lehti* 12.5.1906.

⁶⁰ New York Passenger Arrival Lists 1906; Siirtolaisrekisteri 1906. Knifdåd på järnvägstorget, *Hufvudstadsbladet* 8.3.1906.

panuus oli kaksiteräinen miekka: hän suojeli Mikkosen sisaruksia väkivallalta, mutta joutui helposti vaikeuksiin. Walter jäi New Yorkiin ja avasi kapakan. Hänet pidätettiin laittoman tanssipaikan pitämisestä kapakkansa takahuoneessa ja joutui siitä oikeuteen, mutta jatkoi toimintaansa, jota suomalaisessakin lehdessä nimeltä mainiten paheksuttiin nuorten naisten turmioon viemisenä.⁶¹ Otto jatkoi heti matkaa Michiganin Calumetiin.

Amerikansuomalaiset musiikkimiehet eri puolilla maata olivat yhteydessä toisiinsa ja hakivat uusia jäseniä orkestereihinsa ja kuoroihinsa myös muilta paikkakunnilta. Suomen Sävel -kuoron johtaja Sanfrid Mustonen, Chicagossa opiskellut ja siellä usein käyvä, sairashuoneen omistava lääkäri Carl Sorsen, hänen hammaslääkäriveljensä Oscar Sorsen ja apteekkarit Werner Nikander ja John Kivelä Calumetista olivat etsineet uusia jäseniä kööriinsä. Baritoneja heillä jo oli, mutta tenoreita vielä puuttui. Siihen saumaan Otto lauloi. Hän pääsi Suomen Säveleen, joka esiintyi usein Calumetin oopperatalossa. Kuoro harjoitteli Michigan House -hotellissa. Sen jäsenet eivät olleet raittiusmiehiä. Otto alkoi laulaa myös kahdessa muussa Michiganin kuorossa, Hancockin Sekakuorossa ja Emil Björkmanin perustamassa mieskuorossa Suomen Kaiku.⁶²

Keron ja Virtasen siirtolaisuustutkimukset ovat osoittaneet, että musiikki- ja muut kulttuuriharrastukset olivat tapa sopeutua elämään amerikkalaisessa yhteiskunnassa ja samalla pitää yllä suomalaista identiteettiä.⁶³ Oton esimerkki osoittaa, että riippuen harrastusyhteisön luonteesta myöskin kielteisinä pidetyt suomalaisen identiteetin muodot, kuten alkoholin juominen, saattoivat saada vahvistusta hyväksikäytössä piireissä.

Muutto Calumetiin toi Otolle työpaikan Carl Sorsenin ja Werner Nikanderin omistaman apteekin apulaisena (pharmacy clerk). Otto sai puhua englantia, suomea ja ruotsia asiakkaita palvellessaan ja oppia lääkkeitä. Carl Sorsenin kuoltua Lontoossa matkalla häihinsä syyskuussa 1907 Nikander myi apteekin Oscar Sorsenille ja John Kivelälle. Otto jatkoi Calumetin apteekissa ja pääsi sitten opiskelemaan farmasiaa Ferris-instituuttiin Michiganin Big Rapidsiin. Osan opinnoista voi korvata apteekkityöllä.⁶⁴

Otto oli siis onnistunut etukäteissuunnittelullaan ja kontakteillaan sujahtamaan suoraan tehtaaseen töihin Amerikkaan saavuttuaan. Yksi työtovereista sattui olemaan soitokunnan johtaja, joka antoi Otolle laulajan paikan, mikä kokemus pian tarjosi amerikansuomalaisten musiikkimiesten yhteyksien kautta tilaisuuden, jonka Otto käytti hyväkseen. Laulutaidoillaan, sosiaalisuudellaan ja oppivaisuudellaan hän takasi sekä valtavasti laulamista että kevyen, mukavan, kiinnostavan apteekkityön. Apteekkikokemus-

⁶¹ Sunday wet in and out, *New York Tribune* December 16, 1907; Kirje New Yorkista, *Vakka-Suomi* 2.12.1909.

⁶² Peterson 1953. Hirvonen 1920, 100, 107, 145–147, 153–154; Björkman 1927, 33; Nikander 1927, 193; Sorsen 1927, 271; Kivelä 1927, 344.

⁶³ Ks. Kero 1997, 171–195; Virtanen 2014, 173–204.

⁶⁴ Declaration of Intention 1908: Oton ammatti. H. J. Petersonin haastattelu 2017. Kuollut, *Karjalatar* 10.9.1907. Hirvonen 1920, 43, 145–146; Nikander 1927, 193. Ks. Ferris State University 2016.

ta saaneena, sujuvasti englantia puhuvana ja oppimisintoisena hän teki talouteensa ja kansakoulupohjaansa nähden uskaliaan käänteen: pyrki ja hyväksyttiin opiskelemaan Ferris-instituutin farmasian laitokselle. Ihmissuhde-, kieli-, ammatti- ja oppimistaitoisille Amerikka todella oli 'The Land of Opportunity'. Piti vain tarttua tilaisuuksiin.

Oton taktiikat toimivat vallanpitäjien strategioiden sisällä. Amerikkalaisyritysten värväystoiminta Suomessa oli kielletty jo ennen vuosisadan vaihdetta,⁶⁵ mutta amerikkansuomalaisten suhteilla työpaikan valmistelu peltitehtaassa ei rikkonut kieltoa. Paikan päällä Oton ammattitaito sopi tehtaan strategiaan varmistaen työpaikan. Louhi Bändin johtaja Akseli Ruuti oli vasta 26-vuotias, mutta silti vallanpitäjä ja strategikko nuoren Oton silmissä, joka sai tämän alaisuudessa harjoitusta tilaisuuteen taktikoida laulutaidoillaan itselleen paremmat harrastusmahdollisuudet ja paremman työn vanhempien vallanpitäjien, 47-vuotiaan Sanfrid Mustosen, 40-vuotiaan Werner Nikanderin, 36-vuotiaan Carl Sorsenin, 34-vuotiaan Oscar Sorsenin ja (Ottoa vain vuoden vanhemman) 21-vuotiaan John Kivelän Suomen Sävel -kuoron strategian puitteissa. Laulutaidon sivutuotteena tullut apteekkityö siivitti Oton Ferris-instituutin ja sen farmasianlaitoksen johtajan, 66-vuotiaan William A. Petersonin, strategiaan sopivaksi taktikoksi. Otto sai onnellakin tilaisuudet ja otti niistä vaarin. Vallanpitäjillä oli strategioittensa kautta tila hallussaan; Otto tarttui hetken tarjoamiin tilaisuuksiin taktiikoillaan.

Tämä asetelma on de Certeau'n mukainen strategia/taktiikka-suhde, jossa taktiikat toimivat strategioiden sisällä – ja se Syrjämaan esittämä muoto siitä, jossa strategia ja taktiikat pysyvät paralleeleina, päinvastoin kuin Anderssonin versiossa, jossa strategiat toimivat vihamielisesti taktiikoita vastaan tai Gillin, Conlonin, Tylerin ja Oeppenin versiossa, jossa taktiikat pyrkivät kääntämään vihollisen strategiat toimimattomiksi.⁶⁶

Taktisten taitojen kehittymistä helpotti se, että Otto sai pehmeän laskun Amerikan elämään Wernerin ja Zimmermannin risteämissä. Noin 20 000 Monessenin asukkaan joukossa oli 640 suomalaista, joista suuri osa Oton työpaikalla. Chicagossa suomalaisia oli tuhatkunta. Calumetissa, suomalaisuuden pääkaupungissa, maamiehiä oli 7 000 – 8 000.⁶⁷ Otto ei kuitenkaan tyytynyt viettämään kaikkea aikaansa suomalaisten parissa, niin kuin monet muut, usein kielitaidottomat suomalaiset. Sosiaalisena luonteena hän tutustui amerikkalaisiin ja muunmaalaisiin, mistä oli sitten hyötyä Chicagossa, Michiganin apteekkien palveluammateissa ja Ferris-instituutin haastattelussa. Paikallisesti ja alueellisesti saadut monikulttuuriset kokemukset antoivat hänelle ylijärjaisia vaikutteita. Nuorena, perheettömänä ja innokkaana oppimaan rutiköyhä työläis-Otto pystyi irrottautumaan tehdastyöstä palvelutyöhön ja opintoihin, ja muuttamaan paikasta toiseen.

⁶⁵ Kero 1996, 39. Ks. myös Pitkänen & Sutinen 2014, 49.

⁶⁶ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011; Andersson 2014; Gill, Conlon, Tyler & Oeppen 2014.

⁶⁷ *Amerikan Albumi* 1904, ii, vii. Hirvonen 1920, 33. Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–44.

Voimistelija Emil Mikkonen oli kuunnellut, kun Otto-veli oli Suomessa käydessään kertonut seikkailuistaan. Emil ja Sulo Linko olivat pitkäaikaisia ystäviä. He olivat harjoitelleet, kilpailleet ja esiintyneet yhdessä vuosikautia Helsingin Reippaan voimistelu- ja urheiluseurassa. Sulo oli vuoden Emiliä vanhempi, mutta Emil oli kookkaampi, joten taitoesityksissä Emil kannatteli Suloa ilmassa. Emil oli johtajaluonne: hän oli jo 15-vuotiaana, vanhempien miesten joukossa, käynyt kurssin voimisteluseurojen johtajille.⁶⁸

Emil oli ollut Helsingissä konttorioppilas ja tehdastyöläinen, Sulolla oli läkki-, pelti- ja kuparisepän diplomi⁶⁹ – mutta he tahtoivat voimistella. Suomessa jopa amatöörivoimistelu oli ollut vaikeaa; kansainvälinen voimistelukilpailukin, johon Emil ja Sulo olivat ilmoittautuneet, oli peruutettu Viaporin kapinan takia.⁷⁰ Amerikassa puolestaan ammattilaisina rahaa takoivat vain painijat ja juoksijat.⁷¹ Voimistelulla ei Amerikassa-kaan elantoa saanut. Niinpä he olivat lähestyneet päämääräänsä toisenlaisella taktiikalla:

Suomalaiset permantovoimistelijat herättävät suurta huomiota Amerikassa. Jo muutamia vuosia sitten osoittautuivat Helsingin Reippaan jäsenet E. Mikkonen, S. Linko (ent. Lindqvist [p. o. Lindeqvist]) ja O. Vikholm [p. o. K. Wikholm] harvinaisen taitaviksi permantovoimistelijoiksi. [...] Kaksi ensin mainittua [...] matkustivat vuosi [p. o. kaksi vuotta] sitten Amerikkaan ja antautuivat ammatti-akrobaateiksi. Ja heidän menestyksensä on ollut varsin loistava. He esiintyvät nimellä Brussel Bros [p. o. Kullervo Bros] eräässä suuressa amerikkalaisessa kiertosirkuksessa ja tekevät vallan omintakeisia akrobaattitemppuja. [...] Amerikkalaiset sanomalehdet antavat Brussel Broseista [p. o. Kullervo Broseista] kehuskelevia arvosteluja ja sanovat heidän olevan sirkuksen paras vetovoima.⁷²

Tässä uutisessa, joka ilmestyi muissakin suomalaisissa lehdissä, oli kokonaisuudessaan niin monia asiavirheitä, ettei se voinut olla Emilin tai Sulon lähettämä.

Emil oli tullut 18-vuotiaana New Yorkiin Elin-siskon lähettämällä ennakkomaksetulla 44 dollarin matkalipulla lokakuussa 1907. Hän oli seilannut yhdessä lapsuudenystävänsä, viilari Emil Heinosen kanssa, joka piti mukanaan revolveria, maksoi oman lipunsa ja palasi pian Suomeen. Sulo oli tullut perässä Emilin lähettämällä 32 dollarin lipulla helmikuussa 1908. Emil oli siis kaksikon aloitteellinen johtaja. Uutisen kolmas voimistelija, K. Wikholm, oli ollut liian nuori lähtemään. Koska Elin asui palveluspai-kassaan, Emil ja Sulo olivat aluksi asuneet kapakoitsija Walter Petersonin luona, jonka he olivat Helsingissä tunteneet Waldemar Petterssonina.⁷³

⁶⁸ Halme 1907, 50–52, 57. Lomakurssi voimisteluseurojen johtajia varten, *Suomen Urheilulehti* 1.2.1905; Esimerkiksi: Raittäisyhdistys Koiton kevätjuhla, *Uusi Suometar* 12.5.1907; [Valokuvien tekstit:] Kansalaisemme S. Lindeqvist (päällimmäinen) ja E. Mikkonen Amerikassa, *Suomen Urheilulehti* 1.6.1911; Kullervo Bros, *Suomen Urheilulehti* 21.3.1912. Helsingin Reippaan nuoret olivat raittäisyhdistyksistä.

⁶⁹ Lomakurssi voimisteluseurojen johtajia varten, *Suomen Urheilulehti* 1.2.1905; Utställning af lärlingars och yngre arbetarens tillverkningar, *Hufvudstadsbladet* 17.4.1905.

⁷⁰ [Osallistujat:] Unitaksen kansanväliset kilpailut, *Helsingin Sanomat* 27.7.1906. Tapahtumat Viaporissa ja Helsingissä, *Helsingin Sanomat* 3.8.1906; [Kisojen peruutus]: Unitaksen kansanväliset voimistelu- ja urheilukilpailut, *Helsingin Sanomat* 7.8.1906.

⁷¹ Kero 1997, 205; Virtanen 2014, 195.

⁷² Suomalaiset permantovoimistelijat herättävät suurta huomiota Amerikassa, *Helsingin Sanomat* 2.9.1909.

⁷³ New York Passenger Arrival Lists 1907, 1908; Siirtolaisrekisteri 1907, 1908. Revolverskott, *Hufvudstadsbladet* 27.1.1905; Heinonen, Emil, filare, *Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors* 1.1.1908; [Valokuvateksti:] Uskomattoman taitavia permantovoimistelijaita, *Suomen Urheilulehti* 1.2.1908.

Amerikansuomalainen lehti, *Urheilu-Viesti*, kertoi, että Emilin ja Sulon oli ollut tarkoitus esiintyä yhdessä amerikansuomalaisen John Kanervan kanssa, mutta kolmikko oli hajonnut sisäisiin riitoihin.⁷⁴ John ei ollut sopinut K. Wikholmin korvaajaksi. Emil ja Sulo jatkoivat kaksistaan matkaansa Hagenbeck-Wallace -sirkukseen. He käyttivät aluksi nimeä Mikkonen Brothers ja esiintyivät sirkuksen talvitauoilla ensin amerikansuomalaisten, -ruotsalaisten ja -norjalaisten urheiluseurojen juhliissa New Yorkissa. Lapsuudessa Andsténin tehdasyhteisössä ja Sörnäisten lastentarhassa opittu sujuva ruotsinkielentaito auttoi Emiliä. Pian he pääsivät vaudevillien talvitaukojen ajaksi. Silloinkin he, jo Kullervo Brotherseina, antoivat näytöksen Finnish American Athletic Club of New York -seuran kymmenvuotisjuhlassa.⁷⁵ Emil ja Sulo pitivät itseään urheilijoina, samoin kuin Amerikan pohjoismainen siirtolaisyleisö. Mikkonen-nimen käyttö ruotsinkielisissä tilaisuuksissa Lindeqvistin sijasta kuvasti Emilin johtajuutta Suloon nähden.

Sirkus- ja vaudevillialan *Billboard*-lehti selosti laajassa artikkelissaan, että Hagenbeck-Wallace -sirkuksen kauden 1910 avauksesta oli tullut tavallista kylmempi, sillä edellisenä iltana oli satanut lunta, vaikka oltiin jo huhtikuussa. Sirkus oli talvehtinut Indianan Perussa, jossa Benjamin Wallacella oli iso maatila. Perinteisesti esitykset aloitettiin Perusta, jonka väki oli taas tungeksinut katsomaan ”omaa” sirkustaan säästä huolimatta. Kauden ensimmäiseksi esitykseksi kaikki oli mennyt ihmeen hyvin.⁷⁶ Joka kaudeksi piti keksiä uusia temppuja. Kullervo Brothersien päällään kävelyt olivat saaneet avajaisissa myrskyisät suosionosoitukset,⁷⁷ mutta rasittivat pääparkoja (ks. kuvat 4 ja 5).

Kero ja Virtanen ovat siirtolaisuustutkimuksissaan käsitelleet amerikansuomalaisten kulttuuriharrastusten lisäksi heidän urheilu- ja voimisteluharrastuskäytäntöjään, myös paini- ja juoksuammattilaisuutta,⁷⁸ mutteivät harvinaisempia, taidetta ja liikuntaa yhdistäviä sirkusta ja vaudevillia. Emilin akrobaatin ammatti oli suomalaisille epätyypillinen taktiikka päästä Amerikkaan töihin ja toimia siellä.

Emil ja Sulo olivat harjoitelleet erilaisia käsillään ja päällään seisontatemppuja, sillä Wallace edellytti erikoistumista sellaisiin taitoihin, joita muut akrobaatit eivät osanneet. Kullervo Brothersien tavaramerkiksi oli tullut ”head and hand balancers”. Sirkuskieruekaudet olivat pitkiä: ne kestivät yleensä huhtikuusta marraskuuhun.⁷⁹

⁷⁴ New York Passenger Arrival Lists 1908; Siirtolaisrekisteri 1908. Pikkutietoja, *Urheilu-Viesti* 1.2.1910.

⁷⁵ Annonser, *Nordstjernan* 8.10.1908; 15.10.1908; 1.4.1909; 8.4.1909; Wasa Sporting Clubs of New York sommarnattsfest, *Nordstjernan* 24.9.1908; Finsk-amerikanska Atletklubbens, *Nordstjernan* 15.4.1909; Finnish American Athletic Club, *Nordstjernan* 16.9.1909; Annonser, *Nordstjernan* 4.4.1911; 7.4.1911; Finnish-Am. Athletic Clubs, *Nordstjernan* 14.4.1911. Ks. Kero 1997, 198.

⁷⁶ Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910.

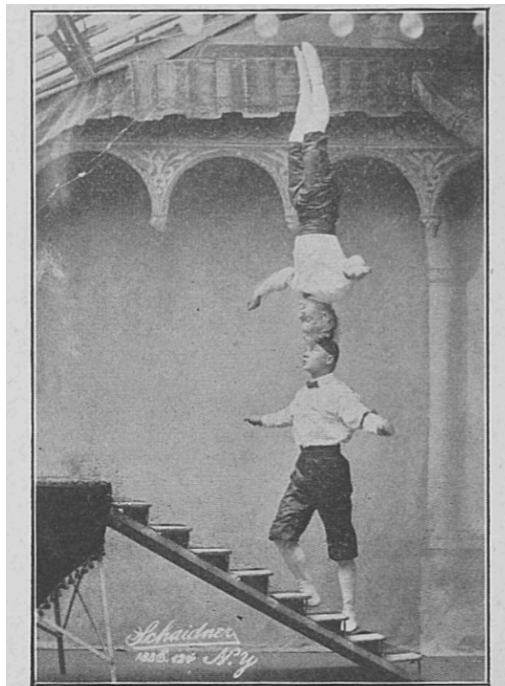
⁷⁷ Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910; Under the tents: Hagenbeck-Wallace show's opening, *New York Clipper* May 14, 1910 (lehti ilmestyi harvoin, siksi arvostelu julkaistiin viiveellä).

⁷⁸ Kero 1997, 197–213; Virtanen 2014, 193–198.

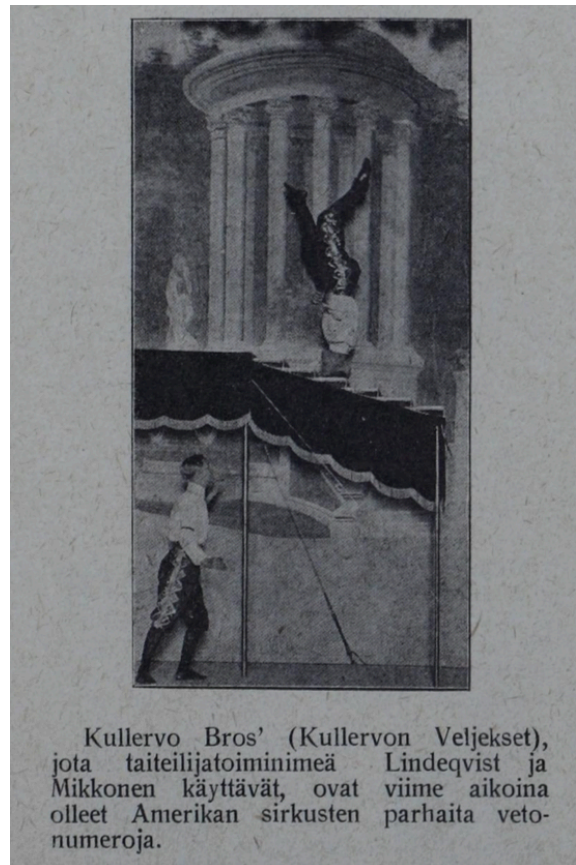
⁷⁹ Hagenbeck-Wallace opening, *Show World* April 23, 1910; Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910.

Talviksi Kullervo Brothers sai kiinnityksiä vaudeville-teattereihin.⁸⁰ Emil ja Sulo esiintyivät kuuluisassa Hammerstein's Roof Garden -vaudevilleteatterissa New Yorkissa samaan aikaan kuin Buster Keaton, joka silloin vielä 15-vuotiaana esiintyi vanhempiensa kanssa nimellä The Three Keatons. Buster oli saanut nimensä siitä, että hän kesti kivikasvoisena mitä tahansa kolhuja; isä oli paiskonut häntä lavalla kolmivuotiaasta.⁸¹

Kuvat 4 ja 5 ovat esimerkkejä Yhdysvalloissa otetuista Kullervo Brothersien promootiokuvista, joita myös amerikansuomalainen ja suomalainen urheilulehti julkaisivat. Kuvan 4 on ottanut newyorkilainen ammattivalokuvaaja Charles B. Schaidner sirkusteltassa. Kuvassa 5 Emil esittää vaikean tempun takanaan mahtipontiset kulissit.

VELJEKSET "KULLERVO".
Eteviä suomal. akrobaatteja, jotka
ovat esiintyneet menestyk-
sellä New Yorkissa y. m.

Kullervo Bros' (Kullervon Veljekset),
jota taiteilijatoiminimeä Lindeqvist ja
Mikkonen käyttävät, ovat viime aikoina
olleet Amerikan sirkusten parhaita veto-
numeroja.

Kuva 4. Emil (alh.) ja Sulo (ylh.) Hagenbeck-Wallace sirkuksessa (*Urheilu-Viesti* 1.5.1911).

Kuva 5. Kullervo Brothersien Emil kiipeeä päällään alas portaita (*Suomen Urheilulehti* 21.3.1912).

Janet Davisin Amerikan sirkushistorian tutkimus, Susan Nancen sirkuseläinten toimijuustutkimus ja Tiina Männistö-Funkin rykelmä-käsite⁸² antavat vertailupohjaa Emilin taktiikoille amerikkalaisen sirkuselämän kontekstissa.

Niin kuin Hagenbeck-Wallacen sirkus, Yhdysvaltojen entinen presidentti, Theodore Roosevelt, lähti kiertueelle, vaikkakin Afrikkaan, mutta samantapisiin villieläimiin hän tutustui kuin Carl Hagenbeckin leijonat, leopardit, seeprat, norsut ja virtahevot. Roose-

⁸⁰ Features at Blaney's, *Baltimore Sun* March, 29, 1910; Maryland, *Billboard* April 9, 1910; Vaudeville offerings, *Philadelphia Inquirer* April 10, 1910. Young, George M.: Philadelphia. *Variety* April 16, 1910.

⁸¹ Local offerings of the week, *New York Clipper*, March 4, 1911; Vaudeville, *New York Times* March 19, 1911. The International Buster Keaton Society 2018.

⁸² Davis 2002; Nance 2013; Männistö-Funk 2016.

velt tappoi vapaita villieläimiä kartuttaakseen Smithsonian-instituutin kokoelmia. Hagenbeck kävi kauppaa hähkeihin vangituilla villieläimillä ja Wallace sopimuksin sidotuilla ihmistaiteilijoilla teettäen niillä/heillä kaikilla temppuja ansaitakseen rahaa.⁸³

Hagenbeck tunnettiin siitä, että hän koulutti eläimiä toistolla ja positiivisella vahvistamisella, eikä pelolla, mutta kuitenkin rankaisi ”törkeästi tottelemattomia” eläimiä. Vankeuden vaikutuksista eläinten psyykeen ei yleensä välitetty. Samoin kuin Roosevelt, Hagenbeck uskoi ihmisen ylivaltaan suhteessa eläimiin, vaikka toisenlaisiakin mielipiteitä oli alkanut kuulua. Roosevelt perusteli mieluisaa metsästysharrastustaan tieteen edistämisellä, mikä auttaisi luonnon ja sen eläinten suojelua.⁸⁴ Sekä Hagenbeck että Roosevelt ilmoittautuivat siis eläinystäviksi, mutta hyödynsivät häikäilemättä eläimiä omien päämääriensä saavuttamiseksi, niin kuin monet muutkin.

Ihmisiäkin sirkusjohto kohteli samantapaisen ankarasti. Työntekijöiden piti noudattaa tiukkoja sääntöjä ”tuotannon” maksimoimiseksi. Alkoholin käyttö oli kielletty koko seitsemän kuukauden kiertueen ajan – rangaistuksena joko ei saanut palkanpidätysvaakuksia takaisin kauden lopussa tai irtisanottiin. ”Rautatiesirkuksissa” eläin- ja ihmistaiteilijoita kohdeltiin koneiston osina. Työnjako oli yhtä erikoistunutta kuin Fordin autohtaan liukuhihnalla. Yhdysvaltain armeijan upseereita lähetettiin isoihin sirkuksiin oppimaan tehokasta miehistön, eläinten ja kaluston koordinoitua.⁸⁵

Sirkuskaravaanin matkustaminen ympäri Pohjois-Amerikan laajaa mannerta oli valtava näytös sinänsä. Hagenbeck-Wallace -sirkuksella oli kaksi junaa, joihin tuhat ihmistä, kuusisataa eläintä ja tavarat lastattiin joka ilta ja joista ne jokaisella esiintymispaikkakunnalla tilapäisesti purettiin.⁸⁶ Se oli valtava sekava röykkiö, joka ammattitaidolla ja kokemuksella aina lopulta järjestyi tarkoituksenmukaisiksi ihmisten, eläinten ja esineiden rykelmiksi.⁸⁷ Yhteentörmäyksiä silti sattui, kuten kuolemaan johtaneita sirkusjunaonnettomuuksia.⁸⁸ Keväällä 1910 jo eläinten siirto talvitiloistaan oli aiheuttanut kaaoksen, kun viisitoista elefanttia oli rynnännyt yhtenä laumana ulos tallaten kaiken eteensä tulleen; onneksi ihmiset ehtivät alta pois.⁸⁹

Tuo viidentoista elefantin lauma oli Hagenbeck-Wallace -sirkuksen yksi suurista vetonauloista, jonka luonnottomia rykelmiä kesyttäjiensä kanssa esitettiin sirkuksen päivä- ja iltanäytännöissä ja mainoksissa.⁹⁰ Emil ja Sulo olivat olleet rykelmissä Helsin-

⁸³ Tented city arises in Omaha Sunday, *Omaha World Herald* June 7, 1909; These wild animals act, *Oregonian* July 9, 1909; Roosevelt's hunt benefits science, *Colorado Springs Gazette* February 13, 1910.

⁸⁴ Davis 2002, 147, 159; Nance 2013, 200–202, 205.

⁸⁵ Davis 2002, 12, 41, 39, 76–77, 79. Ks. sirkuksen sääntöjä luvusta 2.3.

⁸⁶ Advertisements, *Oregonian* July 4, 1908; Advertisements *Omaha World Herald* June 3, 1909.

⁸⁷ Ks. Männistö-Funk 2016: rykelmät.

⁸⁸ The Wallace circus wrecked, *Kansas City Star* July 16, 1903; Twenty-four die, *Grand Rapids Evening Press* August 8, 1903; Hagenbeck-Wallace wreck, *Variety* June 28, 1918. Lytle 2010.

⁸⁹ Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910.

⁹⁰ Advertisements, *Salt Lake Telegram* July 24, 1909.

gin Reippaan voimistelijoiden pyramideissa. Samat elefantit muodostivat aamuaikaisin ja iltamyöhäisin toisenlaisia rykelmiä toisten ihmisten kanssa: työmiehet ja elefantit pystyttivät ja purkivat sirkuksen joka päivä uudelle paikkakunnalle. Työ oli uuvuttavaa.⁹¹ Isoissa ”rautatiesirkuksissa” norsujen oli ansaittava elantonsa eli heinät, vesi ja suoja työskentelemällä orjien lailla.⁹² Norsuilla oli siis kaksoisrooli esiintyjänä ja raa’an työn tekijänä. Pienissä sirkuksissa ihmisesiintyjät joutuivat hoitamaan myös pystytys- ja purkutöitä, mutta tässä Amerikan toiseksi suurimmassa sirkuksessa Emil ja muut esiintyjät välttyivät kaksoisroolilta ja saivat levätä sillä välin kun työmiehet huhkivat.

Emilin ja Sulon taktiikkana oli pysyä poissa tieltä hoitaen omat osuutensa huipputaidoilla, jotka sai vain ahkeralla harjoittelulla – näin he varmistivat työpaikkansa neljäksi vuodeksi. Eläinten kohteluun heillä ei ollut sanomista, jos siihen haluakaan. He olivat sirkusikänsä puolesta esiintyjien arvoasteikon pohjalla. Silloin joutui sietämään simpusta; vastapainoksi sai nauttia sirkusyhteisön kulttuurisesta monimuotoisuudesta.

Sirkusmaailman eliittiin kuuluivat vanhojen sirkussukujen jäsenet, joita löytyi etenkin Barnum & Baileyilta, Ringling Brotherseilta ja Hagenbeck-Wallacesta. Eliitti kutsui zingzingeiksi kaikkia, jotka eivät pystyneet jäljittämään sirkusesivanhempiaan vähintään sadan vuoden päähän.⁹³ Tuhannen sirkusihmisen monimutkainen hierarkia sekä sirkuksen raskas, pakkotahtinen ihmis-eläin-esine -koneisto rasittivat. Emil ja Sulokin olivat talvikausien vaudevillateatterikiertueillaan huomanneet, miten kevyttä oli elää ja matkustaa noin kymmenen hengen ryhmissä ilman isoja eläimiä ja suuria kulisseeja.⁹⁴

Emilin Amerikan valloituksen pohjustajina olivat olleet sekä Elin-sisko englannin kielen opintoineen ja Amerikan ystävineen että Otto värikkäine kertomuksineen kokemuksistaan – puhumattakaan näiden yhteisestä Amerikkaan lähdöstä, joka jätti Emilin kuin nallin kalliolle. Vaikka 39-vuotiaan sirkusjohtajan, Harry Althoffin, roolista Emilin ja Sulon värväykseen Hagenbeck-Wallace -sirkukseen ei ole varmuutta, se sopii kuvaan: itävaltalaisen Nouveau Cirque Helsingin vierailu syyskuussa 1907 oli merkkitaupaus sen ajan Suomessa ja akrobaateiksi jo kehutuille Emilille ja Sulolle todellinen inspiraation lähde. Suomalaisen sirkushistoriikin kirjoittajan, Heikki Nevalan, mukaan akrobaateiksi haaveilevat nuorukaiset rohkaistuivat joskus menemään sirkusten johtajien puheille.⁹⁵ Kovilla näytönhaluillaan ja taidoillaan Emil ja Sulo olisivat voineet päästä Althoffin luo, joka olisi voinut kertoa B. E. Wallace Circuksen juuri ostaneen Carl Hagenbeck Circuksen ja antaa pojille suosituksen vietäväksi.

⁹¹ Raittiusyhdistys Koiton kevätjuhla, *Uusi Suometar* 12.5.1907. Davis 2002, 69, 143, 145, 149, 152.

⁹² Nance 2013, 148, 152–154.

⁹³ Zingzings barred by the circus 400, *New York Times* April 11, 1915; Pre-natal power in big circus acts, *New York Times* April 23, 1916.

⁹⁴ Ks. Vaudeville offerings, *Philadelphia Inquirer* April 10, 1910; Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910.

⁹⁵ Mainos, Nouveau Cirque, *Helsingin Sanomat* 8.9.1907. Nevala 2015, 46.

Amerikassa 60-vuotias sirkuksen johtaja Benjamin Wallace vakuuttui Emilin ja Sulon kyvyistä ja uusi heidän sopimuksensa vuodesta toiseen. Kullervo Brothers nousi sirkushierarkiassa: vielä kaudella 1910 se oli julkaistun esiintyjälistan loppupäässä, mutta kaudella 1911 jo aivan alkupäässä.⁹⁶ Kullervo Brothers loisti taidoillaan sirkusesityksissä niin, että sai kuuluisuutta ja varmistettua itselleen töitä myös vaudevilliteatteriketjuissa sirkuksen talvitaukojen ajoiksi.

Emilin ja Sulon taktikat toimivat vallanpitäjien strategioiden hallitsemisessa tiloissa. Keskinäisen kilpailun lisäksi kansainvälisen sirkusyhteisön johtajat tekivät vastavuoroisia palveluksia toisilleen, mihin strategiaan Emilin ja Sulon päämäärä sopi. Amerikassa he keskittivät akrobatianumeronsa täyttämään aukon Hagenbeck-Wallace -sirkuksen ohjelmistossa. He kehittivät jatkuvasti repertuaariaan pitääkseen yllä yleisön ja sirkusjohdon – ja vaudevilliteatteriketjujen – kiinnostusta. Yleensä sirkusesiintyjät kilpailivat keskenään sopimuksista, mutta Kullervo Brothersien ainutlaatuisen numeron takia Emilille ja Sulolle ei löytynyt kilpailijoita. Kullervo Brothersien erikoisten taitojen tuoma yleisösuosio antoi Emilille ja Sulolle neuvotteluväaraa kummankin työntajaryhmän kanssa. Heidän ammattitaitonsa oli kysyttyä ja sai aikaan kilpailua vallanpitäjien välillä.

Kullervo Brothersien otollisia hetkiä hyödyntänyt taktinen toiminta sopii de Certeauin teoriaan ja noudattaa Syrjämaan kuvaamaa taktiikoiden paralleelia, jopa myötämielistä suhdetta strategioihin.⁹⁷ De Certeau ei ottanut teoriassaan huomioon taktiikoita harjoittavien ihmisten mahdollista keskinäistä kilpailua, jonka Kullervo Brothers minimoi äärimmäisellä erikoistumisellaan. De Certeau ei myöskään keskustellut strategioiden välistä kilpailusta, johon Kullervo Brothersien ammattitaito ja suosio vallanpitäjät johti.

Emil ei saanut pehmeää laskua Amerikkaan, vaan kaikki oli uutta: sirkusmaailma, erittäin kansainvälinen työyhteisö kymmenine eri kielineen ja kulttuureineen, eläinten kirjo ja jatkuva matkustaminen ympäri monimuotoista Amerikkaa. Wernerin ja Zimmermannin risteämissä Emilin saamat vaikutteet olivat valtaosin ylijärjät kokemuksia kansainväliseltä sirkusyhteisöltä, mutta hän näki maan kierteillaan myös kansallisia, alueellisia ja paikallisia erikoisuuksia.⁹⁸ Emil ja Sulo saivat tukea toisistaan, mutteivät kenestäkään muusta suomalaisesta. Lauri Moilanen eli maailman suurimmaksi mieheksi tituleerattu Big Louie oli tietävästi ainoa muu suomalainen Amerikan suurissa sirkuksissa. Hän oli kaivosmies ja farmari Calumetista, Oton apteekkityön kaupungista. Lauri oli kokeillut sirkuselämää, ei ollut viihtynyt, yritti vielä Hagenbeck-Wallacessa, lopetti kauden 1910 kierteen lyhyeen, eikä enää palannut sirkukseen.⁹⁹

⁹⁶ Hagenbeck-Wallace opening. *Billboard* April 30, 1910; Roster of performers, *Billboard* April 15, 1911.

⁹⁷ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011.

⁹⁸ Ks. Werner & Zimmermann 2006, 42–44; Iriye 2013.

⁹⁹ Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910; Circus performers 1910, *Billboard* July 16, 1910. Is he American's biggest man? *Oregonian* April 24, 1908. Ks. Pitkänen & Sutinen 2014, 327–328.

Emilin ja Oton Amerikan valloitus alkoi hyvin eri tavoin, vaikkakin laittomia ansaintakeinoja käyttäneen, muutamaa vuotta vanhemman Waldemar Petterssonin avulla. Molemmat jatkoivat sitä, mitä Suomessa olivat tehneet, ainoastaan eri vallankäyttäjäpaikoissa: Otto peltitehtaassa, Emil sirkuksessa. Otto briljeerasi laulutaidoillaan suomalaisauktoriteetit puolelleen, Emil amerikkalaisauktoriteetit akrobaattisilla taidoillaan. Nämä synnynnäiset taitonsa he kehittivät uudenoppimiskyvyillään Amerikassa onnistuneiksi taktiikoiksi. Sekä Otto että Emil tulivat toimeen vallanpitäjien kanssa, Otto heidän kaltaisikseen pyrkien, Emil ammattitaitoaan tarjoten, mutta itsenäisyytensä säilyttäen.

Aika, ei vain menneinä oppimisina vaan myös senhetkisenä, oli Oton ja Emilin taktiikoiden onnistumisen perusta. Poliittinen ja taloudellinen maailmantilanne, jossa Suomen ahdinko ja Yhdysvaltojen mahdollisuudet risteytyivät toisalta Oton, toisalta Emilin toiveisiin, vei heidät sinä hetkenä Amerikkaan, kun heidän elämänsä risteytyivät vaikutusvaltaisten henkilöiden kanssa. Amerikassa Oton ura eteni paikkakunnalta toiselle silloin kun hänen tiensä risteytyi ensin amerikansuomalaisten auktoriteettiüksilöiden, sitten amerikkalaisen auktoriteettiüksilön ja -yhteisön kanssa. Emilin risteykset tapahtuivat koko maan tasolla ja vain amerikkalaisten auktoriteettiüksilöiden ja -yhteisöjen kanssa. Sekä Otolle että Emilille taitojen jatkuva kehittäminen mahdollisti tulevaisuuden suunnittelun, joka valmisti nopeaan taktiseen liikkeeseen tilaisuuden tullen. Näihin taktiikoihin kuuluivat myös kansallisuuksien tai etnisyyksien kautta toimiminen.

2.2. Häivytti tai korosti etnisyyttään tilanteen mukaan

Emilin ja Sulon muodostamaa akrobaattiparia, Kullervo Brothersia, mainostettiin sirkuksessa: ”Swedish acrobats” ja ”Swedish head walkers”.¹⁰⁰ Se olisi ollut ymmärrettävää kauden 1910 alussa, jolloin Big Louieta mainostettiin sanoilla ”giant from Finland”. Sirkuksen johdolle ja esiintyjille itselleen oli edullisempaa saada heidät erottumaan toisistaan. Mutta ruotsalaisina markkinointi jatkui seuraavanakin vuonna. Lisäksi Sulo oli muuttanut sukunimensä Linkosta takaisin Lindeqvistiksi. Passiensa mukaan suomalaiset Emil ja Sulo olivat venäläisiä, mutta venäläisinä he eivät halunneet esiintyä, kansallistuntoisia kun olivat. Koska ruotsin kieli heiltä sujui, ruotsalainen imago sopi, oli se sitten sirkusjohdon strategiaa, omaa taktiikkaa, näiden kohtaamista tai pelkkä vahinko.

1900-luvun alussa kaikenlaiset ihmiset Yhdysvaltain presidentistä alkaen kävivät sirkuksessa. Presidentti Taft nautti Hagenbeck-Wallace -sirkuksesta marraskuussa 1909. Kun sirkus tuli paikkakunnalle, koulut, kaupat ja työpaikat suljettiin ”sirkuspäiväksi”. Eri yhteiskuntaluokkien ja rotujen ihmiset kokoontuivat sirkustelttaan – eri paikoille.¹⁰¹ Kaikille amerikansuomalaisille ja joillekin taiteesta kiinnostuneille amerikkalaisille

¹⁰⁰ Hagenbeck-Wallace opening, *Show World* April 23, 1910; Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910; Roster of performers, *Billboard* April 15, 1911.

¹⁰¹ Circus played for Taft, *The Billboard*, November 13, 1909. Davis 2002, 1–3, 32–34.

Emilin ja Sulon taitelijanimi, Kullervo Brothers, mainosti suurin kirjaimin heidän etnistä kansallisuuttaan. Vaikka *Kalevala* oli harvalle amerikkalaiselle tuttu, (*Hiawathaa* kylläkin epäiltiin siitä kopioiduksi), eikä monikaan ollut vielä nähnyt Akseli Gallen-Kallelan maalauksia *Kullervon kirous* ja *Kullervon sotaanlähtö*, saatiikka lukenut tai nähnyt Aleksis Kiven näytelmää *Kullervo*, oli Jean Sibelius suuri nimi Yhdysvalloissa jo aivan 1900-luvun alussa. Sibeliuksen teoksia soittivat etenkin Bostonin ja New Yorkin sinfoniaorkesterit. Hänestä kirjoitettiin lehdissä kuvan kera mainiten *Finlandian* lisäksi *Kalevala*-eepoksen innoittamat sävellykset. Pituutensa sekä vaatimansa kuoron, laulusolistien ja harvinaisten soittimien takia *Kullervo*-sinfoniaa eivät kuitenkaan sen ajan orkesterit ottaneet ohjelmistoonsa edes Suomessa. Toivo Kuulan *Kullervon laulua* sen sijaan kuultiin yksinlauluna myös Yhdysvalloissa.¹⁰²

Emilillä ja Sulolla oli muitakin syitä valita taitelijanimekseen Kullervo Brothers. Arvostettu sotilas ja diplomaatti Charles Chaillé-Long vertasi Suomea Kullervoon, joka isänsä kuoltua (irrottauduttuaan Ruotsista) joutui Untamon (Venäjän) orjaksi. Kullervoa yritettiin tappaa, mutta hän oli väkivahva, eikä häntä saatu millään hengiltä. Chaillé-Long ennusti kapinallisen Suomen joutuvan Kullervon tavoin sotaan Venäjää vastaan.¹⁰³ Emil ja Sulo muistuttivat ulkonäöltään myyttistä Kullervoa: heilläkin oli vaaleat hiukset ja lihaksikas vartalo (ks. kuva 2 alussa). Emil ja Sulo olivat menettäneet lapsena isänsä, niin kuin Kullervokin. Kullervoon samastuminen antoi heille henkistä voimaa pärjätä Amerikassa ja sympatiapisteitä valistuneelta yleisönosalta ja työtovereilta.

Emilin työyhteisö oli hyvin kansainvälinen. Siitä löytyi amerikkalaisia, australialaisia, belgialaisia, englantilaisia, espanjalaisia, ”etelänmerensaarelaisia”, hollantilaisia, intialaisia, italialaisia, itävaltalaisia, japanilaisia, kanadalaisia, kreikkalaisia, meksikolaisia, persialaisia, puolalaisia, ranskalaisia, saksalaisia, skotteja, turkkilaisia, venäläisiä... Ostettuaan Hagenbeckin suuren eläinsirkuksen Wallace oli etsinyt tasapainoa ja siksi laajentanut omaa ihmissirkustaan niin, että kaudella 1909 kaksi kolmasosaa 360 esiintyjästä oli uusia, eurooppalaisista sirkuksista rekrytoituja esiintyjiä. Mainoksissa ei kansallisuuksia tai etnisyyksiä mainittu, paitsi jos sillä oli houkuttelevuutta lisäävä vaikutus, kuten ”etelänmerensaarelaisilla”, intialaisilla, japanilaisilla ja perisalaisilla taitelijoilla sekä kummajaisten sivunäytöksen meksikolaisilla kääpiöillä ja suomalaisella jättilä (joka oli ilmoitustekstin mukaan älykäs ja hyväluontoinen).¹⁰⁴ Taitoesiintyjien kan-

¹⁰² Timely musical comment, *New York Tribune* November 25, 1906; “Hiawatha” a stolen poem? *Washington Post* February 16, 1908. Goss 2009, 29–32, 61–67.

¹⁰³ Chaillé-Long, C. H.: Finland in perpetual ferment, *Evening Star* (Washington DC) February 13, 1910.

¹⁰⁴ Tented city arises in Omaha Sunday, *Omaha World Herald* June 7, 1909; Circus Thursday, big tented city, *Olympia Daily Recorder* July 6, 1909; Hagenbeck-Wallace opening: *Show World* April 23, 1910; Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910; Under the tents: Hagenbeck-Wallace show’s opening, *New York Clipper* May 14, 1910; Performers and acts with circuses, *Billboard* July 16, 1910; Roster of performers, *Billboard* April 15, 1911.

sallisuuksia ei yleensä mainittu, koska yleisön huomion tahdottiin kiinnittyvän heidän taitoihinsa. Emilin ja Sulon mainostaminen ruotsalaisina oli siis poikkeus.¹⁰⁵

Sirkuksen eläimetkin oli koottu kansainvälisesti eri maanosien eläimistä. Leijonat, seeprat, norsut, virtahepo, hyeena, tiikerit, jaguaarit, puumat, jääkarhut, muulit, hevoset, ponit ja koirat matkustivat lähekkäin ja saattoivat joutua esiintymään yhdessä.¹⁰⁶ Jos erimaalaisilla ihmisesiintyjillä oli kestämistä toisissaan ja olosuhteissa, niin samaa voi sanoa eläinesiintyjistäkin. Eläintenkesyttäjät komentelivat näytöksissä yhteisiin muodostelmiin esimerkiksi jääkarhun, kaksi gepardia, kaksi tiikeriä, neljä leijonaa ja kaksi tanskandoggia.¹⁰⁷ Lisäksi, kuten fuusioissa yleensäkin, eläinten, eläintenkesyttäjien ja -hoitajien suhteet uusiin, monikansallisiin ihmisesiintyjiin olivat kovalla koetuksella.

Talvikausien vaudevillekiertueilla Emil ja Sulo esiintyivät jonkin tietyn teatteriketjun eri paikkakuntien teattereissa ympäri maata. Silloin he matkustivat ja elivät muutaman kuukauden yhdessä kymmenkunnan erimaalaisen vaudeville-esiintyjän kanssa.

Kuvan 6 mainoksen kanssaesiintyjät näyttäisivät amerikkalaisilta, mutta Hallen & Hayesin Saul Hayes (ent. Soroker) oli venäjänjuutalainen ja Bombay Deerfoot (jonka nimi oli kirjoitettu väärin mainokseen) oli Sioux-päällikkö. Kullervo Brothersien etnisyyttä eivät vaudevilleteatterit erikseen mainostaneet. Kaikki muut paitsi jonglööri ja

Kuva 6. [Mainos:] William Penn Theatre (*Philadelphia Inquirer* April 10, 1910).

lassonheittäjä Bombay Deerfoot olivat komedian ja/tai laulun keinoin viihdyttäviä taiteilijoita, mikä lisäsi akrobaattisten Kullervo Brothersien erottuvuutta, suosiota ja mainetta teatteriryhmässä.¹⁰⁸

Pienessä, tiiviisti yhdessä kiertävässä vaudeville-ryhmässä ryhmän jäsenet oppivat tuntemaan toisensa hyvin. Harmoninen yhteiselo oli tärkeää onnistumiselle, sillä syrjintä etnisen alkuperän tai muun syyn takia aiheuttaisi ristiriitoja. Yleisölle tarjottiin monikulttuurinen kokemus. Esiintymismainoksesta näkyi kuitenkin maineen ohella etnisyyden hierarkia. Emiliä ja Bombay Deerfootia yhdisti taituruus, mikä voi innos-

taa sosiaaliseen kanssakäymiseen. Emil näki eri intiaaniheimojen jäseniä matkatessaan ympäri Amerikkaa. Emiliä ja Saul Hayesia taas yhdistivät Venäjä-vastaisuus ja innostus Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen oikeuksista vapauteen ja onnen tavoitteluun.

¹⁰⁵ Ks. poikkeamat: de Certeau (1975) 1988, 80, 83; Peltonen 1996, 21; 1999, 63, 114.

¹⁰⁶ The great Hagenbeck-Wallace circus, *Duluth News Tribune* June 14, 1908; These wild animals act, *Oregonian* July 9, 1909; Hagenbeck-Wallace opening, *Show World* April 23, 1910; Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910; Roster of performers, *Billboard* April 15, 1911.

¹⁰⁷ Nance 2013, 202.

¹⁰⁸ Chicago vaudeville reviews, *Billboard* July 13, 1913; Price, Guy: L.A. youngsters are hit in vaudeville, *Los Angeles Herald*, September 1, 1914. Coe 1928.

Sirkusyhteisön valtava koko jo sinänsä sai sen jäsenet sitä ymmärtääkseen ja siinä toimiakseen jakamaan sen ihmispaljoutta erilaisiin hierarkkisiin ryhmiin. Vanhojen erimaalaisten sirkussukujen eliitin alapuolella kotipaikkaetu piti amerikkalaisia sirkuslaisesiintyjä arvoasteikossa korkeammalla kuin muita, jotka järjestettiin hierarkiaan Yhdysvaltain yleisen siirtolaispolitiikan mukaan: englanninkieliset ensin, sitten länsieurooppalaiset, joiden alla itä- ja eteläeurooppalaiset ja pohjalla muut rodut vaaleista tummimpiin (myös kuvassa 6). Alimpina sirkuksen hierarkiassa olivat afroamerikkalaiset työmiehet, jotka pystyttivät ja purkivat sirkuksen joka kaupungissa.¹⁰⁹ Ruotsalaisina markkinoiminen nosti Emilin ja Sulon arvoa itäeurooppalaisista länsieurooppalaisiksi.

Vaikka tutkimukseni alkuperäislähteissä ei suomalaisuuden alkuperän kysymykseen puututtukaan, oli se Emilin sirkusuran alussa yhteiskunnallinen puheenaihe Yhdysvalloissa. Tästä ovat Peter Kivisto ja Johanna Leinonen, Auvo Kostiainen sekä Aleksi Huhta kirjoittaneet siirtolaisuustutkimuksissaan. Vuoden 1908 alussa ensin yhden ja sitten viidentoista muun Mesabi Iron Rangen sosialistisen suomalaisen kansalaisuushakemus oli hylätty Minnesotan osavaltion Saint Paulin aluetuomioistuimessa sillä perusteella, että he olivat mongoleja, eivätkä siten valkoisia. Vaikka liittovaltion tuomari kumosikin pian tämän päätöksen paikantaen suomalaiset armenialaisten ja syyrialaisen kanssa samaan ryhmään ja näin valkoisiksi, käsitys suomalaisista mongoleina jäi elämään kansainvälisesti, vaikkakin sivuhuomautuksella, että he olivat vaalentuneet sekoituessaan ruotsalaisiin.¹¹⁰ Sillä kriteerillä Emilin ja Sulon mainostaminen suomalaisina olisi pudottanut heidät vielä alemmas, muiden rotujen edustajiksi, sirkuksen hierarkiasa. Ruotsalaisuus, oli se sitten harkittu valinta tai väärinkäsitys, oli statusvaltti.

Emil ja Sulo saivat täten luovalla taktiikalla sovitettua etnisen kansallisuutensa tärkeimpiin Amerikan konteksteihinsa, työyhteisöön ja yleisöön. Kullervo Brothers-nimisinä ruotsalaisina akrobaatteina he saivat parhaat toimintaedellytykset sekä arvostettuina länsieurooppalaisina ammattilaisina että myötätuntoa herättävinä urheina suomalaisina sankareina. Amerikansuomalaisten piirissä *Kalevalaa* kunnioittivat sekä oikeistolaiset että vasemmistolaiset, jotka voivat hyväksyä Kullervot suomalaisuuden esikuviksi. Kullervo Brothers -taitelijanimi nostatti suomalaisten ryhmätunnetta vieraanuttamatta muita siirtolaiskansoja tai amerikkalaisia. Sirkus- ja vaudeville-elämä tutustutti Emilin amerikkalaisuuteen ja moniin muihin kulttuureihin. Hän sopeutui elämään hyvin monikansallisissa yhteisöissä. Hänen vahvaan suomalaiseen identiteettiinsä sopi vastavuoroinen muiden ihmisten etnisten identiteettien hyväksyminen.¹¹¹

¹⁰⁹ Ks. Davis 2002, 62–71.

¹¹⁰ Roberts 1910, 85–86; Ross 1914, 168–169, 170, 173. Kivisto & Leinonen 2014, 75–76; Kostiainen 2014, 149; Huhta 2017, 90–101.

¹¹¹ Ks. Brubaker 2004, 7–63, 116–131; Gill *et al.* 2014. Suomalaisten urheudesta: ks. Roberts 1910, 87.

De Certeau'n strategia-taktiikka -suhteessa Emil toimi yhteistyössä vallanpitäjien, sirkuksen ja vaudevillateattereiden johtajien, kanssa, joiden strategioihin hänen taktiset etniset linjauksensa sopivat hyvin. Heillä oli samat päämäärät: Kullervo Brothersien menestys ja sopuisat työyhteisöt. Emilin etniset taktiikat ylittivät Syrjämään kuvaaman paralleelin ja jopa myötämielisenkin strategioiden sisällä toimimisen.¹¹²

Wernerin ja Zimmermannin risteyskohdissa puolestaan Emilin ja Sulon tekemät, osin yhteneväiset, osin toisistaan hieman poikkeavat etnis-taktiset linjaukset olivat heille tärkeitä yksilöllisiä risteyskohtia, joissa heidän piti ottaa huomioon monensuuntaisia ylirajaisia seikkoja Suomen, Venäjän, Ruotsin ja Yhdysvaltain suhteiden arvottamiseksi sekä sirkusyhteisön kymmenien eri kansallisuuksien kanssa toimeen tullakseen.¹¹³ Otto toimi aivan toisin omilla etnisissä taktikoineissaan.

Otto oli Suomesta keväällä 1906 palattuaan matkustanut Michiganiin, ensin Calumetiin laulamaan ja apteekkiin töihin, sitten Big Rapidsiin aloittaakseen farmasiaopinnot Ferris-instituutissa. Neljän ja puolen tuhannen asukkaan Big Rapidsin pikkukaupungissa ei ollut suomalaisyhteisöä eikä muitakaan siirtokansoja. Sitä pidettiin osavaltion rauhallisimpana ja lainkuuliaisimpana kaupunkina. Siellä piti sopeutua amerikkalaiseen elämänmenoon ja ryhtyä amerikkalaiseksi, jos halusi ystäviä ja menestystä. Monroe-opin sisäistäneinä Yhdysvalloissa syntyneet eivät yleensä olleet kiinnostuneita muiden maiden ja kansojen tilanteista tai ongelmista silloin kun ne eivät koskettaneet heidän arkeaan siirtolaisten vaikutusten, kuten heidän tuomiensa tautien, takia.¹¹⁴

Vaikka Otto tunsikin apteekki-alan ja osasi sujuvasti englantia, hän tarvitsi kansakoulupohjansa takia enemmän ohjausta kuin oppikoulua käyneet opiskelijatoverinsa. Opin-toihin kuului myös latinan kieli, sillä lääkeresepit kirjoitettiin latinaksi. Farmasian laitoksen johtaja William A. Peterson mielistyi tähän opinhaluiseen isättömään nuorukaiseen. Otto allekirjoitti Yhdysvaltojen kansalaisuushakemuksen ensimmäisen osan, aiehakemukseen Declaration of Intention, syyskuussa 1908 nimellä Otto Peterson. Ei ole selvinyt kumman, William A. Petersonin vai Walter Petersonin, mukaan hän oli sukunimensä vaihtanut. Oton pojanpoika oli kuullut isältään, että amerikkalainen mies nimeltä Peterson oli auttanut Ottoa etenemään opinnoissaan, myös taloudellisesti, minkä takia tämä oli kiitollisuudesta ottanut hänen sukunimensä.¹¹⁵ Historiikin mukaan Ferris-instituutissa oli lukukausimaksut, eikä vapaaoppilaspaiikkoja, mutta eetos tukea akatee-

¹¹² Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämää 2011.

¹¹³ Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

¹¹⁴ Peterson 1953. Danger in aliens: They bring disease into this country from abroad, *Grand Rapids Evening Press* January 23, 1906; Big Rapids is well behaved, *Grand Rapids Evening Press* October 16, 1909. Ferris State University 2016.

¹¹⁵ Declaration of Intention (First stage of the United States Naturalization Process) 1908. H. Jeffrey Petersonin haastattelut 2016 ja 2017. Deupree 1982.

misesti tiedonnälkäistä, kouluttamatonta opiskelijaa.¹¹⁶ Myös Walterilla olisi ollut varaa auttaa Ottoa rahallisesti, sillä hän ansaitsi hyvin kapakallaan. Walter oli saanut Yhdysvaltojen kansalaisuuden vuonna 1905,¹¹⁷ joten häntäkin voitiin kutsua amerikkalaiseksi, mutta hän oli New Yorkissa.

Otto veti puoleensa suojelijoita. Jo keskiluokkainen Sörnäisten lastentarhan johtajatar Elisabeth Alander oli satojen köyhien tarhalastensa joukosta auttanut juuri Ottoa kolmevuotiaasta ainakin kolmetoistavuotiaaksi ostamalla hänelle vaatteita ja harrastusvälineitä, viemällä häntä Lastensairaalaan ja Diakonissalaitokselle sekä opettamalla ja ruokkimalla häntä kotonaan.¹¹⁸ Elin-siskon ikätoverit, Emil ja Waldemar/Walter Petersson/Peterson, olivat auttaneet Ottoa, kun tämän muiden Sörkän poikien tavoin piti murrosikäisenä selvittää jengiväkivallasta,¹¹⁹ he olivat kiintyneet Ottoon niin, että olivat kustantaneet hänet Amerikkaan ja jatkaneet yhteiseloja Monessenissa ja Chicagossa. Louhi-soittokunnan johtaja Akseli Ruuti oli ottanut Oton solistiksi Monessenissa. Suomen Sävelen kuoromiehet Calumetissa antoivat Otolle tenorin ja apteekkiapulaisen paikat. Ferris-instituutin professori William A. Peterson oli seuraava auttaja.

Uudesta sukunimestä ja suojelijasta oli paljon hyötyä. Otto ei enää erottunut sukunimensä perusteella ulkomaalaiseksi, vaan hyväksyttiin amerikkalaiseksi. Hän nousi sosiaalisessa asteikossa köyhästä ulkomaalaisesta opiskelijapojasta arvostetun opinahjon kunnioitetun amerikkalaisen professorin suojatiksi. Otto oli pieni, tumma ja vilkasluonteinen, joten häntä oli aiemmin erehdytty ensisilmäyksellä pitämään eteläeurooppalaisena,¹²⁰ mutta paremmissa vaatteissa, hyvällä amerikanenglannilla ja pienen paikkakunnan tunnettuun perheeseen yhdistettynä hän kävi amerikkalaisesta.

Opintojensa loma-aikoina Otto työskenteli Calumetin apteekissa harjoittelijana saaden lisäkokemusta ja lisätuloja. Elämiseen kului paljon rahaa, etenkin kun hän oli pojanpojan mukaan mieltynyt tyylikkäisiin vaatteisiin ja whiskyyn. Hän halusi pukeutua ja käyttäytyä niin kuin vallanpitäjä. Fordin vuonna 1908 lanseeraama T-mallikin houkutteli – enemmän kuin hitaampi, hiljaisempi ja siten naisellisempi Detroit Electric – mutta siihen hänellä ei sentään ollut pääomaa.¹²¹ Otolla oli silti varaa alkaa ottaa laulutunteja. Hän myös liittyi paikalliseen kuoroon. Lainaamalla autoa hän pääsi Suomen Sävelen

¹¹⁶ Deupree 1982.

¹¹⁷ Illinois Northern District Naturalization Index 1905. Walter oli karannut Amerikkaan jo vuonna 1899 puukotettuaan jengikaveriaan, mutta oli palannut hakemaan veljensä (New York Passenger Arrival Lists 1899, 1902. Knifhuggning vid Malm station, *Hufvudstadsbladet* 21.10.1898), joten hänen katsottiin asuneen Yhdysvalloissa vaaditut viisi vuotta. Kaksi todistajaa oli kansalaisuushakemuksessa vakuuttanut Walterin lainkuuliaisuutta.

¹¹⁸ Elisabeth Alanderin päiväkirjat 1890–1899.

¹¹⁹ Ks. Koskinen 1990, 69.

¹²⁰ Peterson 1953. H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Ks. kuvat 1 ja 3.

¹²¹ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Henry Ford's latest car, *Philadelphia Inquirer* December 6, 1908. Itse asiassa Henry Ford osti vaimolleen Claralle Detroit Electric -sähköauton 1908 juuri ennen kuin lanseerasi polttomoottorisen T-mallinsa, sillä kyseisessä sähköautossa oli lastenistuim.

(kuva 7), Hancockin Sekakuoron ja Suomen Kaiun harjoituksiin ja esiintymisiin. Samalla oli mukava näyttää suomalaisille ystäville, miten hyvin pärjäsi.

Kuva 7. Suomen Sävel -lauluseura, joka voitti kolme ensimmäistä palkintoa nais-, seka- ja miesköörinä Duluthissa vuonna 1908. [Otto takarivin keskimmäisenä] (Suomen Sävel 1918).

Kuorolaiset olivat saaneet Suomesta Jalmari Finnen vuonna 1907 kirjoittaman sanoituksen *Finlandia*-hymniin. Vihdoinkin Ottokin saisi laulaa, eikä vain hyräillä *Finlandiaa*. Mutta vastoin *Finlandia*-sävellyksen sanomaa, sen ensiesityksen Amerikassa oli Metropolitanissa jouluaattona 1905 saanut soittaa venäläinen sinfoniaorkesteri.¹²²

Nopeasta amerikkalaistumisestaan huolimatta lauluharrastus piti Oton kiinni myös suomalaisuudessa. Hancockissa julkaistiin oikeistolaista *Amerikan Suometarta* ja Calumetissa riippumatonta *Päivälehteä* työväenlehtien lisäksi. Kuorolaiset olivat oikeistolaisia, ja Suomen Sävel esiintyi republikaanien tilaisuuksissa. Lehtien kautta sai tietoja sekä amerikansuomalaisten että Suomen asioista. Calumetiin, Hancockiin ja Houghtoniin tuli jatkuvasti uusia suomalaissiirtolaisia, sillä ne kuuluivat Kuparialueeseen, jonne tarvittiin lisää kaivostyöläisiä. Kielitaidottomat suomalaiset aloittivat kaivostöillä.¹²³

Oton etninen taktiikka Ferris-instituutissa ja Big Rapidsissä oli assimiloitua täydellisesti amerikkalaiseen opiskelija- ja kaupunkiyhteisöön. Hänellä oli onnea kohdatessaan William Petersonin, joka mahdollisti Oton nopean amerikkalaistumisen. Otto osasi käyttäytyä miellyttävästi ja kohteliaasti auktoriteetteja kohtaan; hänellä oli siitä kokemusta lapsuuden ja nuoruuden lisäksi musiikkijohtajista Monessenista Calumetiin Amerikassa oloajaltaan. Farmaseuttiopintojen aloittaminen Big Rapidsin paikkakunnalla oli Otolle käännteentekevä Wernerin ja Zimmermannin yksilöllinen risteys, jolloin hän iden-

¹²² Advertisement, *New York Times* December 24, 1905. Goss 2009, 198.

¹²³ Hirvonen 1920, 7–8, 31–50, 89–90: kaivostyöt ja lehdet; Mustonen 1918, 26–27: Suomen Sävelen esiintymiset; Ilmonen 1930, 192–194: lehdet. Calumet, Hancock ja Houghton sijaitsivat vierekkäin.

tifioitui amerikkalaiseksi. Hän säilytti silti myös suomalaisen identiteettinsä, jota hän ylläpiti käynneillä tutuilla amerikansuomalaisilla paikkakunnilla. De Certeau'n strategia-taktiikka -käsittein Oton taktiikka toimi vallanpitäjien strategioiden sisällä ja Syrjämään kuvaamalla paralleelilla tavalla, mutta hän taktikkona ylitti niiden molempien eetosken luovasti adoptoitumalla strategikon suojatiksi ja vaikuttamalla strategiaan siten, että se sulautui hänen taktiikkansa.¹²⁴

Oton etninen yksilöllinen risteys tapahtui paikallisesti – toisin kuin Emilin, jonka etninen yksilöllinen risteys oli ylijäräinen. Oton elinympäristöt olivat etnisesti hyvin homogeenisia – Big Rapidsissa amerikkalainen, Calumetin ympäristössä suomalainen – kun taas Emilin elinympäristöt olivat etnisesti hyvin heterogeenisiä. Oton taktinen toiminta oli etnisesti ryhmäkeskeistä molemmissa yhteisöissä. Siinäkin hän erosi Emilistä, jonka taktiikka nostatti etnistä ryhmätunnetta ilman ryhmäkeskeisyyttä.¹²⁵

Veljesten taktiikoille oli kuitenkin yhteistä tilaisuuden, hetken, hyödyntäminen: Emil työpareineen otti kansallissuomalaisen taitelijanimen sirkustyöpaikassaan Amerikassa, vaikka kaksikkoa mainostettiin ruotsalaisina; Otto vaihtoi sukunimensä amerikkalaiseksi ja alkoi Amerikan kansalaisuusprosessin heti kun siihen tuli mahdollisuus.

2.3. Paransi asemiaan oppimillaan taidoilla

Otto valmistui farmaseutiksi Big Rapidsissa vuonna 1909, samana keväänä kuin Olga-sisko valmistui kätilöksi Helsingissä. Molemmat olivat terveydenhoitoalalla. Olga sai työpaikan Sairaala Mehiläisestä, mutta Otto ei ryhtynytäkään apteekkariksi vaan jatkoi opintojaan.¹²⁶ Yhdysvalloissa oli jo paljon apteekkeja, suomalaisiakin. Otonkin kuoroisakin lauloivat apteekkarit Werner Nikander (Negaunee), Arthur Lundahl (Houghton), Axel Durchman (Chassell) ja Johan Kivelä (Calumet). Alan kilpailu oli kovaa, eikä uutta reviiiriä niin vain löytynyt, ainakaan suomalaissiirtokuntien ympäristöistä.¹²⁷

Oton pulma oli siten kuorolaisten pulma. Hän sai idean muilta Suomen Sävel -laulukoron jäseniltä. Heistä kaksi, kuoron perustajajäsenet ja parikymmentä vuotta Ottoa vanhemmat Oscar Sorsen ja Peter Steinback, olivat hammaslääkäreitä, jotka olivat opiskelleet Chicagon yliopistossa. Sorsen oli valmistunut vuonna 1901, Steinback 1904. Hammaslääkäreitä oli vielä harvassa suomalaisalueilla ja Yhdysvalloissa yleensä; heitä tarvittiin.¹²⁸ Otto aloitti Chicagon yliopiston hammaslääketieteellisessä tiedekunnassa lokakuussa 1910. Pääsyvaatimuksena oli high school -tutkinto, jota Otolla ei ollut, mut-

¹²⁴ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Brubaker 2004, 116–131; Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Koivunen & Syrjämää 2011; Gill *et al.* 2014.

¹²⁵ Ks. Brubaker 2004, 2–4, 46–48, 58–60; Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

¹²⁶ Mikkosten suvun perimätietoa. Peterson 1953.

¹²⁷ Ilmonen 1931, 163. Hirvonen 1920, 139–140, 145–146; Durchman 1927, 39; Kivelä, 1927, 344; Nikander 1927, 193;

¹²⁸ Ilmonen 1931, 162. Hirvonen 1920, 100, 135, 147; Sorsen 1927, 271; Steinback 1927, 273. Chicago University College of Dentistry 2016. Oscar Sorsen oli lääkäri Carl J. Sorsen -vainajan veli.

ta yliopisto luotti hänen saaneen arvostetun professori W. A. Petersonin ohjauksessa tarpeeksi oppia pärjätäkseen. Kolmivuotisen tutkinnon lukuvuosimaksut olivat korkeat, opinto-oppaan mukaan 155 dollaria vuodessa; niiden lisäksi kemialliset, histologiset, patologiset ja anatomiset laboratoriotyöt maksoivat kukin 5 dollaria. Suojelijansa taloudellisella avulla ja omalla työnteollaan Otto pärjäsi jälleen, kertoi pojanpoika.¹²⁹ Sitä ei tiedetä kumpi, Big Rapidsin William A. Peterson vai Chicagoon takaisin muuttanut Walter Peterson – vaiko kumpikin – auttoi rahallisesti Oton hammaslääkäriopintoja.

Kun hammaslääketieteen opiskelusta tarvittiin promootiokuva yliopiston vuosijulkaisuun ja markkinointiin, pääsi Otto etualalle, kuten kuvasta 1 (alussa) näkyy. Hän lähetti valokuvasta kopion Olgalle, joka merkitsi rastin Oton kohdalle näyttääkseen sitä töissä. Olga oli ylpeä veljestään. Tärkeä yksityiskohta kuvassa oli uuden keksinnön, hammaskartastojen, käyttö opetuksessa. Ne roikkuivat ylhäällä opiskelijoiden vertailukohteina, kun he hoitivat potilaiden hampaita. Hammaslääkäriopiskelijoiden potilaiksi saatiin köyhiä, joilla ei ollut varaa maksaa hammaslääkäripalveluista. Ilmaishoidon vastineeksi he kestivät aloittelijoiden kovakouraisuuden, virheet ja epäonnistumiset.¹³⁰

Hammaslääketiede oli melko uusi tieteenala. Ennen vuotta 1881 hammaslääkäriksi pääsi, kunhan oli toiminut harjoittelijana hammaslääkärin praktiikassa. Sinä vuonna Illinoisin osavaltiossa säädettiin hammaslääkäritutkinnon suorittaminen pakolliseksi ennen kuin sai harjoittaa ammattia. Vuonna 1883 ruvettiin pätevyysvaatimuksia standardisoimaan liittovaltiotasolla. Hammaslääkärikouluja alettiin perustaa. Tämän opinahjon juuret olivat Columbian Dental Collegessa, joka alkoi toimintansa vuonna 1891 ja fuusioitui Chicago Tooth Saving Schoolin kanssa vuonna 1888. Vuonna 1901 yhteenliittymän osti Illinoisin (Chicago) yliopiston College of Physicians and Surgeons.¹³¹

Oton opiskelu ei ollut pelkkää auvoa. Samainen College of Physicians and Surgeons erosi yliopistosta vuonna 1912 ja alkoi toimia yksityisenä instituutiona. Se sulki College of Dentistry -osastonsa, muttei sitten pystynytkään pitämään yllä lääkäri- ja kirurgikoulustoimintaa. Opiskelijoiden opinnot keskeytyivät, kunnes seuraavana vuonna yliopiston tiedekunta ja alumnit ostivat College of Physicians and Surgeonsin osakkeet, liittivät sen takaisin yliopistoon, avasivat uudelleen College of Dentistryn. Otolle opintojen väliaikainen keskeytyminen ei ollut katastrofi, sillä hän pystyi saamaan farmaseutin töitä apteekkeista ja apulaisen töitä hammaslääkäripraktiikoista. Valmistumista keskeytys ei lykännyt. Otto valmistui hammaslääkäriksi kesäkuussa 1913.¹³²

¹²⁹ Chicago College of Dental Surgery 1916, 24; Peterson 1953. H. Jeffrey Petersonin haastattelut 2016 ja 2017. Rahan arvot: lukuvuosimaksu \$155/v oli 810,70 Smk/v, joka vuonna 2020 oli €3.110/v.

¹³⁰ Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma. Mikkosten suvun perimätietoa. Peterson 1927; Peterson 1953. Chicago University College of Dentistry 2016.

¹³¹ Chicago University College of Dentistry 2016, 20–21.

¹³² Chicago College of Dental Surgery 1916, 46; Peterson 1927; Peterson 1953. The graduating class of the Chicago College of Dental Surgery, June, 1913, *Bur* (bi-monthly journal by the Alumni Association

Opiskelupaikkakuntana Chicago poikkesi Oton muista asuinpaikoista Yhdysvalloissa. Monessen ja Big Rapids olivat olleet muutaman tuhannen asukkaan pikkukaupunkeja, eikä Calumetkaan kovin iso: sen ympäristössä asui noin viisikymmentäviisituhatta ihmistä. Helsingissä oli reilut satatuhatta asukasta. Mutta 1910-luvun Chicago oli kovaa vauhtia kasvava 2,2 miljoonan asukkaan sykkivä metropoli, jonne siirtolaiset vyöryivät kaikkialta Euroopasta. Otolla oli kuitenkin Chicagosta aiempaa kokemusta.

Työolosuhteiden takia monet chicagolaisista työntekijöistä menivät mukaan ammattiliittoihin, joiden yhteenotot virkavallan kanssa äityivät väkivaltaisiksi.¹³³ Muillakin Oton aiemmin asumilla paikkakunnilla, terästeollisuuden Monessenissa ja kaivosteollisuuden Kuparialueella eli Calumetin ympäristössä, oli ammattiyhdistysliike alkanut aktivoitua.¹³⁴ Kero ja Kostiainen ovat siirtolaisuustutkimuksissaan kertoneet, miten amerikansuomalainen työväenliike kukoisti vuosina 1906–1914 ja osallistui työläisten olojen parantamispyrkimykseen.¹³⁵ Vaikka Chicagon yliopisto-opiskelijat olivat yleensä keskiluokkaa, niin kapakoissa Otto tapasi yhä työväenluokkaa.

Chicagon suurkaupunkihoukutuksista huolimatta Otto pystyi hoitamaan opintonsa, vaikka Walter Peterson oli New Yorkin jälkeen avannut uudelleen saluunan Chicagossa, Emil-veljensä kotipaikassa. Kevään 1910 väestönlaskennan mukaan kapakoitsija Walter vaimoineen asui peltityöntekijäveljensä, tämän vaimon ja kahden lapsen kanssa North 51st Avenuella, ja se osoite oli myös Emil Petersonin joulukuun 1910 kansalaisuustodistuksessa. Otto oli keväällä 1910 vielä Calumetissa. Myöhemmässä kansalaisuuden hakemuksen toisessa osassa todistaja kertoi Oton asuneen opiskeluaikanaan Chicagossa jossain päin Monroe Streetiä. Nykyään on vain South 51st Avenue, mutta pohjoisempi osa olisi leikannut Monroe Streetin. Walterin saluuna oli North Morgan Streetillä. Tiedekunnan opinto-oppaan mukaan Chicagossa huoneenvuokra puolihoitoineen maksoi 4.50–6 dollaria viikossa.¹³⁶ Jos Otto sai asua ja syödä (ja juoda) ilmaiseksi Emil ja Walter Petersonin luona – kotona tai kapakassa – rahallinen säästö olisi ollut huomattava.

Suomessa eduskunta oli yksimielisesti vuosina 1907 ja 1909 hyväksynyt kieltolain, jota keisari ei kuitenkaan ollut vahvistanut.¹³⁷ Amerikassa raittiusliikkeet yrittivät kovasti saada aikaan kieltolakeja eri osavaltioihin.¹³⁸ Illinoisissa olivat kaikki paikkakun-

of the Chicago College of Dental Surgery), (XVIII) 4/1913, 85. Chicago University College of Dentistry 2016, 22.

¹³³ Another strike ties up city hall, *Chicago Tribune* April 14, 1910.

¹³⁴ Miners ready for contract, union pledges help, *Kalamazoo Gazette* January 24, 1909; Scent plot to blow up non-union factories, *Philadelphia Inquirer* December 27, 1911.

¹³⁵ Kostiainen 1978, 26–43; Kero 1997, 82; Kostiainen 2014, 135–136.

¹³⁶ United States Census 1910. Chicago College of Dental Surgery 1916, 25. Puolihoiton hinta \$4.50–6.00/vko oli 23,50–31,40 Smk/vko, joka vuonna 2020 oli noin €90–120/vko.

¹³⁷ Yleinen kieltolaki päätetty, *Helsingin Sanomat* 1.11.1907; Kieltolaki, *Helsingin Sanomat* 12.11.1909.

¹³⁸ Amerikansuomalaiset erkaantuivat kielen ja Suomen esimerkin takia pohjoismaalaisista raittiusliikkeistä 1885 ja tekivät vain vähän yhteistyötä amerikkalaisten kieltolakeja ajavien yhdistysten kuten kielto-lakipuolueen ja anti-saluunaliikkeen kanssa. Ks. Kero 1997, 54–56, 65; Hummasti 2014, 95, 102.

nat vuodesta 1907 alkaen voineet päättää itse hyväksyivätkö kapakoita alueilleen. Chicagossa kaupunginosat julistivat itsensä anti-saluuna-alueiksi, jos neljännes asukkaista niin halusi. Oton opintojen aloitusvuoteen mennessä kaksi kolmannesta Chicagon kaupunginosista oli jo ollut kuivia. Saluunat keskittyivät tietyille alueille, joista tuli muita levottomampia.¹³⁹ Otto pääsi käsiksi päihdyttäviin aineisiin myös opintojensa kautta sekä farmaseuttina apteekkeissa ja työharjoittelupaikoissaan hammaslääkäripraktiikoissa.

Toisin kuin Big Rapidsissa, Oton opiskelijatoverit Chicagossa olivat sekoitus Amerikassa syntyneitä kansalaisia ja eteenpäin pyrkiviä monenmaalaisia siirtolaisia. Oton sadankahdenkymmenen kurssikaverin – kaikki miehiä – joukossa oli yksi suomalaisnimi, John Jarvinen, joka oli tullut Amerikkaan lapsena.¹⁴⁰ Opiskelun ja työnteon ohella lauluharrastus vei aikaa juomiselta. Otto jatkoi laulutuntien ottamista. Chicagosta löytyi jo monia kuoroja, joihin hän voi liittyä.¹⁴¹ Niidenkään jäsenet eivät olleet vain toisen tai myöhemmän polven amerikkalaisia, niin kuin Big Rapidsissa, vaan sekä amerikkalaisia että siirtolaisia – mutta suomalaista mieskuoroa ei vielääkään ollut. Amerikkalaistuneena Otto voi samaistua amerikkalaisiin ja omaksua samanlaisia näkemyksiä siirtolaisiin kuin he. Silti monikansalliset elinyhteisöt haastoivat hänen assimilaatioprosessiaan.

Kiireistään huolimatta Otto ei unohtanut suomalaisia kuorokavereitaan vaan kävi Kuparialueella. Joku otti ajalle tyypillisen valokuvan Otosta kuoroystävänsä Arthur Lundahlin kanssa jälkimmäisen apteekin edessä Houghtonissa (kuva 8). Otto knalleineen erottui. Knalli oli keskiluokan symboli; herrasmiehet käyttivät silinteriä, työmiehet pehmeää huopahattua tai lippalakkia. Toisaalta vastikään kuolleet lainsuojattomat, Butch Cassidy ja Sundance Kid, olivat käyttäneet knallia, mikä yhdisti Oton lainrikkojajstävänsä Walter Petersoniin. Chicagossakin Walter joutui oikeuteen, tällä kertaa syytettynä päihdyttävien juomien myymisestä presidentinvaalien äänestystunteina.¹⁴²

Oton koto-Suomessa syvään juurtunut suomalainen identiteetti,¹⁴³ vaikkakin Amerikassa enää vain osa-aikaisesti ja paikallisesti ilmaistuna, tuki vastakkaisena vertailukohteen hauraan amerikkalaisen identiteetin kehittämistä monikulttuurisessa Chicagossa.

Valmistuminen synnytti uuden haasteen: missä harjoittaa hammaslääkärin ammattia? Monet Oton opiskelijatovereista, kuten John Jarvinen, jäivät Chicagoon, vaikka kaupungissa oli paljon hammaslääkäreitä ja praktiikan perustaminen tulisi kalliiksi. Big Rapids taas oli niin pieni paikka, että sille riitti yksikin hammaslääkäri, eikä englannin lisäksi muuta kielitaitoa tarvittu. Otto oli vielä hammaslääkäriksi rekisteröityessään kir-

¹³⁹ Senate in line on local option, *Chicago Tribune* May 8, 1907; Local option question, *Belleville News Democrat* March 16, 1909.

¹⁴⁰ Chicago College of Dental Surgery 1916, 46. Jarvin 1927, 332.

¹⁴¹ Peterson 1953. H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Chicago University College of Dentistry 2016.

¹⁴² Saloon men in court, *Chicago Tribune* November 7, 1912.

¹⁴³ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2017. Mikkosten suvun perimätietoa.

joilla Calumetissa, mutta Oscar Sorsenin hammaslääkäripraktiikka oli Calumetissa ja Peter Steinbackin naapurikaupungissa Hancockissa. Michiganin suurten suomalaiskusten hammashoitopalvelut näyttivät siis olevan jo katettu. Avuksi tulivat toiset lauluystävät: lääkäri Henry Holm, joka oli perustanut sairaalan Ishpemingiin, ja apteekkari Werner Nikander, joka oli myynyt Negauneen apteekkinsa ja ostanut toisen Ishpemingistä. Heidän neuvostaan Otto perusti hammaslääkäripraktiikkansa Ishpemingiin.¹⁴⁴

Kuva 8. Kaksi laulukuorolaista: vasemmalla apteekkari L. Arthur Lundahl ja knallipäinen Otto Peterson Houghtonissa (H. Jeffrey Petersonin valokuvakokoelma).

Aiempi siirtolaisuustutkimus ei ole tarkastellut tavallisten 1900-luvun alun amerikkansiirtolaisten ammatinvalintaa. Oton ammatinvalintataktiikat farmaseutiksi ja hammaslääkäriksi valmistumisten jälkeen olivat samanlaiset. Hän sovitti ne itselleen tärkeiksi tulleiden suomalaisten auktoriteettien, laulukuoron vanhempien jäsenten strategioihin ja taktikoihin. Hyöty oli molemminpuolinen: kuoron apteekkari- ja hammaslääkärijäsenet saivat suojeltua ammatinharjoittamisreviirinsä kilpailijalta, eikä Oton tarvinnut tuntea nuoren, kokemattoman ammatinharjoittajan turhautumista yrittäessään vakuuttaa asiakas- tai potilasyhteisöään ammattitaitonsa paremmuudesta vanhoihin, kokeneisiin ammattilaisiin verrattuna. Ja laulukuorojen ja suomalaisyhteisön yleinen sopu säilyi.

Professori William A. Petersonilla oli tärkeä merkitys Oton ammatinvalintataktiikoiden onnistumiselle. Hän oli auttanut Ottoa pärjäämään akateemisesti. William Petersonin saama strateginen hyöty oli mielihyvä: hän näki suojattinsa nousevan siivilleen.

¹⁴⁴ Illinois State Board Dental Examiners 1914, 53; Ilmonen 1931, 162–163; Peterson 1953. Hirvonen 1920, 100, 135, 145–147; Holm 1927, 74; Nikander 1927, 193; Sorsen 1927, 271; Steinback 1927, 273; Jarvin 1927, 332.

Nuoresta farmaseuttioppilaasta oli viidessä vuodessa kasvanut valmis hammaslääkäri. Heidän strategia-taktiikka -suhteensa oli päinvastainen kuin Oton suhde laulukuorolaisiin. William Peterson sovitti strategiansa sopimaan yhteen Oton taktiikoiden kanssa. Kapakoitsija Walter Peterson puolestaan oli laillisen vallan rajoilla taktikoidessaan pysynyt helpottamaan Oton opiskeluajan taloudellisia huolia.

Oton ammatinvalintataktiikat noudattivat de Certeau'n toimijuusteorian mukaista taktiikoiden toimimista strategioiden sisällä vain suhteessa Suomen Sävel -kuoron vallanpitäjien strategioihin. Silloinkaan Oton taktiikat eivät toimineet omia polkujaan erillään vallanpitäjien strategioista vaan sulautuivat heidän strategioihinsa. Syrjämaan esittämä taktiikoiden paralleelisuus strategioiden kanssa oli tällöin elinehto Oton taktiikoiden onnistumisille. Se vaati taktikoilta Anderssonin korostamaa joustavuutta. William Petersonin kohdalla Oton ammatinvalintataktiikat toimivat päinvastoin kuin de Certeau'n teoriassa, sillä ne käänsivät vallanpitäjän strategian palvelemaan taktiikoiden päämääriä. Tämäkin tapahtui Syrjämaan olettamalla myönteisellä tavalla, muttei autonomisesti, toisistaan paljoakaan välittämättä, vaan läheisessä isä-poika -suhteessa.¹⁴⁵

Wernerin ja Zimmermannin risteämässä Oton ammatinvalinnat olivat hänen elämänsä yksilöllisiä risteyksiä. Hän taktikoi paikallisesti ja alueellisesti, muttei laajentanut etsintäänsä koko Yhdysvaltain laajuiseksi, saaticka globaaliksi.¹⁴⁶ Eikä hän palannut Suomeen. Virtasen mukaan juuri ikäluokassa 21–39 paluu oli yleisintä, mutta yli kymmenen vuotta Amerikassa olleet harvoin enää palasivat Suomeen pysyvästi.¹⁴⁷

Big Rapidsissa Oton perspektiivi oli kaventunut periamerikkalaiseksi, johon vain vierailut Kuparialueen suomalaiskuoroissa ja kirjeet Suomesta olivat tuoneet vaihtoehdon. New Yorkissa asunutta Elin-siskoa ja kiertelevää Emil-veljeä hän ei tiettävästi tällöin tapaillut. Chicagon monikulttuurinen metropoli oli Big Rapidsin täydellinen vastakohta, jossa ylijärjaisilta vaikutteilta ei voinut välttyä. Nuori, naimaton Yhdysvaltain kansalainen Otto Peterson olisi tässä vaiheessa voinut joko jatkaa sulautumista amerikkalaiseksi, elää monikulttuurista elämää, jatkaa erilaistumista amerikansuomalaiseksi tai palata venäläistämisen kohteena olleeseen Suomeen. Kuparialueen vanhan ystäväpiirin tapaamiset pitivät häntä kiinni sellaisessa amerikansuomalaisuudessa, johon hänelle Chicagosta valmistumisen jälkeen pedattiin paikkaa Ishpemingistä.

Otto ammatinvalintataktikkona ei olisi voinut enempää erota Emilistä. Tämän työolosuhteita voi verrata sen ajan yleisiin sirkusolosuhteisiin, joita Davis on tutkinut.¹⁴⁸

Kiertuekaudella 1910 puhuttiin saksalaisten sirkustaiteilijoiden yhdistyksen kirjoituksesta, joka arvosteli sirkusten olosuhteita Amerikassa. Sen mukaan kaikissa sirkuk-

¹⁴⁵ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011; Andersson 2014.

¹⁴⁶ Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

¹⁴⁷ Virtanen 1979, 79–83, 120.

¹⁴⁸ Davis 2002.

sisä oli ongelmia, eniten Hagenbeck-Wallacessa ja Ringling Brotherseilla, vähiten Barnum & Baileyssä. Palkanvähennyksistä kismittivät eniten vuode-, wc-, jäävesi- ja ateriamaksut sekä juomarahat vaunupalvelijoille, järjestäjille ja kantajille. Yhdysvaltain rautateiden junissa wc ja jäävesi olisivat olleet ilmaisia. Palkanmaksun aikaan piti myös olla tarkkana, sillä palkkirjekuoresta saattoi puuttua kymmenenkin dollaria kuudenkymmenenviiden dollarin viikkopalkasta.¹⁴⁹ Palkanvähennykset koskettivat kaikkia sirkusartisteja, mutta vaikeista olosuhteista kärsivät eniten muut kuin tähtiesiintyjät.

Tuhat sirkuslaista oli tungettu pinoihin ja jonoihin, jotka aiheuttivat mitä erilaisimpia hankalia rykelmiä. Sirkuslaiset asuivat junavaunuissa koko seitsemän kuukauden kiertueen ajan. Jokaisessa junavaunussa oli kahdeksantoista makuupaikkaa. Normaalisti jokaiselle olisi ollut oma makuupaikkansa, tähdille enemmänkin tilaa ja vaunut olisi jaettu asemahierarkian, ammatin, etnisyyden (rodun), sukupuolen ja aviosäädyn mukaan.¹⁵⁰ Saksalaisten kirjoituksessa valitettiin siitä, että tavallisen tilanahtauden lisäksi kaksi ihmistä joutui jakamaan aina yhden makuupaikan. Vaunun kolmekymmentäkuusi asukkaa valikoituivat tällöin sattumanvaraisesti miehistä, naisista, naimattomista ja naimisissa olevista. New Yorkin, Brooklynin ja Chicagon näytöksissä juna piti jättää kauas, eikä sirkus järjestänyt majoitusta vaan jokainen joutui hankkimaan sen itse.¹⁵¹

Sirkuksen tuhannen työntekijän päivittäinen ruokkiminen on jättiprojekti, joka sujui samanlaisella liukuhihnajärjestelmällä kuin jokaöinen matkustus paikkakunnalta toiselle. Myös aterioinnin istumajärjestyksessä noudatettiin sirkuksen hierarkiaa.¹⁵² Saksalaisten valitukset koskivat ruokailuun ehtimistä sekä aterioiden määrää ja laatua. Ateriat tarjottiin vain tietyillä kellonlyömillä, usein teltassa monen kilometrin päässä junasta; jollei silloin ehtinyt, jäi ilman, mutta maksoi silti. Aamiaiselle joutui heräämään monta tuntia aikaisemmin, sillä vaunun kahteen vessaan oli jonoa ja matka aamiaisteltaan saattoi kestää tunnin. Jos esiintymisiä oli vain yksi päivän aikana, sai vain yhden ateriankin. Sunnuntaisin, jolloin tehtiin pitkät matkat osavaltiota toiseen, ei aterioita tarjottu lainkaan. Ja tarjottujen aterioiden laatu jätti paljon toivomisen varaa.¹⁵³

Saavuttuaan uudelle paikkakunnalle sirkus järjesti paraatin mainostaakseen päivä- ja iltanäytöksiään.¹⁵⁴ Saksalaisten artikkelissa valitettiin sirkusartistien pakkoa osallistua tähän aamulla puoli kymmeneltä alkavaan, kahdesta kolmeen tuntiin kestäväan paraatiin kaupungin läpi säästä riippumatta. Jokaisen oli myös osallistuttava kello kahden päivä- näytöksen ja kello kahdeksan iltanäytöksen alun ”grand entryyn”, jonka jälkeen oli odo-

¹⁴⁹ Das Program warns against circus evils, *Show World* February 19, 1910.

¹⁵⁰ Davis 2002, 63–64; Männistö-Funk 2016: rykelmät.

¹⁵¹ Das Program warns against circus evils, *Show World* February 19, 1910.

¹⁵² Davis 2002, 62–63.

¹⁵³ Das Program warns against circus evils, *Show World* February 19, 1910. Ks. myös: Tented city arises in Omaha Sunday, *Omaha World Herald* June 7, 1909.

¹⁵⁴ Davis 2002, 17, 67, 76.

tettava omaa vuoroaan. Näytösten jälkeen kaikki pakkasivat omat tavaransa ja matka jatkui junalla seuraavalle paikkakunnalle yön aikana. Vapaa-aikaa ei siis ollut, mitä sakalaiset kritisoivat. He pitivät kohtuuttomana myös sitä että seitsemän kuukauden kausi loppui aina etelävaltioon, josta esiintyjän oli itse maksettava matkansa New Yorkiin.¹⁵⁵

Lihaksikkaille Emilille ja Sulolle fyysisesti vaikeimpia ongelmia olivat varmaankin makuupaikan jakaminen junassa ja aterioitten vähyys (ks. kuva 2 alussa).

Palkkaus oli kauden 1911 puheenaihe. Sirkusten maksamat palkat olivat kyllä nousseet Kullervo Brothersien esiintymisvuosina, sillä nopeasti kasvaneet vaudevilleteatteriketjut houkuttelivat parhaimpia artisteja hyvillä olosuhteillaan ja palkoillaan. Lahjakas taitelija voi saada vaudevillissä kahdeksan kuukauden pestin 150 dollarin viikkopalkalla, josta majoituksen, aterioiden ja muiden menojen jälkeenkin jäi yli 90 dollaria. Teatterien pukuhuoneet olivat luksusta ja junamatkustus kevyttä verrattuna sirkuksiin.¹⁵⁶

Emilillä ja Sulolla oli hyviä kokemuksia sirkuksen talviunikauden vaudevillekiinnityksistään. Mukavaa oli myös se, että vaudevilletähdet olivat [aikansa pop-]tähtiä, joita ihmiset ihailivat. He päättivät koettaa saada pitkän vaudevillekiinnityksen.

Emil ja Sulo olivat lukeneet jo talvikaudella 1910–1911 Yhdysvaltoja kiertävän englantilaisen Fred Karnon varieteeryhmän lahjakkaasta koomikosta nimeltä Charles Chaplin. Sama ryhmä oli tullut uudelle Amerikan kiertueelle vuoden 1912 alussa. Chaplin oli syntynyt 16.4.1889, vain kymmenen päivää aiemmin kuin Emil. Chaplinin tilanteisiin upotetut akrobaattiset taidot olivat hämmästyttäviä. Hän sai huippuarvosteluita komediaosistaan, vaikka ryhmän esittämiä lyhyitä näytelmiä muutoin kritisoitiinkin. Aina kun hän oli lavalla, yleisö ulvoi naurusta. Hänen sijaisnäyttelijänään toimi Arthur Stanley Jefferson, joka tuli myöhemmin tunnetuksi nimellä Stan Laurel.¹⁵⁷

Chaplin esiintyi myös Hammerstein's Roof Gardenissa, jossa Kullervo Brothers ja Buster Keaton olivat esiintyneet. Vain harvat akrobaatit ovat jääneet historiaan. Tällaisia huippuakrobatian ja komedian yhdistäjiä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä olivat Charlie Chaplin ja Buster Keaton.¹⁵⁸ Charles Chaplin oli kiertänyt paljon Englantia ja Skotlantia. Hänen velipuolensa Sydney oli yhä Britanniassa varieteekiertueilla.¹⁵⁹

Emil ja Sulo pyysivät agenttiaan etsimään pitkää kiinnitystä brittiläiseen varieteeteatteriketjuun. Näin Kullervo Brothers pääsi maailman suurimpaan varieteeketjuun, Moss Empires, jolla oli teattereita lähes jokaisessa Britannian kaupungissa, isoimmista use-

¹⁵⁵ Das Program warns against circus evils, *Show World* February 19, 1910. Ks. myös: Tented city arises in Omaha Sunday, *Omaha World Herald* June 7, 1909; Hagenbeck-Wallace opening, *Billboard* April 30, 1910.

¹⁵⁶ King, Floyd: The pay of circus performers, *Billboard* December 9, 1911.

¹⁵⁷ Review: Fred Karno Co, *Variety* October 8, 1910; Hamlin theatre holds over comedians, *Billboard* January 20, 1912.

¹⁵⁸ Chaplin 1964, 110–129; Hammerstein 2010, 63; Bloom 2012, 213.

¹⁵⁹ The Provinces: Colchester, *Stage* 5th September 1910.

ampia.¹⁶⁰ Amerikkalaiset vaudevilletähdet kävivät lyhyillä kiertueilla Britanniassa siinä kuin brittiläiset varieteetähdet Yhdysvalloissa. Esimerkiksi kesällä 1913 yli seitsemäsataa amerikkalaista vaudevilletähteä esiintyi Britanniassa, näistä puolet Moss Empiren teattereissa. Harva kuitenkaan otti muutamaa kuukautta pitempää kiinnostusta.¹⁶¹

Titanic upposi huhtikuussa 1912 vieden mukanaan tuhatviisisataa ihmistä, joista neljäkymmentäkolme suomalaista.¹⁶² Emil ja Sulo olivat juuri matkustaneet toiseen suuntaan. Emilin pikkuveli Erik meni kesäkuussa ”ajolähdöllä” Helsingistä New Yorkiin. Hän oli joutunut avioon saatuaan lapsen erään nuoren naisen kanssa. Avioliitto ei sujunut. Erikin piti itse maksaa lippunsa ja matkustaa yksin. Emil puolestaan voi Englannista käsin helposti käydä Helsingissä katsomassa äitiä ja Olga-siskoa. Veljenvaihtoa.¹⁶³

Kullervo Brothers matkusti ympäri Britanniaa ja esiintyi samoissa teattereissa kuin Charles Chaplin ja Stan Laurel aiemmin. Sir Edward Moss kuoli marraskuussa 1912. Hän oli sairastunut sen jälkeen kun hänen Edinburghin teatterinsa oli palanut juuri ennen kuin siellä olisi pidetty osana kruunajaisia historian ensimmäinen Royal Variety Performance, johon kuningas Yrjö ja kuningatar Mary osallistuisivat. Tapahtuma meni kilpailevalle varieteeteatteriketjulle.¹⁶⁴ Moss Empires -teattereiden toinen omistaja, Sir Oswald Stoll, tuli ketjun johtoon ja allekirjoitti Kullervo Brothersien kanssa jatkosopimuksen vuodelle 1913.¹⁶⁵ Teatterikriitikko Alan Scott painottaa Moss Empires -teattereihin pääsyn tärkeyttä esiintyjille: ”Moss Empires were the premier league... You’d made it when you’re on Moss Empires.”¹⁶⁶ Lomilla Kullervo Brothers esiintyi Suomessa Grand Circus du Nordissa, Helsingin Maxim-teatterissa, Kaivohuoneella ja urheiluja voimisteluseurojen näytöksissä valtaville yleisömäärille loistavin arvosteluin.¹⁶⁷

Neljän sirkuskauden jälkeen Emil kumppaneineen siis lähti uudelle tielle, jota hän oli jo pohjustanut talvisin vaudevillateattereissa esiintymällä. Ensimmäistä kertaa Amerikassa olonsa aikana Emilin taktiikka ei pysynyt sirkuksenjohtaja Benjamin Wallacen, vallanpitäjän, strategian sisällä vaan kurotti ylijärjaisesti ulkomaille, Britanniaan, jossa käytettiin vaudevillista yhä nimitystä varietee. Sieltä löytyivät uudet vallanpitäjät, Sir Edward ja Sir Oswald, joiden strategiaan Emilin Kullervo Brothers sovitti taktiikkansa.

¹⁶⁰ Huomiota herättänyt suomalainen akrobaattijoukkue, *Helsingin Sanomat* 7.3.1912. Davis 1996, 121.

¹⁶¹ Over 700 American acts booked or playing abroad, *Variety* June 27, 1913.

¹⁶² Titanic sinks, 1500 die, *Boston Daily Globe* April 16, 1912; Titanic sinks four hours after hitting iceberg, *New York Times* April 16, 1912.

¹⁶³ Mikkosten suvun perimätietoa.

¹⁶⁴ The theatre fire, the king’s visit cancelled, *The Times* 16th May 1911; The command performance, *The Times* 3rd July 1912; Calls: The Moss Empires: Glasgow Empire, *Stage* 24th October 1912; On tour: Liverpool: Empire, *Stage* 24th October 1912.

¹⁶⁵ Glasgow: Coliseum (The Moss Empires), *Stage* 18th December 1913; Calls: The Moss Empires: Birmingham Empire, *Stage* 24th December 1913; Kullervo Bros, *Uusi Suometar* 4.1.1914.

¹⁶⁶ Sean 2014.

¹⁶⁷ Esim. Harvinainen voimistelunäytös, *Työmies* 29.3.1912; Urheilu, *Työmies* 6.4.1912; Maxim, *Helsingin Sanomat* 15.5.1912; Grand Circus du Nord, *Tampereen Sanomat* 13.6.1912; Brunshusetts Varieté, *Hufvudstadsbladet* 18.6.1913; Kullervon veljekset, *Uusi Suometar* 7.9.1913.

Näin Emil ensin rikkoi de Certeau'n strategia-taktiikka -suhteen, jonka mukaan taktiikat pysyvät strategioitten puitteissa, ja sitten palasi siihen takaisin. Siitä ei ole tietoa, miten sopuisa ero Wallacesta oli ollut, mutta Moss Empiressa suhde pysyi niin ystävällisenä, että jatkosopimuskin solmittiin – samoin kuin oli tapahtunut aiemmin kolme kertaa Hagenbeck-Wallace -sirkuksessa. Täten Syrjämaan oletama taktiikan paralleeli toiminta strategian sisällä sai jatkoa. Kullervo Brothersien taktiikassa oli Gillin et al. edellyttämää luovuutta: se ei tyytynyt jatkamaan talvikausien vaudevillesopimuksia pidemmiksi kiinnityksiksi Yhdysvalloissa vaan loikkasi Atlantin yli Isoon Britanniaan. Uusi manner oli jo koluttu, vanhaa mannerta ei vielä.¹⁶⁸

Päätös siirtyä samanaikaisesti sirkuksesta varieteehen ja Yhdysvalloista Britanniaan oli Emilille ja Sulolle tärkeä Wernerin ja Zimmermannin yksilöllinen risteys. Se oli valtava muutos. Heidän uusi työnantajansa oli alallaan maailman suurin, mutta esiintymismaa ei ollut niin suuri, vaikkakin vanhempi ja perinteikkäämpi, kuin entisen työnantajan. Amerikassa heidän taktiikkansa olivat olleet ylirajaisia vain monikulttuurisuudeltaan, mutta uusi taktiikka oli konkreettisesti ylirajainen: sekä maanosa ja valtio että työnantajan ja yleisön kansallisuudet ja etnisyydet vaihtuivat. Seuraavina kahtena vuotena he työskentelivät skotlantilaiselle työnantajalle; heidän työtoverinsa ja yleisönsä olivat enimmäkseen englantilaisia, skotlantilaisia, walesilaisia ja irlantilaisia. Kulttuurisesti he toimivat homogeenisemmassa ympäristössä Britanniassa kuin Yhdysvalloissa, sillä imperiumin siirtomaiden väkeä ei ollut vielä paljoakaan muuttanut emämaahan.¹⁶⁹

Veljesten, Emilin ja Oton, taktiikat parantaa asemiaan näyttivät poikkeavan täysin toisistaan. Siinä missä Emil teki hurjan loikkauksen maanosasta toiseen kulttuurisesti aivan uudenlaisen vallanpitäjän palvelukseen, Otto pysyi turvallisesti tutulla alueella tuttujen vallanpitäjien suojeluksessa. Silti molemmat vaihtoivat toimialaa samalla tavoin vähitellen hivuttautuen ja uuteen opetellen, Emil sirkustaiteilijasta varieteeartistiksi, Otto farmaseutista hammaslääkäriksi. Kehitys päätöksentekopisteeseen oli kummallakin kestänyt neljä vuotta, mutta itse päätös tapahtui nopeasti, ottamalla hetken tarjomasta tilaisuudesta kiinni. Tässä elämänsä vaiheessa molemmat päätyivät taktiikallaan uuteen, mutta edellistä homogeenisempaan ympäristöön – ja Emil ulos Amerikasta.

*

Otto ja Emil Mikkosen taktiikkoja hakea paikkaansa Amerikassa on pitänyt selvittää hyvin suuresta määrästä erittäin heterogeenisiä aineistoja, jotta kokonaiskuva hahmotuisi. Otto ja Emil siis hakivat paikkaansa uudessa, amerikkalaisessa yhteiskunnassa kolmella taktiikalla: sujahtamalla melko varmaan työpaikkaan, häivyttämällä tai koros-

¹⁶⁸ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011; Gill *et. al.* 2014.

¹⁶⁹ Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

tamalla etnisyyttään tilanteesta riippuen ja parantamalla asemiaan oppimillaan taidoilla. Veljesten toisistaan poikkeavissa elämäntilanteissa ne johtivat erilaisiin tuloksiin.

Molemmat nuorukaiset saivat etukäteisvalmistelujen avulla työpaikat heti tultuaan siirtolaisina Amerikkaan, Otto peltitehtaasta, Emil sirkuksesta – ja kohensivat niitä pian, Otto laulutaidoillaan kuorolaisten apteekkiin, Emil akrobatiataidoillaan vaudevillien sirkuksen loma-aikoina. Näissä yksilöllisissä risteyksissään kumpikin toimi paralleelista vallanpitäjien strategioiden sisällä. Uutta de Certeau'n toimijuusteorian sovelluksiin nähden oli se, että Emilin taktinen taito eliminoi muiden taktikkojen kilpailun, mutta loi kilpailua eri vallanpitäjien välillä. Oton yhdenlainen taktinen taito taas toi hänelle myös toisenlaisen edun. Otto ja Emil onnistuivat taktiikoissaan ensin ylirajaisesti ja Otto sitten alueellisesti, Emil kansallisesti, sillä heidän taitotarjontansa ajoittui juuri niihin hetkiin, jolloin heidän tiensä risteytyivät vallanpitäjien kanssa ja vastasi näiden kysyntään.

Kumpikin nuori mies häivytti etnisyyttään: Otto assimilaation kautta ryhtymällä amerikkalaisen suojatiksi ja aloittamalla kansalaisuusprosessin, Emil esiintymällä ruotsalaisena sirkusakrobaattina. Näin he lisäsivät yhteiskunnallista arvoaan. Toisaalta he korostivat etnistä suomalaisuuttaan: Otto jatkuvalla amerikansuomalaisella kuoroharrastuksellaan, Emil Kullervo Brothers -taitelijanimellään. Sekä Oton että Emilin taktiikat sopivat vallanpitäjien strategioihin, mutta ylittivät pelkän paralleelin strategioiden puitteissa toimimisen. Ne olivat luovia. Otto sai Ferris-instituutin suojelijansa strategian sulautumaan omaan taktiikkaansa, mikä on uusi ulottuvuus de Certeau'n toimijuusteoriaan. Oton paikalliset ryhmäkeskeiset ja Emilin monikulttuurisesti ylirajaiset ryhmätunteiset etniset risteykset onnistuivat, koska ne hyödynsivät tilaisuuksia otollisilla hetkillä.

Veljekset paransivat asemiaan oppimillaan taidoilla: Otto farmasian ja hammaslääketieteen opinnoilla päätyen omaan hammaslääkäripraktiikkaan Ishpemingiin, Emil uusilla pääakrobatiataidoilla päätyen maailman suurimpaan varieteeteatteriketjuun Britanniassa. He ratkaisivat eri tavoin taktiikkansa mahdollisen yhteentörmäyksen aiemmin tärkeinä pitämiensä vallanpitäjien strategioihin. Otto sulautti taktiikkansa (ja samalla suojelijansa strategian) heidän strategioihinsa, mikä vaati paralleeliuden lisäksi joustavuutta, mutta Emil siirtyi sovittamaan taktiikoitaan paralleelista uuden vallanpitäjän strategioihin. Emilin luova loikkaustaktiikka haastoi täten de Certeau'n olettamusta taktiikoiden pysymisestä aina strategioiden puitteissa. Tämä taktiikkapoikkeama oli jatkoa vallanpitäjien strategioiden väliselle kilpailulle. Oton Amerikassa oppimien taitojen synnyttämät yksilölliset risteykset olivat paikallisia ja alueellisia, kun taas Emilin tämä risteys oli maantieteellisesti ylirajainen. Eroista huolimatta veljekset päätyivät risteyksiinsä neljässä vuodessa ja tekivät sitten nopeasti päätökset. Emilin Britannian pesti ennusti ongelmia pyrkimyksille vakiintua Amerikkaan, muttei Ottokaan päässyt ihan helpolla.

3. Otto/Emil: Vakiinnutti paikkansa tutussa amerikkalaisessa yhteiskunnassa

Veljekset Otto Peterson (entinen Mikkonen) ja Emil Mikkonen (tuleva Kullervo) jou-
tuivat tahoillaan yksilöllisiin risteysiin pyrkiessään vakiinnuttamaan paikkansa Yhdys-
valloissa vuodesta 1914 alkaen. Nämä risteykset koskivat heidän akuuttia työ- ja toi-
meentulokriisiään, etnistä samaistumistaan ja suhdettaan vallanpitäjiin strategioineen.
Tutkin Ottoa ja Emiliä erikseen. Kuvailen ensin heidän yksilöllisiä risteysiään histori-
allisissa konteksteissaan ja taktiikoitaan niiden ratkaisemiseksi. Pohdin sitten heidän
taktiikoitaan hetkiin liittyneissä spatiaalisissa risteyksissä. Kunkin alaluvun lopussa ar-
vioin yhdessä heidän molempien taktiikkapaletteja ajan, hetken, risteyksissä.

3.1. Ratkaisi kriisin voittoisaksi käännekohtaksi

Kahden Britannian varieteevuoden jälkeen 24-vuotias Emil tahtoi takaisin Yhdysvaltoi-
hin. Saarivaltakunta oli tullut kierrettyä, pikkuväli Erik oli joutunut New Yorkissa van-
kilaan ja akrobaattikumppani Sulo halusi sinne tyttöystävänsä (Aino Inkerin eli) Ingri-
din luo. Mutta vaudeville oli jo unohtanut Kullervo Brothersit, eikä kiinnitystä löytynyt.
Paluu tutun tirehtöörin johtamaan Hagenbeck-Wallace -sirkukseenkaan ei ollut mahdol-
lista, sillä Benjamin Wallace oli joutunut myymään sirkuksensa kärsittyään yli 150 000
dollarin tappiot, kun kuusi elefanttia, kolme leijonaa, kolme tiikeriä, kaksi leopardia ja
monia muita eläimiä oli hukkunut Indianan Perun suuressa tulvassa juuri ennen kauden
alkua huhtikuussa 1913.¹⁷⁰ Emilin ura tuntui kulkevan vastakkaiseen suuntaan kuin sa-
manikäisen Charles Chaplinin, joka oli onnistunut Amerikan valloituksessaan niin hy-
vin, että oli vuoden 1913 lopulla päässyt tekemään elokuvia Los Angelesiin.

Amerikkalainen Howe's Great London Circus kiinnitti kuitenkin Kullervo Brothersit
ohjelmistoonsa kaudeksi 1914,¹⁷¹ oman Britannian kautensa takia luottavaisena heidän
kykyihinsä. Sirkuksen omistivat tällöin Jerry Mugivan ja Burt Bowers.¹⁷²

Nancen historiantutkimus amerikkalaisista sirkuselefanteista ja Davisin historiallinen
tutkimus amerikkalaisen sirkuksen kulttuurisista ja yhteiskunnallisista vaikutuksista¹⁷³
auttavat vertaamaan sirkuksen vahvojen eläinten ja vahvojen ihmisten mieltämistä.

Howe's Great London Circuksen mainoksista näkyy, miten elefantit nähtiin irtaime-
na omaisuutena: ”\$25,000 herd of performing elephants”.¹⁷⁴ Julisteiden ystävällinen ja
iloinen elefanti oli amerikkalaisen sirkuksen ikoni, mutta todellisuudessa sirkusnorsut
olivat stressaantuneita. Sirkukset käänsivät sietokykynsä ylittäneet norsunsa voitokseen
markkinoimalla niitä vaarallisina ja arvaamattomina ja niiden kesyttäjii rohkeina ja

¹⁷⁰ Mikkosten suvun perimätietoa. Hagenbeck-Wallace disaster, *Billboard* April 5, 1913.

¹⁷¹ Howe's Great London Shows are in the city, *Lexington Herald* April 27, 1914.

¹⁷² Opening of Howe's Great London, *Billboard* May 2, 1914. Howesfamilies.com 2016.

¹⁷³ Davis 2002; Nance 2013.

¹⁷⁴ [Howe's Great London Circus -mainos], *Marietta Journal* (Georgia) April 17, 1914.

taitavina.¹⁷⁵ Demokraattipresidentti Woodrow Wilson rentoutui sirkuksessa, jossa hän rohkeasti syötti elefanteille maapähkinöitä.¹⁷⁶ Republikaanien tunnuseläin oli elefantti.

Jos bisneksen takia norsut ”inhimillistettiin” tekemään ihmisille luontaisia tekoja, niin atleettiset akrobaatit ”eläimellistettiin”. Amerikkalaisen sirkuksen kulta-aika osui yhteen teollistumisen kanssa, joka siirsi ihmisiä raskaasta ruumiillisesta työstä kevyempiin istumatöihin. Aiemmin normaali atleettisuus alkoi olla nähtävyyttä.

Sirkuksen johto mainosti euroamerikkalaista miehisyyttä akrobaattien ja voimamiesten kautta. Esikuvaksi oli ilmestynyt vuonna 1912 Edgar Rice Burroughsin huikean suosion saanut seikkailukirja *Tarzan of the Apes*, jonka päähenkilöstä, vauvana viidakoon joutuneesta ja siellä aikuiseksi kasvaneesta englantilaisesta aristokraatista tuli primitiivisen fyysisyyden arkkityyppi.¹⁷⁷ Englannista juuri palanneena Kullervo Brothers sopi Tarzanin muottiin, vaikka Emil ja Sulo olivatkin työläisperheiden eivätkä lordien poikia. Jo kaksi viikkoa Howe’sin sirkuksen kauden 1914 alusta Kullervo Brothers sai ainoana oman kappaleen Howe’sin sirkusnäytösartikkeliin Lexingtonissa Kentuckyssä:

Climb Steps on Their Heads. Among the special attractions which have called for considerable attention is the Kullervo Brothers, of Finland, who have a sensational act which consists of walking up and down steps on their heads. These two also do an exceptionally clever head balancing act.¹⁷⁸

Emil ja Sulo esiintyivät suomalaisina. Kolme kultaa, hopean ja kolme maailmanennätystä vuoden 1912 Tukholman olympialaisissa juossut sensaatio, Hannes Kolehmainen, joka muutti New Yorkiin pilvenpiirtäjiä rakentamaan heti olympialaisten jälkeen, oli lisännyt amerikkalaisten tietoisuutta suomalaisuudesta ja Suomen asemasta.¹⁷⁹ Emilin ja Sulon esityksen arvostelu seuraavan päivän lehdessä oli lyhyt: ”Among sensational platform acts was that of Kullervo brothers from Finland”¹⁸⁰, mutta heidät sentään mainittiin, mikä onnistui vain neljältä Howe’sin kuudestasadasta ihmisesiintyjästä.

Kullervo Brothersien taitonäytökset Howe’s Great London -sirkuksessa, joita kuvattiin sanoilla ”freakish acrobatic stunts”¹⁸¹ ja ”[t]he act that created the most excitement was that of the Kullervo Brothers”¹⁸² palauttivat heidät vaudevilleteattereiden mieleen. Syyskaudesta 1914 alkaen uusi agentti Pat Casey hankki heille kiinnitykset vaudevilleteatterikiertueille.¹⁸³ He olivat The Great Kullervo Brothers.¹⁸⁴

¹⁷⁵ Nance 2013, 5, 14, 222.

¹⁷⁶ President Wilson goes to the circus, feeds peanuts to elephants and laughs at clowns, *Columbus Daily Enquirer* May 6, 1914.

¹⁷⁷ Davis 2002, 143, 148.

¹⁷⁸ Howe’s Great London Shows are in the city, *Lexington Herald* April 27, 1914.

¹⁷⁹ Finnish runner is a bricklayer, H. Kolehmainen attributes success as runner to fact he works outdoors, *Washington Post* May 4, 1913. Sullivan 1912, 71. Ks. myös Viita 2003; Virtanen 2014, 195.

¹⁸⁰ Circus of old-time sort opens the season, *Lexington Herald* April 28, 1914.

¹⁸¹ Throng out to see unloading, *Richmond Item* May 7, 1914;

¹⁸² Howe’s Great London Shows cleanest, brightest and best circus seen here, *Windsor Star* June 2, 1914.

¹⁸³ Drama this week, *Des Moines Register* September 20, 1914; New bill at Princess, *Sioux City Journal* September 25, 1914; Well balanced is Majestic show, *La Crosse Tribune* October 12, 1914; Wonderful Performers, *Augusta Chronicle* April 23, 1916; Big houses at Orpheum, *Montreal Gazette* Sept. 5, 1916.

Emil ja Sulo eivät enää koskaan palanneet sirkukseen, jonka sellainen valta-aika, jolloin koko kaupunki pysähtyi sirkuspäiväksi, alkoikin hiipua vaudevillen ja varsinkin elokuvien vallatessa alaa. Amerikkalaisen sirkuksen kasvu oli tapahtunut yhtä jalkaa taloudellisen kasvun ja ne mahdollistaneen rautatieverkostojen laajentumisen kanssa, mutta viihdeteollisuuden monipuolistuessa sirkus jäi yhdeksi monista huvituksista.¹⁸⁵

Emilin ja Sulon tähti sitä vastoin nousi – samaa tahtia kuin maailmansota kiihtyi.

Kullervo Brothers: These wonderful men belong to that class of performers known as head balancers, but they are as far ahead of ordinary performers as daylight is brighter than darkness. They actually play a baseball game while on their heads. One of them walks down a wire on his head, the wire being thirty feet in the air. He doesn't slide, he walks. There are no others in the world to equal the Kullervos.¹⁸⁶

Emil ja Sulo olivat onnistuneet paluussaan Amerikkaan. He voivat todeta vaudevillen sen ajan suurtähtien, Marxin veljesten, hittikomedian mukaisesti: ”Home again”.¹⁸⁷ Groucho Marx joutui jättämään saksalaisaksentin pois näytelmästä sitten kun amerikkalaisen yhteiskunnan asenne muuttui sotavuosien edetessä saksalaisvastaiseksi. Yhdysvallat pysyi erossa maailmansodan taisteluista vuosina 1914–1916, mutta seurasi tarkoin niiden vaiheita. Suomessakaan ei taisteltu, mutta venäläistämistoimet jatkuivat.

Vuodenvaihde 1913/14 oli ollut Emilille kriittinen yksilöllinen risteys, joka jälkeensä ajateltuna oli ratkaiseva hänen elämänsä kannalta. Maailmansota alkoi elokuussa 1914. Jos Emil ei olisi päässyt takaisin Yhdysvaltoihin alkuvuonna 1914, hän olisi joutunut joko jäämään sotaan käyvään Britanniaan tai lähtemään takaisin yhä tiukemmin venäläistettävään Suomeen, jonka emämaa oli sodassa. Sota-aikana matka Atlantin yli olisi ollut vaarallinen sukellusveneiden upottaessa laivoja kuten *Lusitanian* 7.5.1915. Hyvällä onnella Kullervo Brothersien tie risteytyi brittiläisiin myönteisesti suhtautuvan Howe's Great London Circuksen kanssa. Maailmansodan alussahan amerikkalaiset yleensä, oman itsenäistymistaistelunsa vielä muistaen suhtautuivat Britanniaan nuivasti.

Kullervo Brothersit sopivat siis tirehtööri Jerry Mugivanin johtaman Howe'sin sirkuksen strategiaan. Emil ja Sulo joustivat vaudevilletaktiikastaan ja palasivat takaisin sirkukseen päästäkseen uudelleen Amerikkaan. Se kannatti, sillä heidän sirkusesitystensä saama huomio palautti heidät vaudevillen vallanpitäjien mieliin ja toi agentiksi Pat Casey, joka otti Kullervo Brothersien vaudevillekiinnitykset tehtäväkseen erittäin hyvällä menestyksellä. Pat Casey oli kokenut agentti, joka näki Kullervo Brotherseissa potentiaalia, joka sopi hänen omaan strategiaansa.

Emilin ja Sulon taktiikka toimi de Certeau'n toimijuusteorian mukaisesti vallanpitäjien strategioiden sisällä Syrjämaan osoittamalla paralleelilla ja myönteiselläkin tavalla

¹⁸⁴ Amusements: Empress Hippodrome, *Duluth News Tribune* October 8, 1914.

¹⁸⁵ Davis 2002, xii; Nance 2013, 222.

¹⁸⁶ An unexcelled program, *Augusta Chronicle* April 20, 1916. Ks. Kullervo Bros, *HS* 3.7.1914.

¹⁸⁷ New acts this week: 4 Marx Bros. and Co, *Variety* February 12, 1915.

Anderssonin edellyttämää joustavuutta noudattaen.¹⁸⁸ Vaikka Kullervo Brothers jätti Howe'sin sirkuksen kauden lopussa aloittaakseen Casey'n petaaman vaudevilleuransa, ero tuskin oli yllätys Mugivanille, sillä sopimukset tehtiin kaudeksi kerrallaan ja kokee-neet Emil ja Sulo selvästikin pitivät sirkusta astinlautana Amerikkaan ja vaudevilleen. Wernerin ja Zimmermannin risteämissä tämä oli Kullervo Brothersien kolmas spatiaali-esti yllirajainen risteyskohta,¹⁸⁹ joka johti heidät uudelleen koko suuren maan laajuiseen elämys- ja kokemuskenttään.

Oton kokemukenttä oli Chicagosta hammaslääkäriksi valmistumisen jälkeen kaven-tunut Ishpemingin pikkukaupunkiin Michiganiin, jonne hän oli perustanut praktiikkansa.¹⁹⁰ Ishpeming oli hyvin suomalainen paikkakunta, mutta vielä enemmän ruotsalainen, sillä vuosisadan vaihteessa lähes kolmannes Åtvidabergin kunnan asukkaista oli kupari-kaivoksen lopetettua toimintansa muuttanut sinne työskentelemään rautakaivoksessa.¹⁹¹ Vaikka Ishpemingissä ei ollut vuonna 1913 muita suomalaisia hammaslääkäreitä kuin 27-vuotias Otto, niin ruotsalaisia oli ja heillä vakiintuneet potilaskuntansa. Osa suoma-laisista kävi aiemmin Ishpemingissä asuneen Oscar Sorsenin luona Calumetissa tai Pe-ter Steinbackin luona Hancockissa. Nähtävästi vain harvat Ishpemingin asukkaat siirtyi-vät vastavalmistuneen Oton potilaiksi, eikä tämä pystynyt ansaitsemaan tarpeeksi.¹⁹²

Oton suojelija William A. Peterson kuoli ja häneltä jäi ainakin leski. Uratukea ei tullut myöskään Werner Nikanderilta, joka oli myynyt Ishpemingin apteekkinsa ja siir-tynyt taas toiseen Michiganin amerikansuomalaiseen pikkukaupunkiin, Hancockiin, jossa hammaslääkärivaltakuntaansa piti Peter Steinback. Lauluharrastuksessa yhteistyö kuitenkin jatkui. Otto pääsi jopa mukaan komiteaan, jonka tehtävänä oli järjestää Han-cockiin amerikansuomalainen laulufestivaali. Werner oli komitean varapresidentti; pre-sidenttinä toimi George Wahlström, joka oli johtanut Louhi Bändiä vuoden 1905 ja joh-ti nyt Ishpemingin soittokuntaa ja Calumetiin perustamaansa Sointu-sekakuoroa.¹⁹³

Suomalaisella lääkäriellä E. Ilmari Lindgrenillä oli ollut Oton Chicagon ystävän, John Räihälän, kanssa yhteinen praktiikka Ishpemingissä kunnes Räihälä oli avioitunut ja muuttanut pois syksyllä 1910. Lindgren muutti itse Ishpemingistä Duluthiin loppuvuo-desta 1913 ja avasi praktiikan yhdessä lääkäri Axel Pesosen kanssa. Otto muutti peräs-sä. Minnesotan suuressa Duluthin kaupungissakin kilpailu oli kovaa uudelle vastaval-mistuneelle hammaslääkärille. Siellä Otto kuitenkin tapasi Minnesotan Virginiasta ko-

¹⁸⁸ Ks. De Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011; Andersson 2014.

¹⁸⁹ Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

¹⁹⁰ Peterson 1953, 126.

¹⁹¹ Mead 2012, 44.

¹⁹² H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Hirvonen 1920, 135, 147; Sorsen 1927, 271; Steinback 1927, 273. Ks. Kero 1997, 72.

¹⁹³ Michigan Deaths and Burials 1913. Louhi 1920, 57: George Wahlström. Hancock draws 1914 Finnish con-vention, *Duluth News Tribune* August 10, 1913. Hirvonen 1920, 145: Werner Nikander; Nikander 1927, 193. Niemela Passoja 1985: Louhi Band.

toisin olevan, Duluth Teachers Collegessa opiskelevan nuoren naisen, Lucy Pakkalan, jonka kanssa hän alkoi seurustella. Otto kävi Lucyn kotona vierailulla ja *Virginia Enterprise* -lehti kertoi hänen suunnittelevan siirtymistä Virginiaan.¹⁹⁴

Otto muutti pieneen Virginian kaupunkiin helmikuussa 1914. Saman tempun oli tehnyt muutamaa vuotta aiemmin lääkäriystävä John Räihälä, joka oli kuullut Virginian rajaseutukaupungin suuren suomalaisväestön kaipaavan kovasti omaa lääkäriä. Virginiassa ei ollut suomalaista hammaslääkäriäkään. Koska kaupungin asukkaiden enemmistö oli skandinaaveja ja Otto puhui sujuvaa ruotsia, sai hän laajennettua potilaskuntansa kestäväälle pohjalle.¹⁹⁵ Suomalaisia työntekijöitä houkutteli alueelle vuonna 1892 alkanut maailman suurin rautakaivostuotanto. Vaikka Virginia olikin yksi amerikansuomalaisten ”finntowneista” tai ”pesäpaikoista”, ei siellä ollut omaa suomalaisten korttelia, niin kuin niissä yleensä, vaan eri etniset ryhmät asuivat sekaisin.¹⁹⁶

Laulaminen pysyi Oton ohjelmistossa. Jo apteekkiapulaisena Michiganissa hän oli laulanut Emil Björkmanin Hancockiin perustamassa Suomen Kaiku -kuorossa, vaikka Björkman oli jo tällöin muuttanut Minnesotaan. Oton muutettua Virginiaan Björkman ryhtyi perustamaan uusia kuoroja. Otosta tuli sekä Fennia-kuoron että aktiivisesti esiintyvän Virginian Veikot -kuoron perustajajäsen. Otto pääsi ainoana suomalaisena amerikkalaiseen Virginia Choral Clubiin. Yksityisiä laulutunteja hän sai yhä Duluthista.¹⁹⁷

Otto meni lähes 28-vuotiaana kihloihin toisen polven amerikansuomalaisen, 20-vuotiaan Lucy Pakkalan kanssa. He saivat vihkimisluvan 5.10.1914.¹⁹⁸ Lucy oli kokenut kovia 1910-luvun alussa. Ensin hänen isoveljensä, 19-vuotias Bruno, oli kuollut lavantautiin elokuussa 1911. Sitten hänen isänsä, 46-vuotias Axel Pakkala, murhattiin ampumalla omistamassaan saluunassa jouluaattoamuyönä 1911, kun hän oli kieltäytynyt myymästä viinaa humaltuneelle asiakkaalle. Lucyn isoisä, 74-vuotias J. Pakkala, kuoli katkaistuaan niskansa ohjastamansa hevosvaljakon pillastuttua tammikuussa 1912.¹⁹⁹

Axel Pakkalan murha oli alueellinen suuruutinen, jota *Duluth News Tribune* seurasi vuodesta toiseen kunnes murhaaja, mekaanikko Jack Drexler, oli tuomittu elinkautiseen vankeuteen ja Pakkalan kuolinpesän vero oli määrätty 22.10.1914. Saluunassa haavoittuneen ja sairaalassa kuolleen John Kosken leski haastoi leski Mary Pakkalan oikeuteen,

¹⁹⁴ Local happenings, *Virginia Enterprise* January 30, 1914. Lindgren 1927, 359; Räihälä 1927, 396; Räihälä 1953, 128–129.

¹⁹⁵ Peterson 1953, 126. H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Räihälä 1953, 128; Wasastjerna 1957, 443.

¹⁹⁶ Local happenings, *Virginia Enterprise* January 30, 1914. Kero 1996, 135–136; Alanen 2014, 55, 66–67. Ks. myös Pitkänen & Sutinen 2014, 72.

¹⁹⁷ Louhi 1920, 57, 83; Peterson 1927, 219. Local happenings, *Virginia Enterprise* February 18, 1914; Finns to hold national fete, *Duluth News Tribune* June 21, 1914; Choral Club will rehearse, *Virginia Enterprise* February 26, 1915; Dr. Peterson to be soloist at Ely concert, *Virginia Enterprise* June 18, 1915; Will take part in annual Finnish-American music convention, *Duluth News Tribune* July 21, 1916. Hirvonen 1920, 107; Björkman 1927, 33.

¹⁹⁸ Peterson 1953, 127. Marriage licences, *Duluth News Tribune* October 6, 1914.

¹⁹⁹ Death notice, *Duluth News Tribune* August 17, 1911; Drexler enters not guilty plea, *Duluth News Tribune* December 28, 1911; Pakkala breaks neck in runaway, *Duluth News Tribune* January 18, 1912.

koska saluuna oli ollut lainvastaisesti avoinna kello kolme aamuyöstä. Lesket sopivat kiistan niin, että Mary maksoi vain puolet vaaditusta \$2,000 korvauksesta.²⁰⁰

Axel Pakkala oli ollut paikallinen suurliikemies. Saluunaomistuksen lisäksi hän oli ollut osakkeenomistajana Virginia Brewing Companyssa, American Exchange Bankissa, West Virginia Townsite Companyssa ja Northern Mining Companyssa – siis panimo-, pankki-, kiinteistö- ja kaivosbisneksissä. Leski Mary hoiti kuolinpesää.²⁰¹ Otto oli taas löytänyt varakkaan suojelijan ja tällä kertaa, aikuisena, avioitui perheeseen.

Lucy oli lukion päättäjäisjuhlassa 12.6.1912 lukenut esseensä ”Alcohol the Cause of Disease”. Hän valmistui opettajaksi Duluth Teachers Collegesta ja opetti vuoden ennen kuin meni naimisiin ja jäi kotiin. Otto ja Lucy vihittiin lääkäri Lindgrenin kotona Duluthissa uudenvuodenaattona 1914. He menivät viikon mittaiselle häämatkalle.²⁰² Oton avioliitto toisen polven amerikansuomalaisen kanssa oli aikaansa nähden edistysellinen, sillä Suomessa syntyneet avioituivat vuosina 1895–1915 yleensä toisen samanlaisen kanssa ja vasta vuosina 1915–1925 toisen polven amerikansuomalaisen kanssa.²⁰³

Oton ja Lucyn alkoholin käyttötavat sopivat yhteen. Heistä tuli alkoholisteja, totesi pojanpoika.²⁰⁴ Heidän ystävänsäkään eivät olleet raittiusväkeä. Lääkäri Lindgren pidätettiin, kun hän oli syksyllä 1914 törmännyt humalapäissään autollaan hälytysajossa olleeseen palokunnan hevosvaljakkoon, eikä ollut herännyt aamulla oikeuteen.²⁰⁵ Virginian Valon Tuote -raittiusliikkeessä oli vuonna 1903 ollut 40 % kaupungin suomalaisesta aikuisväestöstä.²⁰⁶ Muut kansallisuudet eivät innostuneet raittiudesta ennen kuin siitä tuli valtakunnallinen amerikkalainen idea. Vuonna 1916 kieltolakiajatukset ulottuivat jo Virginian tapaiseen rajaseutukaupunkiinkin. Asukkaat jakaantuivat kosteisiin (wets) ja kuiviin (drys), joista edelliset olivat huolestuneita jälkimmäisten aloitteesta vähentää saluunoiden määrää, ja jos siihen ei suostuttaisi, uhkauksesta järjestää paikallinen äänestys, jolla Virginia julistettaisiin kokonaan anti-saluunakaupungiksi.²⁰⁷

Oton ja Lucyn poika, Robert Axel, syntyi 17.8.1915 ja tytär, Mary Ann, 21.1.1917. Robertin kummeihin kuuluivat lääkäri Lindgren, kuoronjohtaja Björkman ja kuorolainen, lakimies Carl Onkka vaimoineen sekä kuorolainen, lääkäri Pesonen.²⁰⁸

²⁰⁰ Drexler goes to state pen today, *Duluth News Tribune* August 9, 1912; Income tax on the estate of murdered man set at \$102.61, *Duluth News Tribune* October 28, 1914.

²⁰¹ Pakkala and other estates in probate, *Duluth News Tribune* January 30, 1912.

²⁰² Peterson 1953, 127. H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Farewell to school days, *Duluth News Tribune* June 13, 1912; Board selects 24 teachers, *Duluth News Tribune* June 6, 1913; Virginia couple to wed in Duluth, *Duluth Herald* January 1, 1915; Personals, *Virginia Enterprise* January 8, 1915.

²⁰³ Ks. Kolehmainen 1936. Aiheesta myös Kero 1996, 215–216; Leinonen 2014, 286–288.

²⁰⁴ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016.

²⁰⁵ Now faces two charges, *Duluth Herald* October 27, 1914.

²⁰⁶ Hummasti 2014, 99.

²⁰⁷ Wets at Virginia worried by drys, *Duluth News Tribune* November 18, 1916.

²⁰⁸ Elin ja Olga Mikkosen perukirjat; Robert Axel Petersonin kastetodistus. Peterson 1953, 127.

Yhdysvaltojen kansalaisuushakemus piti tehdä aikaisintaan kahden, mutta viimeistään seitsemän vuoden kuluttua aihakemuksesta.²⁰⁹ Otto jätti hakemisen viime tinkaun, elokuuhun 1915. Hänhän oli tehnyt aihakemuksen Michiganissa syyskuussa 1908. Nyt hän oli asettunut aloilleen hammaslääkäriksi Virginiaan, avioitunut ja juuri saamassa lapsen. Todistuksen Oton hyvästä luonteesta antoivat Emil Björkman ja Axel Pesonen. Chicagossa yliopistoprofessori Charles Johnson ja hammaslääkäri Joseph Schaefer todistivat Oton opiskelleen Chicagon yliopistossa ja olleen moraalisesti hyväluonteinen. Otto sai Yhdysvaltojen kansalaisuuden joulukuussa 1915. Hänen uskollisuudenvalaansa todistivat toiset virginialaiset kuorolaiset, kultaseppä Peter Savolainen ja pankin apulaiskassanhoitaja Ivar Frasa.²¹⁰ Kuorolaiset Oton lähimpinä ystävinä todistivat siis hänen elämänsä risteyskiä Virginiassa vuodesta 1914 alkaen. Vuosina 1906–1913 olivat Calumetin kuorolaiset olleet hänen opinpolkunsa risteyskiä silminnäkijöinä.

George Wahlström oli palannut Monessenin Louhi Bändin johtajaksi ja ilmoitti, että kaupungin amerikansuomalainen musiikkiväki halusi perustaa Sibelius-seuran. Ottokin meni mukaan hankkeeseen. He lähettivät Jean Sibeliukselle 4. elokuuta 1915 kirjeen, jossa kertoivat aiikestaan ja pyysivät tältä lupaa käyttää hänen nimeään. Suureksi hämmästykseksensä ja ilokseen he saivat Sibeliukselta 30. elokuuta 1915 päivätyn kirjeen, jossa tämä suostui.²¹¹ Sibeliuksen päiväkirjamerkinnöissä elo-joulukuulta 1915 ei ollut mainintaa asiasta. Sitä vastoin Sibelius oli elokuussa masentunut lehtiartikkelista, jonka hän uskoi amerikkalaisen laulajattaren Minnie Traceyn masinoineen kostoksi siitä, että oli kieltäytynyt konsertoimasta tämän keskinkertaisena pitämänsä laulajattaren kanssa.²¹² Voi olla, että amerikansuomalaisten pyyntö oli balsamia hänen haavoilleen.

Yhdysvaltain presidentti Wilson pyydettiin Sibelius-seuran kunniajäseneksi.²¹³ Seura välitti Sibeliuksen ja muiden suomalaisten sävellyksiä ja sovituksia, julkaisi omat sovituksensa *Maamme laulusta*, *Suomen laulusta* ja *Porilaisten marssista*, myi kuorolaulukirjoja ja perusti aikakauslehden, *Airut*, josta ehti ilmestyä vain yksi numero, sillä Yhdysvaltojen liittyminen maailmansotaan keskeytti Sibelius-seuran toiminnan.²¹⁴

Virginian Veikot -kuoron jäsenenä oli keskiluokkaisia liikemiehiä ja asiantuntija-ammattilaisia. Heidän asiakaspiiriinsä kuului kaikenlaisia ihmisiä. Maalis- ja huhtikuussa 1916 Veikot esiintyivät kaksi vuotta aiemmin avatussa, komeassa Virginian sosialis-

²⁰⁹ Kansalaistuttamislaki, *Nuori Suomi: Amerikan suomalaisten joulualbumi* 1907, 44–67.

²¹⁰ United States Naturalization Process: Petition for Naturalization 1915; Interrogatories in Deposition of Witnesses 1915; Oath of Allegiance 1915. Dr. Axel A. Pesonen dies following 6 weeks' illness, *Duluth News Tribune* July 18, 1918.

²¹¹ *Airut: Sibelius-seuran julkaisu* 1917, 4; Peterson 1927, 219. Joki 1920, 47–52; Ilmonen 1930, 219–220. Ks. Kero 1997, 187, 189; Goss 2009, 55–59.

²¹² Sibelius (1909–1944) 2005, 133–134, 137, 184, 234, 240, 292–293.

²¹³ Joki 1920, 50; Amerikan suomalaisten musiikki-harrastuksista, *Itä-Savo* 15.7.1920. Roinila 2003, 55.

²¹⁴ *Airut: Sibelius-seuran julkaisu* 1917; Louhi 1920, 109. Ilmonen 1930, 219–220; Joki 1920, 50–52. Ks. Niemela Passoja 1985; Roinila 2001, 29. Goss 2009, 55–59.

tisessa oopperatalossa laulaen sekä suomeksi että englanniksi. Lisäksi Veikkojen kvartetti lauloi Schubertin ”Serenadin”. Otto esitti myös yksinlauluna ”Mä oksalla ylimmällä”. Näissä samoissa konserteissa Otto lauloi amerikkalaisen Virginia Choral Clubin kvartetin jäsenenä Verdin *Rigoletton* ”Bella figlia dell’amore”. Toukokuussa Choral Club esitti Donizettin *Lucia di Lammermooria* Virginian sosialistisessa oopperassa – Otto lauloi Edgardorin roolin. Kesäkuusta 1916 alkaen samainen sosialistinen oopperatalo toimi Mesabi Iron Rangen kuuluisan kaivoslakon päämajana. Kuoronjohtaja Björkman harmitteli kuorojen poliittista jakautumista. Choral Club puolestaan siirtyi laulamaan Evelethiin, jossa Otto heläytti aarian ”The Tear Song” *Pajats*-oopperasta.²¹⁵

Mesabi Iron Range, tuotti lähes kaiken raudan, jota terästeollisuus Pittsburghissa ja Monessenissa tarvitsi. Kesän 1916 lakosta tuli järjestäytynyt ja väkivaltainen, sillä U.S. Steelin tytäryhtiö, Oliver Mining Company, jolla oli alueella lähes monopoli, palkkasi 1 000 vartijaa lakkolaisia vastaan. Kaivosten johtajat olivat skotteja, irlantilaisia, englantilaisia tai amerikkalaisia, jotka kohtelivat muita etnisiä ryhmiä huonosti. Kaivostyöläisistä suurin osa oli italialaisia, kreikkalaisia, montenegrolaisia, slovenialaisia, kroatialaisia, serbialaisia, itävaltalaisia ja suomalaisia. Vaikka Euroopassa nuo kansat sotivat samaan aikaan toisiaan vastaan, Minnesotassa ne toimivat yhteistyössä. Lakon päättyessä suurin osa lakkolaisten palkka-, työaika- ja työolosuhdevaatimuksista toteutettiin.²¹⁶

Lakkopääkaupungin Virginian hammaslääkärinä Otolla oli vaikea ilmaista tukeaan kummallekaan osapuolelle potilaskadon pelon takia. Toisaalta hän voi keskittyä muita töitä tekeviin skandinaaveihin. Otto oli jo profiloitunut keskiluokkaan ja pyrki vallanpitäjien joukkoon, mitä avioliittokin edesauttoi. Kuva 9 muutamaa vuotta myöhemmältä ajalta ilmentää Oton irtiottoa työläisjuuristaan: Otto, Robert-poika, autokauppias John Anderson²¹⁷ ja uusi auto loistivat polyisten työläispoikien rinnalla Mesabi Iron Rangen kaivosalueella. Oton uusi auto ei ollut Fordin T-mallinen ”kansanauto” vaan sporttisempi National-avoauto. Otto pukeutui urheilulliseen asuun tilanteen mukaisesti. Robertin vaatteet olivat hienommat kuin työläispoikien tyypilliset vapaa-ajan asut.

Amerikkalaiset yritykset markkinoivat kuluttamista nopeimpana tienä siirtolaisten amerikkalaistua yhteiskunnan jäseniksi. Yleensä vasta toinen sukupolvi kiirehti amerikkalaistumaan.²¹⁸ Otto oli poikkeus²¹⁹ ja amerikkalaistui nopeasti luksushyödykkeillä. Oton pojanpoika muisteli isänsä kertomia huomioita:

²¹⁵ Male choir to give concert at Virginia, *Duluth News Tribune* March 11, 1916; Concert at Virginia, *Duluth Herald* April 10, 1916; Virginian await big annual musical event, *Duluth News Tribune* May 12, 1916; Virginia Quartet to sing at Eveleth, *Duluth News Tribune* June 1, 1916. Björkman 1916. Roe 1992.

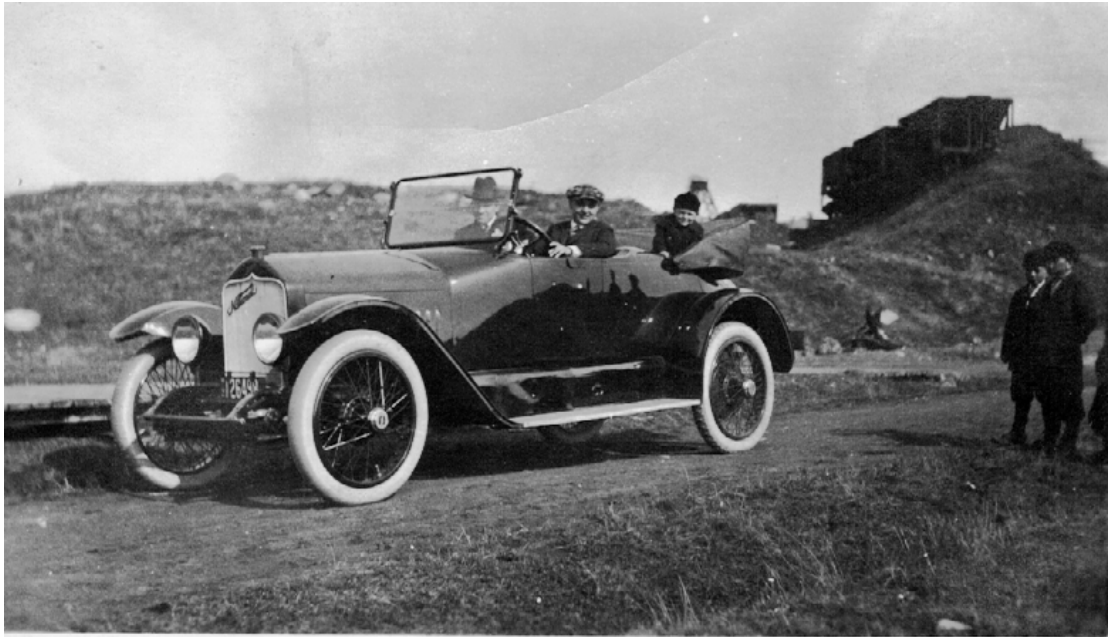
²¹⁶ Ilmonen 1930, 180. Betten 1968; Eleff 1988; Pitkänen & Sutinen 2014, 153–155. Ks. Kero 1997, 73; Alanen 2014, 67; Kostiainen 2014, 134, 139.

²¹⁷ Anderson 1953, 94.

²¹⁸ McGovern 1998, 48–50: kuluttaminen; Roinila 2014, 319: toinen sukupolvi.

²¹⁹ Ks. poikkeamat: de Certeau (1975) 1988, 80, 83; Peltonen 1996, 21; 1999, 63, 114.

My grandfather was a very stylish dresser who wore derby hats, starched shirts, and was always impeccably dressed. He loved fine automobiles.²²⁰

Kuva 9. Oton uusi auto Mesabi Iron Rangella Minnesotassa noin vuonna 1920 (Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma).

Kero mainitsee auton amerikkalaistumisen ja vaurastumisen statussymbolina työväenluokalle, joka *Raivaaja*-lehteä lainaten ”juopui[...] Ford-autoista”.²²¹ Mahdollisesti juuri työväestä erottuakseen Otto osti hienompia autoja. Siirtolaisuustutkimus ei ole muutoin juuri tutkinut 1900-luvun alun amerikansuomalaisten keskiluokkaistumista, vaan on perinteisesti kartoittanut työläisten aatteellista, ammattiyhdistyksellistä ja osuustoiminnallista kehittymistä sosialismin ja kommunismin maastoissa.²²²

Virginian amerikansuomalaisista Otto, tavaratalon omistaja John Ketola ja kellosepänliikkeen omistajaveljeksistä Alex Savolainen, olivat mukana republikaanisen Charles Evans Hughesin syksyn 1916 presidentinvaalikampanjassa; Hughes hävisi täpärästi Wilsonille. Otto tarvitsi kuitenkin sekä oikeistolaisia että liberaaleja ja vasemmistolaisia saadakseen hammaslääkärinä mahdollisimman paljon potilaita ja laulajana mahdollisimman paljon esiintymistilaisuuksia. Hän mainosti praktiikkaansa säännöllisesti paikallislehdessä *Virginia (Daily) Enterprisessa* (aluksi englannin ohella myös ruotsiksi ja norjaksi), *Siirtokansan kalentereissa*, *Pohjois-Minnesotan juhannusjulkaisuissa* ja kansallismielisen *Kansan Henki* -aikakauslehden numeroissa sekä sattumalta juuri ennen Suomen vuoden 1918 sotaa sosialistisessa *Punaisessa Soihdussa*.²²³

Hammaslääkärien status Pohjois-Amerikassa oli noussut yliopistokoulutuksen myötä 1900-luvun alussa. Heitä pidettiin lähes lääkärin veroisina, keskiluokkaisina tieteelli-

²²⁰ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Ks. myös kuvat 8 ja 16.

²²¹ Kero 1997, 108–109.

²²² Esim. Kostiainen 1978; Kero 1997, 66–122; Heinilä 2014, 157–170; Kostiainen 2014, 131–156.

²²³ Esim. Advertisements, *Virginia Enterprise* April 30, 1915; May 21, 1915; June 25, 1915; Committee men at Virginia named, *Duluth News Tribune* October 26, 1916; Mainos, *Punainen Soihtu* 1.1.1918.

sen koulutuksen saaneina herrasmiehinä. Herrasmiehen elämä vaati rahaa, joten varakkaat potilaat olivat tärkeitä yksityispraktiikan tuottavuudelle. Koska he näkivät amerikkalaisten hoitamattomien hampaiden tahraavan sekä omaa ammatti-imagoaan että kansakunnan imagoa, he tarjosivat kohtuuhintaisia palveluja kasvavalle keskiluokalle ja antoivat hyväntekeväisyytenä kaikkein köyhimmille ilmaisia hammashoitoja.²²⁴ Paikka tai hampaan poisto maksoi tavallisesti dollarin. Kruunu, silta tai tekohammasproteesi puolestaan maksoi yleensä viisi dollaria eli hyvän työmiehen viikkopalkan.²²⁵

Minnesotan Virginiassa ei ollut kovinkaan paljon varakkaita ihmisiä potilaiksi, vaan suurin osa asukkaista oli työläisiä ja ammatinharjoittajia perheineen. Maksukyvyttömiin köyhien akuutteja hammasongelmia Otto hoiti ilmaiseksi. Oton rakas lauluharrastus opintoineen, harjoituksineen ja konsertteineen vei paljon aikaa ja vaati matkustelua. Hammaslääkärin statukselle sopivaa elämäntyyliä oli siis vaikea saavuttaa pelkillä praktiikkatuloilla. Lucy-vaimon varakkuus tuki Oton perheen elintapaa.²²⁶

Oton vuosien 1913–1914 yksilöllinen risteys Wernerin ja Zimmermannin risteämissä oli yhtä kriittinen ja ratkaiseva kuin Emilin samanaikainen risteys, muttei yllirajainen, niin kuin Emilillä, vaan Yhdysvaltain osavaltioiden välinen.²²⁷ Vuosikausien Michiganiin amerikansuomalaisten johdattelujen jälkeen Otto löysi itse paikkansa Minnesotan Virginiasta, jonne asettui pysyvästi perustaen sinne praktiikan, perheen ja köörejä. Hän sai hammaslääkärivastaanottonsa Virginian pääkadulle, Chestnut Streetille, Savolaisten veljesten kello- ja kultasepän yläkertaan, jossa sijaitsivat myös kuorolaisten lääkäri Axel Pesosen ja lakimies Carl Onkan, toimistot. Vaimon varakas saluuna- ja panimoalan perhe toi taloudellisen turvallisuuden tunteen ja vahvisti Oton alkoholismitaipumusta.

Oton toiminta noudatti de Certeau'n toimijuusteorian periaatteita siten, että hänen taktiikkansa toimi vallanpitäjien – Virginian kaupungin, Pakkalan perheen ja kuorojenjohtaja Emil Björkmanin – strategioiden sisällä paralleelista ja tällä kertaa itsenäisesti, niin kuin Syrjämaa on taktiikoita kuvannut. Siihenastiseen elämäänsä verrattuna Oton vuoden 1914 taktiset ratkaisut olivat todella kerrankin itsenäisiä ja siksi luovia, kuten Gill et al. ovat onnistuneilta taktiikoilta edellyttäneet.²²⁸ Otto sai aikaan kestäviä ratkaisuja elämäänsä, olivat ne sitten pitkällä aikavälillä hyviä tai huonoja.

Otolla alkoi jo olla juuret syvällä Yhdysvaltain maaperässä, päinvastoin kuin Emilillä, jonka suhde Yhdysvaltoihin alkoi kasvaa uudelleen versosta. Emil oli aina (Sulon kanssa) tehnyt itsenäisiä taktisia ratkaisuja, yleensä kylläkin vallanpitäjien strategioiden puitteissa, mutta välinpitämättömästi näiden etuihin nähden silloin kun oma etu vaati

²²⁴ Picard 2009, 7–9; Adams 2016, 77–78, 83–84.

²²⁵ Esim. Advertisement, *Duluth News Tribune* June 18, 1915. Picard 2009, 17.

²²⁶ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016.

²²⁷ Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

²²⁸ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011; Gill et al. 2014.

toisenlaista ratkaisua. Emil oli sen takia joutunut lopulta alistumaan vallanpitäjien – sirkuksen, vaudevillen ja uuden agentin – tahtoihin, mikä tuotti heti tulosta. Taktiikan vaihto itsenäisestä epäitsenäiseksi vei siis hyvin lyhyessä ajassa uran nousukiitoon. Otolla kävi toisinpäin: kun hän vihdoinkin luopui noudattamasta vallanpitäjien neuvoja ja toimi oma-aloitteisesti, hän saavutti nopeasti paljon enemmän kuin koskaan aiemmin. Veljesten taktiikan vaihto käänteiseksi ennennäkemättömällä joustavuudella tai luovuudella piti sen paralleelina strategioihin nähden, muttei toiminut opportunistisesti hetken tilaisuutta hyödyntäen vaan vei aikaa, kun taas tulokset näkyivät hyvin pian.

3.2. Samaistui eri etnisiin ryhmiin

Kansalaisuuden hakeminen ja saaminen, Choral Clubissa laulaminen sekä auton, varsinkin National-auton, ostaminen heijastivat siis Oton amerikkalaistumista,²²⁹ mutta kieltolakihaankkeet edistivät Oton samaistumista myös muihin etnisiin ryhmiin.

Vuoteen 1917 mennessä kieltolakia olivat alkaneet kannattaa sekä teollisuusjohtajat, joiden mielestä alkoholi heikensi alaisten työsuorituksia, että ammattiyhdistykset, jotka näkivät viinan kapitalistien juonena heikentää työväenliikkeen määrätietoisuutta. Monet keskiluokkaiset naiset kannattivat kieltolakia, jotta perheväkivalta loppuisi ja kadut siistittyisivät ja heidän miehensä tukivat heitä – ainakin julkisuudessa. Protestanttien jopa kuului kannattaa raittiutta. Useimmat kieltolakia tukevat uskoivat, ettei laki koskettaisi heitä vaan ainoastaan juoppoja ja saluunoiden ahneita omistajia, joista monen huomattiin maailmansodan edetessä olevan saksalaista alkuperää. Duluthin asukkaat äänestivät suurkaupunkinsa kuivaksi jo vuonna 1916; säännös tuli voimaan heinäkuussa 1917.²³⁰ Tämä lisäsi paineita alueen pikkukaupungeissa, kuten Virginiassa.

Virginiassa järjestettiin huhtikuussa 1917 alkoholinvastainen juhla ja mielenosoitus, joka levitti kansalaisadressia paikallisen kieltolain saamiseksi St. Louisin piirikuntaan. Sinne tuli raittiusliikejäseniä koko piirikunnasta. Puhujina oli kaksi amerikkalaista pastoria ja amerikansuomalainen lakimies (sittenkin tietävästi ainoa Suomessa syntynyt Yhdysvaltain edustajainhuoneen jäsen) O. J. Larson. Ohjelmaan sisältyi klassista musiikkia.²³¹ Otto ei laulanut, vaikka hän yleensä esiintyi mielellään juhlatilaisuuksissa.²³²

Kansalaisadressiin saatiin vaaditut tuhat nimeä ja asia eteni. Virginia kuului niihin piirikunnan kaupunkeihin, joissa arveltiin olevan ”kosteiden” enemmistö.²³³ Toisin kävi: kun St. Louisin piirikunta syyskuussa 1918 äänesti 3 000 äänen enemmistöllä kieltolain puolesta, Virginiassa 1 216 äänesti puolesta, 524 vastaan.²³⁴

²²⁹ Ks. Kero 1997, 108–109. Pitkänen & Sutinen 2014, 272.

²³⁰ Bakk-Hansen 2017.

²³¹ Ilmonen 1931, 143. Petitions for local option to circulate, *Duluth News Tribune* April 13, 1917. Ks. O. J. Larsonista: Larson 1920, 25–27; Larson 1953, 31–33. Kero 1997, 70; Kostiainen 2014, 147–148.

²³² H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Petitions for local option, *Duluth News Tribune* April 13, 1917.

²³³ ‘Dry’ advocates on range warming up, *Duluth News Tribune* July 15, 1917.

Piirikunnan kieltolaki tuli voimaan 15. maaliskuuta 1918. Puolen vuoden ”armonaikana” monilla oli kiire kerätä mahdollisimman suuret alkoholivarastot koteihinsa. Kieltolaki kielsi alkoholin tuotannon, myynnin ja jakelun sekä juopuneiden kuljettamisen julkisissa ajoneuvoissa. Se iski kovimmin Virginiaan, jossa oli 44 saluunaa, suurin lukumäärä koko piirikunnassa. Suurin osa saluunanomistajista – kuten Pakkalan perhe – lopetti bisneksen kokonaan; vain harva siirtyi myymään alkoholittomia korvikkeita tai virvoitusjuomia. Piirikunnan kieltolaki säänteli tarkasti myös apteekkarien ja lääkäreiden toimintaa – nämä kun olivat hanakoita määräämään alkoholitinktuuroita ja viiniä mihin tahansa vaivaan. Yhdysvaltojen laajuinen kieltolaki tuli voimaan 16. tammikuuta 1920 ja kumottiin vasta 5. joulukuuta 1933.²³⁵

Otto pystyi kokoamaan etukäteen ison alkoholivaraston Pakkaloiden saluunasta, mutta sekään ei olisi riittänyt vuodesta toiseen ja oli altis varkauksille. Otto yhdisti pyrkimyksensä päästä ”vallan saleihin” alkoholireservin kartuttamiseen käyttäen Pakkalan perheen, praktiikkansa ja harrastuksiansa kautta solmittuja suhteita päästäkseen erilaisien klubien jäseneksi. Yksityiset klubit ja yhdistykset saivat pitää kaiken sen alkoholin, jonka ne olivat ostaneet ennen kieltolain voimaantuloa. Klubit vuokrasivat jäsenilleen myös lukittavia kaappeja, joihin nämä voivat varastoida kaikki pullonsa, jotka aikoivat juoda klubilla. Mitä enemmän klubijäsenyyksiä, sitä enemmän alkoholivarastoja.²³⁶

Perustetut kuorot, Veikot, Fennia ja Choral Club, olivat yksityisiä yhdistyksiä, samoin Sibelius-seura. Evankelis-luterilainen seurakunta sai tarjota viiniä ehtoollisella, joten kirkossakäynnistäkin tuli harrastus. Oton pojanpoika kertoi, että Virginian italialaisella katolisella papilla oli suuri viinivarasto ja myötämielinen suhtautuminen juomiseen, päinvastoin kuin muiden uskontokuntien papeilla, joten Otto teki mielihyvin yhteistyötä tämän kanssa. Otto oli laulanut jo talven 1918 suuressa juhlassa, jossa piispa vihki Virginian katolisen kirkon. Pakkalat olivat kovia metsästäjiä, joten Ottokin liittyi metsästysseuraan. Otto kuului myös etnisiin salaseuroihin: amerikansuomalaisten Kalevan ritarikuntaan sekä amerikanruotsalaisten Vasa Ordeniin.²³⁷ Kalevan ritarien periaatteena oli, ettei suomalainen mies voinut perustaa elämäänsä Kullervon lailla toisten tuhotun onnen raunioille, vaan tarvitsi seuraa, turvaa ja kumppaneita.²³⁸ Vasa Ordeniin Otto pääsi praktiikkansa paremmissa piireissä liikkuvien ruotsalaisten potilaittensa ansiosta. Otto hyväksyttiin jäseneksi myös amerikkalaisiin salaseuroihin Benevolent and Protective Order of Elks, Independent Order of Odd Fellows ja Loyal Order of

²³⁴ St. Louis county votes dry by 3,000 majority, *Duluth News Tribune* September 11, 1917.

²³⁵ \$20,000 taken in last saloon day, no headaches, *Duluth News Tribune* March 17, 1918. Bakk-Hansen 2017.

²³⁶ Peterson 1927, 219; Peterson 1953, 126. Bakk-Hansen 2017.

²³⁷ H. Jeffrey Petersonin haastattelut 2016 ja 2017. Peterson 1927, 219; Peterson 1953, 126. Monsignor Buh dedicates new Virginia church, *Duluth News Tribune* Feb 11, 1918.

²³⁸ Järnefelt Rauanheimo 1921, 145–149.

Moose.²³⁹ Näille yhdistyksille oli yhteistä se, että ne olivat valkoisten oikeistolaisten miesten seuroja – ja saivat tarjota alkoholia.²⁴⁰

Syrjämäki väitti, että protestanttiset suomalaiset pitivät itseään katolisia eteläeurooppalaisia parempina ja pysyttelivät omissa piireissään – ja erossa toiskielisistä suomenruotsalaisistakin, puhumattakaan amerikkalaisista. Otto oli siis poikkeus.²⁴¹

Ahkerä harrastaminen amerikansuomalaisten, amerikanruotsalaisten ja amerikkalaisten seuroissa sekä amerikanitalialaisen papin kirkossa vähensi Oton janoa, mutta pitkityessään kieltolaki vaati vielä säännöllisiä kalastusretkiä Kanadaan²⁴² – mikä olikin Keron mukaan tyypillinen Minnesotan suomalaisten liikemiesten harrastus.²⁴³ Tämä Keron huomio on yksi harvoista siirtolaisuustutkimuksen kohdista, jossa kieltolakiasiaa on katsottu ”kosteiden” näkökulmasta ja humoristisesti. Siirtolaisuustutkimus on näet keskittynyt vakavamielisten ”kuivien” näkemyksiin eli raittiusliikkeisiin.²⁴⁴

Otolla oli kesähuvi Vermilion-järven rannalla, melko lähellä Virginiaa, jossa hän perheineen vietti viikonloppuja ja lomiam. Oton pojanpoika muistaa isänsä Robertin ker-
toneen oman isänsä Oton omaperäisistä lomaviettotavoista:

My dad remembers as a boy that he would row my grandfather in a rowboat on Lake Vermilion while my grandfather fished. While he fished, he was in a white starched shirt and his derby hat. He was chewing Peerless Tobacco and had a jug of whiskey at his side. During fishing, he would continue to sing Finnish operatic songs.²⁴⁵

Kieltolain säännösten mukaan perheenpää sai valmistaa 200 gallonia [noin 750 litraa] siideriä tai viiniä vuodessa perheensä käyttöön.²⁴⁶ Siitä riitti kaksi litraa päivää kohden, mutta se ei tyydyttänyt väkeviin alkoholijuomiin tottuneiden tarpeita.

Hammaslääkärinä Otolla oli oikeus määrätä reseptillä alkoholipitoisia lääkkeitä, mutta viranomaiset olisivat puuttuneet liiallisiin itselle tai perheenjäsenille kirjoitettuihin resepteihin. Potilaat, ystävät ja tuttavat halusivat lääkäreiden ja apteekkarien määräävän heille tällaisia lääkkeitä. Turvallisin tapa Otolle saada alkoholitinktuuroita itselleen oli apteekkari- ja lääkäriystävien kautta. Michiganissa hänellä oli paljon tällaisia tuttavuuksia entisissä laulukuoeroissaan: apteekkarit Werner Nikander, Arthur Lundahl, Axel Durchman ja Johan Kivelä, hammaslääkäri Oscar Sorsen ja lääkäri Henry Holm. Minnesotassa Oton ystäviin kuuluivat lääkärit Ilmari Lindgren ja John Räihälä sekä apteekkari Väinö Helenius. Oton tavoin Räihälällä oli kesämökki Vermilionin järven rannalla.²⁴⁷

²³⁹ Peterson 1927, 219; Peterson 1953, 126.

²⁴⁰ Bakk-Hansen 2017.

²⁴¹ Syrjämäki 1940, 257–260, 285. Ks. poikkeamat: de Certeau (1975) 1988, 80, 83.

²⁴² H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Peterson 1953, 126. Minnesotan Rauta-alueen uutisia ja ilmoituksia, *Päivälehti* 7.5.1930. Karvonen 1923, 144.

²⁴³ Kero 1997, 64: kuvateksti *Punikki*-lehden pilapiirroksen. Vasemmistolaiset siis pilkkasivat ”herroja”.

²⁴⁴ Esim. Kero 1997, 51–66; Hummasti 2014, 91–106.

²⁴⁵ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016.

²⁴⁶ Bakk-Hansen 2017.

²⁴⁷ Lindgren 1927, 359; Räihälä 1927, 396; Räihälä 1953, 128–129; Wasastjerna 1957, 443. Bakk-Hansen 2017.

Alkoholihuuruiset lomamat keskeytyivät, kun Yhdysvaltain presidentti Wilson suuttui Saksalle laivojen upottamisesta ja Meksikon houkuttelemisesta akselivaltojen puolelle lupaamalla sille Arizonan, New Mexicon ja Teksasin. Yhdysvallat päätti auttaa liittoutuneita huhtikuussa 1917. Tällöin 21–31-vuotiaat miehet joutuivat kutsuntoihin, joissa arvottiin sotakoulutukseen lähtijät. Virginiasta lähti 1 500 nuorta asepalvelukseen. Kolmekymmenvuotias Otto palveli Yhdysvaltain armeijan hammaslääkärien osastossa kotimaassa ja sai ensimmäisen luutnantin arvon. Hän otti laulutunteja myös palvellees- saan maataan New Yorkissa. Sodan päätyttyä marraskuussa 1918 ex-presidentin poika, Theodore Roosevelt Jr., perusti sotaveteraaneille American Legion -yhdistyksen, johon Ottokin pääsi jäseneksi. Sillä oli oikeus tarjoilla alkoholia kokouksissaan.²⁴⁸

Maailmansodan aikana Suomi oli itsenäistynyt ja käynyt sisällissodan. Punaisten ja valkoisten kiistat kuitenkin jatkuivat. Amerikansuomalaiset punaiset sosialistit kannatti- vat bolsevismia ja osa heistä kannatti vallankumousta myös Yhdysvalloissa.²⁴⁹ Republi- kaaneja kannattavat amerikansuomalaiset olivat jo pitkään halunneet näyttää sosialisteja karsastaville syntyperäisille amerikkalaisille, etteivät kaikki suomalaiset olleet vasem- mistolaisia.²⁵⁰ Vaikka enemmistö amerikansuomalaisista oli työläisiä, 60–65 prosenttia kannatti republikaaneja.²⁵¹ Amerikansuomalaisen sosialistiryhmän vallankumousinto sai oikeistolaiset maamiehet taas takajaloilleen. He pitivät Duluthissa juhlan Suomen it- senäistymisen kunniaksi, jossa Otto lauloi Emil Björkmanin säestämänä, ja tuomitsivat kovin sanoin maamiestensä toimet: amerikansuomalaisten oli oltava sataprosenttisesti uskollisia Yhdysvaltojen lipulle.²⁵² Puheen piti duluthlainen lääkäri Kalle Arminen, joka sai Suomen Valkoisen Ruusun ritarimerkin ansioistaan suomalaisen siirtokansan ja si- vistyksen hyväksi Amerikassa.²⁵³ Oton esiintyminen tilaisuudessa osoitti hänen kannat- tavan kalastuskaverinsa Arminen näkemyksiä amerikkalaisuudesta ja suomalaisuudesta. Otto lisäsi omissa toimissaan kolmanneksi amerikanruotsalaisen vivahteen.

Otto lauloi tässä juhlassa myös *Finlandia*-hymnin, Jalmari Finnen sanoin, sillä ame- rikansuomalainen Yrjö Sjöblom kirjoitti seuraavan version vasta talvella 1919 jouduttu- aan lumimyrskyn saartamaksi Calumetissa. Amerikkalaisen Herbert Sammondin vuo- den 1916 englanninkieliset sanat olivat uskonnolliset ilman Suomi-viittauksia.²⁵⁴

Oton etninen samaistuminen löysi siis ryhmätunteisen, muita vieraannuttamattoman uomansa hänen asetuttuaan Minnesotan Virginiaan. Kieltolaki lisäsi Oton intoa liittyä

²⁴⁸ United States World War I Draft Registration Cards 1917. Suomen Sävel 1918: valokuva ja sen teksti Otosta armeijan univormussa New Yorkissa; Peterson 1927, 219. James 1923. Kero 1997, 219.

²⁴⁹ Kostiainen 2014, 140.

²⁵⁰ Kero 1997, 72.

²⁵¹ Karni 2001, 95.

²⁵² Tri. K. W. Arminen siteerattuna artikkelissa: Finnish people meet; urged to fight red evil, *Duluth News Tribune* June 19, 1919. Myös Oton esiintymisestä kerrottiin tässä artikkelissa.

²⁵³ Ilmonen 1931, 120, 128, 137, 161. Ilmonen 1930, 82, 83, 144; Arminen 1953, 19–20.

²⁵⁴ Finnish people meet, urged to fight red evil, *Duluth News Tribune* June 19, 1919. Goss 2009, 198–200.

amerikkalaisiin ja amerikansuomalaisiin yhdistyksiin ja yhteen amerikanruotsalaiseenkin – mikä samalla edesauttoi hänen pyrkimyksiään päästä vallanpitäjien joukkoon. Nämä toimet kertoivat implisiittisesti hänen samaistumisistaan. Suomen itsenäistymisen jälkeen Otto ilmaisi eksplisiittisesti lauluesiintymisellään, minkä amerikansuomalaisen ryhmän näkemyksiin amerikkalaisuudesta ja suomalaisuudesta hän samastui.²⁵⁵

Kieltolaki, ensin piirikunnallinen, sitten koko maan laajuinen, oli Otolle tärkeä yksilöllinen risteys. Se aktivoi hänet, niin kuin hyvin monet muutkin, käyttämään luovutetaan kerätäkseen etukäteen mahdollisimman suuret alkoholivarastot ja sen aikana keksimään keinoja saada lisää väkeviä viinoja. Otolla nämä paikalliset, alueelliset ja ylijarjaisetkin toimet saivat hänet mukaan uusiin harrastuksiin ja seuroihin, jotka koordinoivat hänen aiempia, tilannekohtaisia etnisiä samaistumisiaan ja integroivat ne ryhmätunneiksi amerikkalaisuudeksi itsenäisen Suomen amerikansuomalaisuuden viitekehyksessä, jossa oli tilaa myös amerikanruotsalaiselle kulttuurille. Syntynyt kolmiosamastuminen sopi sekä Oton hammaslääkärin toimeen että hänen vapaa-ajan toimiinsa – ja vei hänet vallanpitäjien epävirallisiin yhteydenpitomuotoihin ja salaseuroihin.²⁵⁶

De Certeau toimijuusteorian kannalta Oton (ja miljoonien muiden) kieltolakitaktiikat hyödynsivät, väistivät ja osittain rikkoivat viranomaisten kieltolakistrategioita. Toisaalta Oton taktiikat palasivat sopeutumaan hänelle tärkeiden vallanpitäjien strategioihin ja seuraamaan niitä Syrjämaan kuvaamalla tavalla paralleelisti omaksi edukseen.²⁵⁷ Oton taktiikat tuskin olivat sen luovempia tai joustavampia kuin muidenkaan kieltolainsäännöksiä välttelevän, mutta niiden sivutuotteina vahvistuivat hänen etniset samaistumisensa, jotka sitten Suomen itsenäistyttyä ja valkoisten voitettua sisällissodan saivat selkeän amerikkalaisen ja amerikansuomalaisen ryhmätunneuden.

Aiemmin hyvin monikulttuurisissa ympäristöissä toimineelle Emilillekin alkoi uudella vaudevilleajallaan muodostua eräänlaista amerikkalaista ryhmätunnetta. Monikanallinen, vaihtuva sirkusväki ei ollut ammatillisesti niin järjestäytyntä kuin pysyvämpi vaudeville-väki. Palatessaan kevättalvella 1914 Britanniasta Yhdysvaltoihin he ilmoittivat maahantulolomakkeissaan valkoisten miesartistien White Rats -ammattiliiton klubin New Yorkin osoitteeseen.²⁵⁸ Kullervo Brothersien amerikkalainen agentti Pat Casey liittyi vuonna 1916 Vaudeville Managers' Association (VMA) -työnantajaliittoon, joka lopetti teatteriketjujen välisen kilpailun kartellilla ja taisteli White Rats'ia, vastaan. Saman tien Casey nimitettiin VMA:ta johtavan, Yhdysvaltain suurimman vaudevilleteatteriketjun B. F. Keith'sin ylimpään johtoon. B. F. Keith's edellytti esiintyjänsä liittyvän National Vaudeville Artists Inc'insä (NVA), joka kilpaili White Rats'in kanssa.

²⁵⁵ Ks. Brubaker 2004, 7–63, 116–131.

²⁵⁶ Ks. Brubaker 2004, 7–63, 116–131; Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

²⁵⁷ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011.

²⁵⁸ New York Passenger Arrival Lists 1914. Myös: Kullervo Bros., *Aamulehti* 11.2.1915.

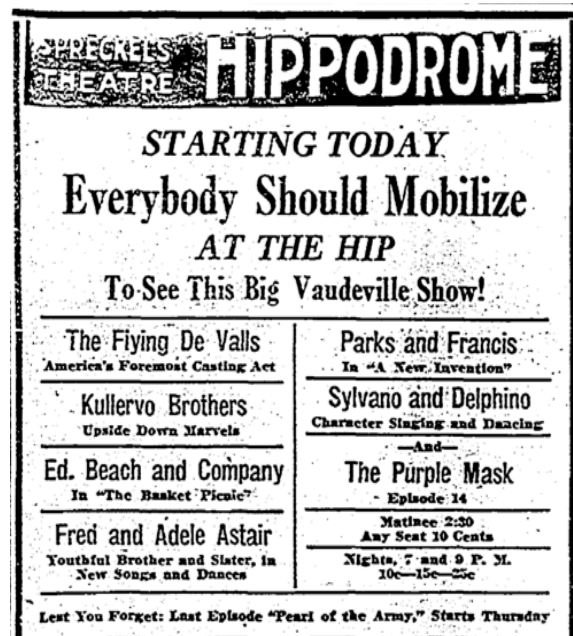
NVA:han liittyneiden esiintyjien, myös Emilin ja Sulon, nimet julkaistiin viihdealan *Billboard*-lehdessä. Kullervo Brothers pääsi näin B. F. Keith'sin kontrolloimiin teattereihin, joita oli 1 500 ympäri maata nimillä B. F. Keith's ja Orpheum, mutta joutui maksamaan agentin provisioiden lisäksi viiden prosentin kiinnityspalkkiot B. F. Keith'sille ja sitoutumaan ehtoihin, joita White Rats pyrki, muttei onnistunut poistamaan. NVA:n ehdot olivat kovat, mutta se tarjosi akrobaateille tärkeän tapaturma-, sairaus- ja kuolemanvaravakuutuksen, mikä oli siihen aikaan harvinaista.²⁵⁹ Väinö Nuorteva kirjoitti myöhemmin, vuonna 1926, Ollin pakinassaan Suomessa juuri annetusta työväen tapaturmavakuutuslaista pohtien humoristisesti ketkä sen piiriin kuuluisivat:

Sirkuksen henkilökuntaan kuuluvat nuorallatanssijat, permanto- ja kattovoimistelijat ja painijat epäilemättä tekevät ruumiillista työtä. Voipa samaa sanoa niistäkin, jotka oikeastaan työskentelevät päällään, niin kuin esim. tunnetut päällään kävelevät "The Kullervo Brothers".²⁶⁰

Vuosi 1917 oli Kullervo Brothersien menestyksekkäin Pohjois-Amerikassa. Heidän kansaesiintyjistään yhä suurempi osa oli amerikkalaisia ja näiden repertuaareina oli yhä useammin tanssi ja musiikki. Tammi-maaliskuussa 1917 Kullervo Brothersien seurana vaudevilleteatterikiertueella ympäri mannerta oli sittemmin levyttänyt mustalaisviulisti ja -laulaja Nonette, Espanjan kuninkaan tanssijoina mainostetut sisarukset Eduardo ja Elisa Cansino, sopraano Ethel Hopkins, banjisti Brent Hayes, koomikko-laulajat Billy Halligan ja Dama Sykes sekä John Websterin seurue sketseineen (ks. kuva 10).²⁶¹

Kuva 10. [Mainos:] Orpheum Theater
(*Oregonian* March 25, 1917).

Kuva 11. [Mainos:] Spreckles Theatre
(*San Diego Union* April 16, 1917).

²⁵⁹ Members of the National Vaudeville Artists, Inc., *Billboard* May 12, 1917; B. F. Keith's, *New York Times* July 1, 1917. Landry 1962; Slide 2012, 5–6, 89–90, 280–285, 368, 554–555.

²⁶⁰ Olli: Vakuutettavat, *Uusi Suomi* 19.11.1926.

²⁶¹ [Mainos]: Orpheum, *Oregonian* March 25, 1917; Orpheum has 4-star bill, *Oregonian* March 25, 1917; Bill is thrilling, *Oregonian* March 26, 1917; [Mainos]: Orpheum, *Oregonian* March 28, 1917.

Aluksi Kullervo Brothers mainittiin mainoksen alaosassa pienin kirjaimin, mutta erinomaisten lehtiarvostelujen²⁶² – kuten: ”Kullervo Brothers perform marvelous gymnastic feats and defy all the laws of gravity”²⁶³ – myötä heidän asemansa parani.

Huhti-kesäkuussa Kullervo Brothersien asema vaudevillessa oli kohonnut huomattavasti (kuva 11). Kiertuekumppanit vaihtuivat vähitellen. San Diegossa B. F. Keith’s vuokrasi ison Spreckles-teatterin, johon mahtui myös Aerial La Valls’in trapetsinäytös – heitä mainostettiin nimellä The Flying De Valls. Muut ohjelmanumerot Kullervo Brotherseita lukuun ottamatta olivat lauluja, tanssia ja komediaa.²⁶⁴ Kun Eduardo Cansino avioitui Volga Hayworthin kanssa ja he saivat (Marga)Rita-tyttären, sisarukset Fred ja Adele Astaire (s. 1899 ja 1897) korvasivat espanjalaiset. Heidän sukunimensä oli kirjoitettu väärin mainokseen ja he olivat alimpina. He olivat tanssineet yhdessä vaudevillessa jo lapsina, mutta kun Adele kasvoi pidemmäksi kuin Fred, heidän oli pitänyt lopettaa kunnes Fred oli saanut sisarensa kiinni. Keväällä 1917 Astairet aloittivat uudelleen esiintymisensä ja jatkoivat kiertueella Kullervo Brothersien kanssa kesäkuun loppuun asti – niin menestyksekkäästi, että pääsivät Broadwaylle, jossa heidän ensimmäisen, patrioottisen *Over the Top* -musikaalinsa ensi-ilta oli marraskuussa 1917.²⁶⁵

Yhdysvaltain julistama sota Saksalle huhtikuussa 1917 tarkoitti sitä, että myös Emil ja Sulo joutuivat kutsuntoihin. Emil oli alkanut käyttää sukunimeä Kullervo. Kutsuntoihin Emil oli merkitty Kullervoksi, mutta hänellä oli yhä Suomen passi Mikkosen nimellä. Kumpaakaan ei vielä arvottu sotakoulutukseen ja asepalveluun, vaan he saivat jatkaa kiertue-elämää Amerikassa.²⁶⁶ Sanomalehtien sotautiset ja vaudevillemainokset olivat vierekkäin²⁶⁷ – raskaina aikoina tarvittiin paljon kevyitä huveja.

Kesällä ja syksyllä 1917 Kullervo Brothers pääsi esiintymään kaikkein arvostetuimpiin B. F. Keith’sin teattereihin Bostoniin, Washingtoniin ja erityisesti legendaariseen Palace-teatteriin New Yorkin Broadwaylle. Ensimmäistä kertaa Kullervo Brothersia markkinoitiin erikseen omissa mainoksissaan – Emilin ja Sulon nimet vain olivat väärinpäin (kuva 12). Esiintymisarvostelut olivat hyviä (kuva 13).²⁶⁸ Fred ja Adele Astaire

²⁶² Double-faced but not two-faced, *Evening Review* 16 January 1917; Neat Nonette, no nonentity, *Vancouver World* March 13, 1917; Novel act, *San Francisco Chronicle* April 23, 1917.

²⁶³ Unusual comedy in Orpheum Bill, *Sacramento Union* April 11, 1917.

²⁶⁴ Advertisement, Spreckles, *Evening Tribune* April 16, 1917; Advertisement, Spreckles, *San Diego Union* April 16, 1917; Vaudeville reviews, *Billboard* April 28, 1917; Drama and vaudeville, *Salt Lake Telegram* May 3, 1917; Advertisement, Orpheum, *Salt Lake Telegram* May 4, 1917; Advertisement, Orpheum, *Daily Nebraskan* May 18, 1917.

²⁶⁵ Advertisement, Spreckles, *San Diego Union* April 16, 1917. Cullen 2007, 36–40; Slide 2012, 122.

²⁶⁶ United States World War I Draft Registration Cards 1917.

²⁶⁷ Esim. Page 2, *San Diego Union* April 18, 1917.

²⁶⁸ Advertisement, B. F. Keith’s, *New York Times* July 1, 1917; Vaudeville and burlesque, *Sun* (New York) July 1, 1917; Show reviews, *Variety* July 6, 1917; Vaudeville reviews, *Billboard* July 7, 1917; Coming to the theaters, *Washington Post* August 2, 1917; Advertisement, B. F. Keith’s, *Washington Times* August 5, 1917; What the theaters offer this week, *Washington Post* August 5, 1917; Amusements, *Evening Star* (Washington DC) August 7, 1917; At the vaudeville and movie houses, *Boston Journal* October 2, 1917.

olivat haaveilleet New Yorkin Palace-teatterissa esiintymisestä, mutteivät koskaan sinne päässeet, vaikka ”to play Palace” meant simply to have made it to the top”.²⁶⁹

Samoissa näytännöissä Kullervo Brothersien kanssa esiintyivät muun muassa koomikot Eddie Foy and The Seven Little Foys sekä peilisopraanot Nellie and Sara Kouns. Nämä amerikkalaiset etenivät elokuvaan tai levytyksiin. Samassa lehdessä kuin Kullervo Brothersien kuvan 12 mainos ja kuvan 13 arvostelu kerrottiin, että englantilaiselle Charles Chaplinille oli tarjottu miljoonan dollarin vuotuista palkkaa Hollywoodissa.²⁷⁰

THE NEW YORK CLIPPER July 4, 1917

FIRST TIME IN NEW YORK

SULO EMIL

KULLERVO BROTHERS

Offering a Sensational Gymnastic Head-to-Head Balancing Feature Novelty

Just Completed a Successful Tour Over the Orpheum Circuit

At **B. F. KEITH'S PALACE THEATRE**

This Week **JULY 2**

DIRECTION—PAT CASEY AGENCY

Kuva 12. [Kokosivun mainos:] Kullervo Brothers (*New York Clipper* July 4, 1917).

KULLERVO BROTHERS

Theatre—*Palace.*
Style—*Gymnastic.*
Time—*Seven minutes.*
Setting—*Full stage.*

Opening the show at the Palace, these boys had things going in great style, doing a fast lot of feature stunts which are handled in a showmanlike manner and get results.

The act opens in one, while the brothers are in a head to head position, playing mandolins. The curtain slowly rises and then they do various head-to-head tricks. One of the brothers stands on his head on a pedestal, while the other swiftly throws baseballs at him. All are deftly caught.

Another stunt is the clog dance of the understander, while the topmouther is in the head-to-head position. The final trick is where one of them slides down an inclined wire on his head. The act is speedy, well dressed and the stunts are nicely balanced from a vaudeville viewpoint. The finishing trick seemed a real thriller at this performance.

S. L. H.

Kuva 13. [Arvostelu:] Kullervo Brothers, Vaudeville: New acts (*New York Clipper* July 4, 1917).

Kesä 1917 oli Emilille ja Sulolle niin kiireinen, etteivät he ehtineet pitää paljoakaan lomaa. Sitä ennen ja sen jälkeen Emil oli viettänyt monena kesänä lomiaan yhdessä Su-

Kuva 14. Emil soittaa kitaraa ja Sulo mandoliinia ”bändissä”, Woodville, Rhode Island (Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma).

lon, newyorkilaisen isosiskonsa Elinin ja parinkymmenen monenmaalaisen ystävänsä kanssa Woodvillessa Rhode Islandilla. Emilin poppoolla oli käytössään iso kolmikerroksinen mökki, johon he kaikki mahtuivat asumaan. Valokuvien perusteella he nauttivat yhdessäolosta. Emil soitti kitaraa ja Sulo mandoliinia (ks. kuva 14). Valokuvissa ei kerrota, miltä vuosilta ne ovat ja keitä niissä on, mutta kuvia on paljon ajalta 1914–1925.²⁷¹

²⁶⁹ Astaire (1959) 1987, 54, 57; Riley, 2012, 50.

²⁷⁰ [Mainos:] B. F. Keith's, *New York Times* July 1, 1917; Show reviews, *New York Clipper* July 4, 1917; Zip, goes another nickle! *New York Clipper* July 4, 1917; Show reviews, *Variety* July 6, 1917; Vaudeville reviews, *Billboard* July 7, 1917.

²⁷¹ Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma.

Jotkut kesävieraat olivat Emilin sirkusajalta, sillä sirkuksessa syntyi perhetunnetta ja solidaarisuutta helpommin kuin vaudevillessa: sirkusväki eli omassa maailmassaan eristyksissä muusta yhteiskunnasta, jolle esiintyi joka päivä eri paikkakunnalla,²⁷² kun taas vaudevillekiertueen pienryhmä käytti julkisia kulkuneuvoja ja jäi paikkakunnalle useaksi päiväksi, jopa viikoksi. Ja sirkuksessa oli enemmän Emilin ja Sulon kaltaisia vahvoja akrobaatteja kuin vaudevillessa – ja valokuvien miehistä useimmat olivat lihaksikkaita.

Lomilla Emil voi halutessaan juoda alkoholia – kieltolakiaikanakin. Kiertueaikana se olisi ollut vaarallista päällään kymmenen metrin korkeudessa vajjerilla käveleville akrobaateille. Agentti Pat Casey ei juonut eikä polttanut, ja B. F. Keith'sillä oli ankarat sakko- ja irtisanomisirangaistukset humalassa kiertueen aikana olleille esiintyjille.²⁷³

Pelkästään vaudevillien siirtynyt Kullervo Brothers sai tottua erilaiseen, mutta yhtä tiukkaan kuriin kuin sirkuksessa. Emil ja Sulo joutuivat valitsemaan toimisivatko he vapaina artisteina tai ammattiliiton jäseninä ja jäisivät ilman suuria kiinnityksiä vai alistuisivatko he amerikkalaisen työnantajaliiton ja työnantajan vaatimuksiin ja pääsisivät arvostetuille estradeille. Ammatillinen kunnianhimo voitti ja he sopeutuivat Yhdysvaltain ammattiyhdistysten vastaiseen ilmapiiriin. Toisin kuin yksityispraktiikkaa pyörittänyt Otto, Emil joutui työssään valitsemaan puolensa. Tällainen amerikkalaistuminen loi mahdollisuuksia, mutta vaati pakkotahtista, lomatonta, tarkasti säänneltyä työntekoa.

Aiemmalla siirtolaisuustutkimuksella ei ole paljoakaan annettavaa Emilin kaltaisen vaudevill-akrobaatin elämän tulkitsemiseen, sillä se on kiinnittänyt huomionsa amerikkansuomalaisten valtavirtoihin, eikä poikkeuksellisen elämänuran luoneisiin yksilöihin. Siirtolaisuustutkimuksen raittiusaiheet eivät myöskään ole käsitelleet tilanteita, jolloin työn luonteen takia oli vaarallista juoda alkoholia, vaikka sellaisia työnkuvia oli paljon.

Emilin side suomalaisuuteen pysyi sekä parinsa Sulon että Elin-siskon kautta vahvana. Hän voi tavata Eliniä New Yorkissa ja viettää yhteisiä kesälomia Rhode Islandilla silloin kun ehti. Entiset monikulttuuriset suhteetkaan eivät unohtuneet, vaan sirkusajan ystävät lomailivat heidän kanssaan. Emil kehitti siis ryhmätunteista etnistä samaistumistaan amerikkalaiseen uraan, suomalaiseen sukuun ja monikansalliseen ystäväpiiriin.²⁷⁴

Wernerin ja Zimmermannin risteämissä vuosi 1917 oli Emilille tärkeä yksilöllinen risteys, jolloin hänen uransa nousi nopeasti. Vielä vuoden 1917 alkupuoliskolla Emilin spatiaaliset risteykset olivat koko maan kattavia kansallisia ja Kanadan verran ylirajaisiakin, mutta loppupuoliskolla ne keskittyivät alueellisesti itään, valtakolmioon New York – Boston – Washington.²⁷⁵

²⁷² Davis 2002, 11, 12, 72, 165.

²⁷³ Landry 1962; Slide 2012, 5–6, 89–90.

²⁷⁴ Ks. Brubaker 2004, 7–63, 116–131.

²⁷⁵ Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

De Certeau toimijuusteorian kannalta Emilin urataktiikka sopeutui tässä vaiheessa Syrjämaan paralleelista ja Anderssonin joustavasti vallanpitäjien strategioihin.²⁷⁶ Vähäisenkin vapaa-aika läheisen sisaren ja ystävien kanssa helpotti sopeutumista.

Täysin erilaisista elinympäristöistään huolimatta Emil ja Otto samastuivat etnisesti ryhmätunteiden kautta tässä vaiheessa elämäänsä, Otto siihen ryhmäkeskeisyydestä siirtyen, Emil ryhmätunnettaan edelleen kehittäen. Molemmilla oli kolmiulotteinen ryhmätunne: Otolla amerikkalainen, amerikansuomalainen ja amerikanruotsalainen, Emilillä amerikkalainen, suomalainen ja monikulttuurinen. Otolla ne kattoivat työ- ja vapaa-ajan, Emilillä ne jakaantuivat kahtia amerikkalaiseen työhön ja muuhun vapaa-aikaan.

Oton spatiaaliset risteykset laajenivat kieltolain kiertämisen takia paikallisista myös alueellisiksi ja ylijarjaiseksi. Emilin uran noustessa hänen spatiaaliset risteyksensä kapeenivat kansallisista ja ylijarjaisista Yhdysvaltain itäosiin alueellisiksi ja paikallisiksi.

Sekä Otto että Emil sovittivat taktiikkansa paralleelista tärkeinä pitämiensä vallanpitäjien strategioihin, mutta Emil joutui joustamaan, kun taas Otto saattoi toimia tasavertaisemmin. He lähtivät siten eri asemista pyrkimään taktikoista strategikoiksi.

3.3. Ryhtyi taktikosta strategikoksi

Emil ja Sulo olivat väsyneitä rankasta kiertue-elämästä ja kertoivat lehden toimittajalle jo Kalifornian Oaklandissa kesäkuussa 1917 haluavansa lopettaa:

Kullervo Brothers, upside down marvels now making their first tour of the Orpheum circuit, are about to bid farewell to Vaudeville. They have been performing their strenuous head to head feats for several years and feel that the time has come for them to follow a more restful mode of living. In private life the Kullervos are Emil Mikkonen and S.V. Lindequest [sic]. They are not brothers although they bear a striking resemblance to each other. They contemplate opening a store in Minneapolis at the expiration of their current tour.²⁷⁷

Emilillä ja Sulolla oli aikomuksena avata kauppa Minnesotan suurimpaan kaupunkiin Minneapolisiin. Tällä tavoin he olisivat voineet ansaita elantonsa itsenäisesti ja nauttia ihmisten kanssa seurustelemisesta joutumatta matkustelemaan pakkotahtisesti ja pahentamaan akrobaatteina saamiaan vammoja. Ainakin Emilillä oli niskavamma kantateltuaan Suloa päänsä päällä vuosikymmenen ajan. Eräs akrobaatti oli pudonnut päät vastakkain -tasapainoilusta, katkaissut niskansa, halvaantunut ja kuollut. Sulo oli nainut Ingridinsä. Palvelijoina työskennelleet naiset jäivät avioiduttuaan yleensä kotiin.²⁷⁸

Joko loppuvuoden vähäinen matkustelu heidän esiintyessään New Yorkin, Bostonin ja Washingtonin suurissa teattereissa tai jokin muu syy muutti Emilin ja Sulon suunnitelmia. Yhdysvaltain armeija tahtoi lisää nuoria miehiä taisteluihin Eurooppaan, jolloin Emil ja Sulo olisivat pian voineet olla lähtövuorossa. He lähtivät toiseen suuntaan otta-

²⁷⁶ Ks. De Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011; Andersson 2014.

²⁷⁷ Oakland to greet favourites, *Oakland Tribune* June 29, 1917.

²⁷⁸ New York City Marriage Records 1916. Lives with broken neck, *Variety* March 12, 1910; Augusta Fassio, *Variety* June 25, 1910; Ex-vaudeville acrobat, 73, dies, *Fitchburg Sentinel* May 2, 1962.

en Ingridin mukaansa. Kullervo Brothers vietti vuodet 1918–1919 Etelä-Amerikassa ja Karibialla esiintyen ainakin Buenos Airesissa, Rio de Janeirossa ja Jamaikalla. Emilin niskavamma ei estänyt esiintymisiä, sillä Kullervo Brothers saattoi laajentaa numeroaan kevyempiin akrobaattisiin temppeihin. Emilin Riosta Elinille lähettämän valokuvan perusteella parhain lihaskunto oli jo rapistumassa.²⁷⁹

Emil, Sulo ja Ingrid palasivat Jamaikalta New Yorkiin laivan ensimmäisessä luokassa. Tulevaisuus ei ollut niin rahakas. Emil antoi maahantulolomakkeessa manageri Pat Casey'n Broadway-osoitteen,²⁸⁰ mutta tämä lopetti sopimussuhteen Kullervo Brotherseihin. Teatterit olivat vaihtaneet vaudevilleohjelmistonsa mykkiin elokuvaan tai jakaneet ohjelmistonsa niiden välillä.²⁸¹ Kullervo Brothersien ohjelmisto oli niin kapea-alainen, ettei sillä ollut asiaa elokuvaan. He olisivat voineet monipuolistaa akrobatiaansa ja osasivat soittaa mandoliinia ja kitaraa,²⁸² mutta sellainenkaan yhdistelmä ei olisi elokuvamoguleita kiinnostanut. Buster Keatonin ja Charles Chaplinin kaltaiset akrobaattinäyttelijä-koomikot sekä Fred Astairen kaltaiset musikaalitanssijat sitä vastoin menestyivät elokuvatähtinä. Fred ja Adele Astaire jatkoivat Broadwaylla kunnes Adele nai englantilaisen lordin vuonna 1932. Fred Astaire pääsi Hollywoodiin, vaikka koeesiintymisessä hänestä sanottiin: "Can't sing. Can't act. Balding. Can dance a little."²⁸³

Sulo ja Ingrid puolestaan antoivat New Yorkin osoitteeseen William Steinin kodin, jota he olivat pitäneet tukikohtanaan jo monta vuotta. Stein oli tunnettu toisen polven amerikansuomalainen operettien säveltäjä, pianisti ja pasunisti, joka säesti laulajia sekä johti maltillisten sosialistien työväentalon, Fifth Avenue Hallin, Suomalaista Tanssiorkesteria. Kullervo Brothers palasi kevättalven 1908 ansaintakeinoon esiintyä amerikansuomalaisten tilaisuuksissa. He myös anteliaasti järjestivät amerikansuomalaisten piirissä iltamat taloudellisista vaikeuksista kärsineen *Työväen Urheilulehden* hyväksi.²⁸⁴

Emilin äiti oli kuollut Helsingissä kesällä 1919. Emil matkusti maaliskuussa 1920 Suomeen käymään äitinsä haudalla, tapaamaan sukulaisiaan ja katsastamaan työmahdollisuuksia. Hän toimi kevään ajan ekvilibristi-koomikkona Teatteri Lyyrassa. Entiset punakaartilaiset olivat joutuneet sisällissodan jälkeen eroamaan voimistelu- ja urheiluseuroista; he perustivat Helsingin Kullervon sanoen: ”Kullervo, tuo kosto uhkuva nimi.” Helsingin Kullervon kansanjuhlassa Emil Kullervo antoi koomillisia esityksiä:

²⁷⁹ Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma: Buenos Aires, March 3, 1918 ja Rio de Janeiro, December 15, 1918. Yank acts tied up by Buenos Aires strike, *New York Clipper* May 14, 1919.

²⁸⁰ New York Passenger Arrival Lists 1919.

²⁸¹ Cullen 2007, xxv.

²⁸² [Arvostelu: Kullervo Brothers]: Vaudeville: New acts, *New York Clipper* July 4, 1917. Kuvat 13 ja 14.

²⁸³ Cullen 2007, 36–40; Slide 2012, 122.

²⁸⁴ United States World War I Draft Registration Cards 1917; New York Passenger Arrival Lists 1919. Kullervo veljekset puuhaavat iltamia NY:ssä lehden hyväksi, *Työväen Urheilulehti* 15.11.1919. Kukkonen 2001, 25, 93, 246–247. Emiliä ja Suloa ei ole alkuperäislähteissä yhdistetty kovan linjan sosialistien Finn-haaliin eikä kommunistien Työn temppeleihin.

Taidevoimistelija Emil Kullervo »pelimannina».
 Kuva 15. Emil soittaa rennosti rautalangalla (*Työväen Urheilulehti* 30.1.1920, 28.)

tanssija Maggie Gripenbergin karikointia, rakkauslauluja eri asennoissa tasapainoillen ja kuplettilauluja päällään rautalangalla seisten mandoliinia soittaen (kuva 15 otettu Amerikassa). Emil esiintyi myös Suomen messujen Tivolissa.²⁸⁵ Sulon saavuttua he pitivät urheilunäytännön ja humoristilaulajaiset työväelle, mutta taidevoimistelunäytös Seurahuoneella peruuntui yleisönkadon takia.²⁸⁶ Emilin Erik-veli ja Sulon Toivo-veli olivat kituneet Suomenlinnan vankileirillä. Emil ja Sulo tunsivat sympatiaa punaisia kohtaan,

mutta ansaitakseen elantonsa he esiintyivät kaikille. Teatteri Lyyran omistaja, elokuva-tuottaja Hjalmar Pohjanheimo, jakoi ohjelmistonsa vaudevillen ja elokuvaan puolittaen esiintymismahdollisuudet. Suomen reissu toisti käänteisenä vuosien 1907–1908 tempun, jossa Emil lähti Amerikkaan järjestelemään työtilaisuuksia ja Sulo tuli perässä. Tosin tällä kertaa Kullervo Brothers ei jäänyt, vaan seilasi Atlantin yli takaisin.

Emil palasi Yhdysvaltoihin joulukuun lopulla 1920, mikä onnistui vielä ennen muutokiintiön kiristystä vuonna 1921 ja siirtolaisten valinnan tiukan seulan alkamista vuonna 1924. Hän matkusti kolmannessa luokassa ja antoi maahantulolomakkeessa yhteystiedokseen William Steinin nimen maltillisten sosialistien työväentalon, Fifth Avenue Hallin, työosoitteessa. Emil teki Yhdysvaltain kansalaisuuden aihakemuksen maaliskuussa 1921, ammatinaan näyttelijä (actor). Sulo seurasi perässä ja allekirjoitti näyttelijänä oman aihakemuksensa pari viikkoa myöhemmin.²⁸⁷

Emil avioitui 34-vuotiaana 25-vuotiaan Sofia ”Sofi” Salmelan kanssa New Yorkissa 23.5.1923. Tämä oli kotoisin Siikaisista, asunut seitsemän vuotta Yhdysvalloissa ja ollut kokkina Metropolitan-oopperan kapellimestari Artur Bodanzkyn perheessä.²⁸⁸ Emil siis nai perinteisesti toisen Suomessa syntyneen, vaikka suurin osa vuosina 1915–1925 avioituneista valitsi kumppanikseen toisen polven amerikansuomalaisen.²⁸⁹ Sofi oli valokuvien lyhyessä polkkatukassaan, pitkissä helmissään, meikissään ja lyhyessä hameessaan kultaisen 1920-luvun nuori nainen, mikä sopi Emilin vaudeville- ja musiikkitaustaan. Vuoden 1925 New Yorkin väestönlaskennassa Emili oli koneenkäyttäjä ja Sofi sisäkkö; he asuivat kalliilla Upper East Sidella. Suomen matkansa lokakuusta 1926 tou-

²⁸⁵ Esim. Teater Lyra, *Hufvudstadsbladet* 14.3.1920; Teatteri Lyyra, *Suomen Sosiaalidemokraatti* 19.4.1920; Teatteri Lyyra, *Helsingin Sanomat* 1.5.1920; Kullervon jalkapalloilijain osasto toimii Suuren Kansanjuhlan Hakasalmen puistossa, *Suomen Sosiaalidemokraatti* 10.7.1920; Esim. Tivoli, *Uusi Suomi* 20.8.1920; Tivoli, *Hufvudstadsbladet* 4.9.1920. Helsingin Kullervo 1920, 3: suora lainaus.

²⁸⁶ Urheilunäytännön sekä humoristilaulajaiset antaa Veljekset Kullervo, *Uudenkaupungin Sanomat* 6.11.1920; Taidevoimistelijat, veljekset Kullervo, *Savonmaa* 9.12.1920.

²⁸⁷ New York Passenger Arrival Lists 1920; Siirtolaisrekisteri 1920; Declaration of Intention 1921.

²⁸⁸ United States Census 1920; New York City Marriage Records 1923.

²⁸⁹ Ks. Kolehmainen 1936. Aiheesta myös Kero 1996, 215–216; Leinonen 2014, 286–288.

kokuuhun 1927 he tekivät ensimmäisessä luokassa ja antoivat maahantulolomakkeessa saman kotiosoitteen, vaikka Emil ilmoitti olevansa sekatyöläinen ja Sofi kotirouva.²⁹⁰

Emil haki Yhdysvaltain kansalaisuutta kesällä 1927 Harlemin osoitteesta, vaikkei ollut asunut maassa viittä vuotta yhtäjaksoisesti lähinnä hakupäivää. Hänen hyvää luonnettaan todistivat biljardisalin omistaja Peter Lumme ja amerikansaksalainen leipuri Bernhard Baggeroer. Emil sai selvittelyiden jälkeen Yhdysvaltain kansalaisuuden keväällä 1928, parikymmentä vuotta sen jälkeen kun oli tullut New Yorkiin etsimään akrobaattionneaan. Samalla hänen sukunimensä vaihtui virallisesti Kullervoksi.²⁹¹

Pikkuveli, 31-vuotias Erik, oli vaihtanut sukunimeään päästäkseen Amerikkaan, josta hänet oli vankila-aikansa jälkeen karkotettu. Hän oli mennyt avioliittoon 23-vuotiaan Aili Havun kanssa toukokuun alussa 1923 heti saavuttuaan New Yorkiin. Valokuvien perusteella pariskunnat viettivät paljon aikaa yhdessä. Erik kutsui itseään liikemieheksi. Emilillä ja Erikillä saattoi olla yhteisiä bisneksiä kieltolakiajan New Yorkissa.²⁹²

Yhdysvaltojen vuoden 1930 väestönlaskennan aikaan Emil ja Sofi asuivat Cold Spring Harborissa Long Islandilla. Suurin osa sen ajan New Yorkin amerikansuomalaisista asui Brooklynin tai Harlemin finntowneissa; vaurastuneet newyorkinsuomalaiset ostivat taloja maaseutumaiselta Long Islandilta. Emil ei ostanut. Hän työskenteli lakimies Lansing P. Reedin, maaseutukartanon talonmiehenä ja asui kotirouva-Sofinsa kanssa yhdessä kartanon alueen taloista. Sofin Aino-sisko oli palvelijana Reedin perheen Upper East Siden asunnossa. *Fortune* listasi Reedin yhdeksi New Yorkin parhaimmista liike-juristeista. Reed kuoli joulukuussa 1937 keuhkokuumeeseen.²⁹³

Sulo ja Ingrid asuivat vuosien 1925 ja 1930 väestönlaskennoissa vuokralla Bronxissa. Sulo ilmoitti vuonna 1925 olevansa näyttelijä ja vuonna 1930 työtön näyttelijä; Ingrid oli kotirouva.²⁹⁴ Huolimatta Emilin siviilitöistä Kullervo Brothers esiintyi yhä, lama-aikana Suomessakin. Esimerkiksi kesän 1931 Kullervon veljekset ja Matti Jurva olivat mukana esiintymässä Dallapé-orkesterin pitkällä kesäkiertueella.²⁹⁵

Vuonna 1937 Emil ja Sofi muuttivat New Yorkista Ashbyyn, Massachusettsiin, josta he ostivat puolet sähkömies John Rajalan perheen talosta. He hankkivat myös auton, joka oli tarpeen, sillä he asuivat kolmisen kilometriä keskustasta. Emil liittyi Fitchbur-

²⁹⁰ Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma; New York State Census 1925; New York Passenger Arrival Lists 1927.

²⁹¹ Petition for Naturalization 1927; Oath of Alliance 1928.

²⁹² Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma; New York City Marriage Records 1923; New York Passenger Arrival Lists 1923; Siirtolaisrekisteri 1923. Mikkosten suvun perimätietoa.

²⁹³ United States Census 1930; United States Census 1940: Emilin osoite oli Cold Spring Harbor vielä 1935. In memoriam: Lansing Parmelee Reed, Beta '04, *Diamond of Psi Upsilon* (24) 2/1938, 100; Emil O. Kullervo kuollut, *Raivaaja* 2.5.1962: Emil oli asunut Ashbyssä 25 vuoden ajan. Ekman, Olli & Olli 1976, 112; Tommola 1989; Pitkänen & Sutinen 2014, 76–83.

²⁹⁴ New York State Census 1925; United States Census 1930.

²⁹⁵ Kiertokaukoputkesta katsottua, *Toverit: Helsingin Toverien jäsenlehti* 1.7.1931; Esim. Ilmoitus, *Eteenpäin* 15.6.1931 ja Ilmoitus, *Kunnallinen Viikkolehti* 14.8.1931. Kukkonen 2001, 25.

gin United Co-operative Societyyn.²⁹⁶ Alkuperäislähteet eivät kerro, perustiko hän kauppan, niin kuin hän oli akrobaattiuransa huippuvuonna 1917 suunnitellut, vai ryhtyikö hän tuottajaksi.

Osuustoiminta oli tyypillinen amerikansuomalaisten yritystoimintamuoto, jota kannattivat sekä oikeistolaiset että vasemmistolaiset. Amerikansuomalaisia tuottaja- ja kulluttajaosuuskuntia alkoi syntyä 1900-luvun alussa. 1910-luvun työväenliikkeiden lakot lisäsivät niiden määrää, sillä kun amerikkalaiset yritykset irtisanoivat suomalaisia ammattiyhdistysaktiiveja, nämä perustivat osuuskuntia eläkkeeseen. Amerikansuomalainen osuustoiminta jakaantui poliittisen skisman seurauksena kommunistiseen ja liberaaliin osuustoimintaan. 1930-luvulla se alkoi amerikkalaistua.²⁹⁷ Fitchburgin United Co-operative Society oli perustettu vuonna 1910; se kuului liberaaleihin. Emilin tullessa se oli jo amerikkalaistumassa.²⁹⁸ Verrattuna sirkuksen ja vaudevillen koviin markkinaehtoiisiin kapitalistisiin yksityisyrittäisiin, jotka pyrkivät maksimoimaan voiton työntekijöiden palkkojen, työehtojen ja työolojen kustannuksella, osuustoiminta oli pehmeää yritystoimintaa, joka pyrki hyödyttämään kaikkia jäseniään tasa-arvoisesti. Tämä oli iso muutos Emilin siihenastisiin työelämäkokemuksiin Amerikassa.

Emil ilmoitti kevään 1940 väestönlaskennassa, että oli työkyvytön, ei ollut tehnyt töitä 52 viikkoon ja sai muuta tuloa kuin palkkaa. Hänen työstänsä muuttui kevään 1942 armeijan reservikutsunnoissa itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi. Sulo ja Ingrid asuivat vuokralla Harlemissa. Sulo ilmoitti työpaikakseen WPA (= Work Projects Administration), joka oli Franklin D. Rooseveltin New Deal -hanke työttömille artisteille. Sulo kuoli 59-vuotiaana vuonna 1947, Emil 73-vuotiaana vapunpäivänä 1962.²⁹⁹

Muistatko Kullervo-veljekset? The Kullervo Brothers. Eräs heistä käveli päällään rappusia myöten ylös. Jos saavutan kuuluisuuden päälläni kävelemisessä, on kirjojenikin menestys taattu... – Hulluhan olisit, jos silloin vielä kirjoittaisit kirjoja! Jos saavutat menestystä päälläsi kävelijänä, niin sen parempaa menestystä et enää tarvitse. Maailman ihailu on taattu.³⁰⁰

Maine on katoavaista. Emil nousi urallaan niin korkealle kuin oli mahdollista, mutta vain hetkeksi. Sen tähden hänestä ei ole kirjoiteltu alan kansainvälisissä historiikeissa. Suomen sirkushistoriikissa kerrotaan kyllä otsikon ”Unohtuneet suuruudet” alla Kullervo-veljeksistä,³⁰¹ mutta lyhyessä selostuksessa on erittäin paljon virheitä.

Akrobaatin uran hiipuminen, uusien töiden etsiminen ja avioliitto olivat suuria yksilöllisiä risteyksiä Emilille. Yli vuosikymmenen kiertävää sirkus- ja vaudeville-elämää

²⁹⁶ United States Census 1940; United States World War II Draft Registration Cards 1942. Ashby Directory 1942–43; Ashby Directory 1953. E.O. Kullervo kuollut, *Raivaaja* 2.5.1962; Ex-vaudeville acrobat, 73, dies, *Fitchburg Sentinel* May 2, 1962.

²⁹⁷ Kero 1997, 115–122; Heinilä 2014, 157–169.

²⁹⁸ Syrjala 1947.

²⁹⁹ United States Census 1940; United States World War II Draft Registration Cards 1942; New York City Municipal Deaths 1947; Emil O. Kullervo kuollut, *Raivaaja* 2.5.1962; Ex-vaudeville acrobat, 73, dies, *Fitchburg Sentinel* May 2, 1962.

³⁰⁰ Olli: Menestystä, *Uusi Suomi* 2.4.1925.

³⁰¹ Nevala 2015, 54–55.

viettänyt Emil vakiintui paikoilleen, ensin New Yorkiin 17 vuodeksi, sitten Ashbyn pikkukaupungin laidalle loppuelämäksi. Avioliitto ja työpaikat auttoivat kansalaisuuden saamisessa. Wernerin ja Zimmermannin risteämässä Emilin spatiaalinen risteys vaihtui ylijarajaisesta alueelliseksi ja paikalliseksi. New Yorkissa piirit olivat kansainvälisiä, mutta suomalaisina pysyneiden Erikin ja tämän vaimon seura piti Elinin Suomeen paluun jälkeenkin Emilin kiinni suomalaisuudessa. Ashbyssä osuustoiminnallinen piiri oli amerikansuomalaista ja amerikkalaista; vasta siellä Emil amerikansuomalaistui.³⁰²

Emilin taktiikka oli de Certeau toimijuusteorian vastainen, sillä se haastoi viranomaisen kansalaisuuskriteeristrategiaa etsimällä ajoittain töitä ulkomailta, mutta joutui sitten sopeutumaan siihen Syrjämaan kuvaamalla paralleelilla tavalla.³⁰³ Emilin New Yorkin työtaktiikoista ei tiedetä mitään varmaa, mutta jos ne liittyivät Erikin toimiin, oli niissä sekä pyrkimystä strategikoksi liike-elämässä että viranomaisten strategioiden kiertämisestä. Ashbyssä Emilistä tuli demokraattinen strategikko osuustoimintayrittäjänä. Emilin taktiikoiden luovuutta tai joustavuutta on näin vähillä tiedoilla vaikea arvioida.

Otto oli päässyt mukaan vallanpitäjien keskusteluihin salaseuroissa ja yhdistyksissä joihin hänet oli hyväksytty. Yksityispraktiikassa hyöty rajoittui potilaspöytämahdolliseen laajenemiseen ja viranomaisten silmien ummistamiseen kieltoain kiertämisessä. Otolla ei ollut ammatillisia tai poliittisia kunnianhimoja, joissa epäviralliset yhteydet vallanpitäjiin olisivat voineet auttaa, mutta yksi kunnianhimo hänellä oli.

Otolle laulaminen oli kaikki kaikessa. Hän lauloi aina ja joka paikassa: konserteissa, juhlissa, kotona, järvellä – ja töissä. Hänen pojanpoikansa kertoi:

One of the things that I remember was the fact that my grandfather loved to sing. He was in a male Finnish chorus in Virginia, Minnesota, and he also sang in the Finnish opera. My father told me also that his father would sing opera while he was doing dentistry.³⁰⁴

Otto harjoitteli koko ajan. Hän lauloi jopa hampaita paikatessaan. Se olikin otollinen tilanne, laulajan kannalta ideaalirykelmä: potilas juuttuneena hammaslääkärintuoliin välineiden ja kumartuvan hammaslääkärin alle mykkänä, suu täynnä instrumentteja. Jos potilas piti oopperasta, laulut rentouttivat, varsinkin jos lauluvalinnat olivat potilaalle mieluisia, sillä Oton laulutaito tunnettiin, mutta jollei potilas pitänyt oopperasta, ne stressasivat entisestään. Männistö-Funkin rykelmäkäsittein potilaalle tuollainen esineiden ja laulavan hammaslääkärin rykelmä saattoi siis olla miellyttävä tai epämiellyttävä. Oton omaa työviihtyvyyttä laulaminen lisäsi samalla kuin hioi hänen laulutaitojaan.³⁰⁵

Otto harjoitteli lomien aikana myös mökillään. Hän otti esimerkkiä silloisesta maailman parhaana pidetystä tenorista, niin kuin pojanpoika muisti isänsä kertoneen:

³⁰² Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

³⁰³ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011.

³⁰⁴ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016.

³⁰⁵ Männistö-Funk 2016. Oton laulutaito: ks. Louhi 1920, 49; Ilmonen 1931, 137.

At his lake home on Lake Vermilion, which they accessed by water, he had a large old phonograph that you wound up, and he had a large collection of records, including many opera records with the famous opera singer, Enrico Caruso.³⁰⁶

Oton omistamalla Thomas A. Edisonin fonografilla voi myös äänittää, mutta mitään äänityksiä ei ole säilynyt jälkipolville. Kuoroystävien, Savolaisten veljesten, kultasepäntiike Oton praktiikan alakerrassa myi näitä fonografeja.³⁰⁷ Suomen Sävel -kuoron 25-vuotismuistojulkaisussa Otosta sanottiin: ”Hyvä tenorilaulaja ja innostunut laulunharrastaja.”³⁰⁸ Suomen Sävelen kotipaikkakunnalla Calumetissa ilmestyneen *Päivälehd*en päätoimittaja Carl H. Salminen viittasi Sibelius-seuran *Airut*-julkaisussa samaiseen italialaiseen tenoriin, joka oli laulullaan lisännyt kansansa myönteistä mainetta. Salminen toivoi, että amerikansuomalaistenkin joukosta puhkeisi joku Caruson vertainen, ”joka laulun voimalla nostaisi Amerikan suomalaisten arvoa”, kunhan vain Sibeliusseura antaisi tilaisuuksia lahjakkuuksille, joilla oli halua pyrkiä kehittymään.³⁰⁹

Monessenin Soittokunta Louhi oli kehittynyt täysmittaiseksi sinfoniseksi puhallinorkesteriksi George Wahlströmin johtajakaudella.³¹⁰ Louhi alkoi suunnitella onnitellumatkaa itsenäistyneeseen Suomeen. Kuka tahansa amerikansuomalainen sai tulla mukaan. Aluksi ilmoittautuneita oli yli kaksituhatta, mutta Monessenin tehtaiden lomautusten takia monilla ei ollutkaan varaa. Lisäksi lähti kiertämään sellainen huhu, että Yhdysvaltain viranomaiset estäisivät paluun niiltä, joilla oli bolsevistisia sympatioita. Lopulta 22.5.1920 matkaan lähti neljäsataa amerikansuomalaista.³¹¹ Suurin osa matkusti kolmannessa luokassa ja joutui elämään ikävät siirtolaisuusmatkakokemukset uudelleen, sillä *Caronia* oli sodan jäljiltä huonossa kunnossa etenkin alimmilta kansiltaan.³¹²

Kuva 16. Tri Otto E. Peterson: Louhen mukana tuleva solisti (Louhi 1920, 49).

Otto lähti mukaan vaimonsa Lucyn ja poikansa Robertin kanssa; pikku Mary Ann jätettiin kotiin. He matkustivat ylellisesti ensimmäisessä luokassa.³¹³ Otto ei matkustanut vain huvia vuoksi. Hänet ja vanha tuttava, lääkäri Henry Holm, oli valittu Louhen solisteiksi Suomen kiertueelle. Louhella oli Yhdysvalloissa ollut sopraanojakin solisteinaan, mutta tälle matkalle valittiin vain tenori ja baritoni (ks. kuva 16).³¹⁴

³⁰⁶ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016.

³⁰⁷ H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2017. Savolainen Companyn mainos, *Kansan Henki* 1.6.1917.

³⁰⁸ Suomen Sävel 1918 (julkaisussa ei ole sivunumeroita).

³⁰⁹ Salminen, Carl H.: Käytännöllisyyteen käsiksi, *Airut* 1917, 62.

³¹⁰ Ilmonen 1931, 130–131. Ks. Kero 1997, 186, 189; Virtanen 2014, 189, 190.

³¹¹ Ilmonen 1931, 54. Joki 1921, 81–82; Ilmonen 1930, 221. Ks. Kero 1997, 345; Virtanen 2014, 192.

³¹² Amerikan vieraat saapuivat eilen, *Uusi Suomi* 11.6.1920; Siirtolaisvieraat saapuneet, *Helsingin Sanomat* 11.6.1920; Joki, Yrjö: Wihdoinkin Suomessa, *Amerikan Suometar* 13.7.1920.

³¹³ H. Jeffrey Petersonin valokuvakokoelma. Peterson 1927, 219.

³¹⁴ Louhi-soittokunnan toimihenkilöt kertovat, *Uusi Suomi* 11.6.1920; Amerika-finländarnas besök, *Hufvudstadsbladet* 12.6.1920. Joki 1920, 48–49.

Otolla ei ollut Yhdysvaltojen passia. Hän oli viimeksi matkustanut ulkomaille, Suomeen, vuonna 1906 Suomen passilla Mikkosena. Otto ei ollut koskaan virallistanut sukunimensä vaihdosta Petersoniksi. Lakimies Carl Onkka keksi ratkaisun. Koska viranomaiset tiesivät Oton olevan suomalaissyntyinen, passihakemukseen kirjoitettiin Oton isäksi suomalainen Peterson. Walter Peterson ei käynyt, sillä hänet oli tuomittu petoksesta vankilaan. Hänen veljensä Emil Petersonin nimi kävi, mutta vain viisi vuotta Ottoa vanhempana isyys ei kestänyt lähempää tarkastelua, joten hänet merkittiin kuolleeksi. Onkka vannoi hakemuksessa tiedot oikeiksi. Väärennös meni läpi. Otto sai passinsa.³¹⁵

Helsingissä 10.6.1920 oli vastassa kymmeniätuhansia suomalaisia ja suuret juhllaisuudet. Monilla oli sukulaisia Amerikassa. Yhdysvallat kiinnosti vastavoimana Venäjälle. Yhdysvaltain edustajainhuoneen jäsen, amerikansuomalainen Oscar J. Larson, välitikin presidentti Wilsonin terveiset Suomelle.³¹⁶ Louhesta ja amerikansuomalaisista kirjoitettiin matkan aikana paljon suomalaisissa lehdissä. *Helsingin Sanomissa* aihe pysyi pitkään pääuutisena Tarton rauhanneuvottelujen kanssa, jotka alkoivat 12.6.1920. Kolmanneksi pääuutiseksi nousi 27.6.–6.7.1920 pidetyt ensimmäiset Suomen messut.³¹⁷

Louhi antoi ensin Kansallisteatterissa Helsingissä kaksi loppuunmyytyä konserttia, joista ensimmäisessä olivat läsnä myös Suomen presidentti K. J. Ståhlberg ja Jean Sibelius, jotka tulivat lavalle onnittelemaan orkesterinjohtajaa. Sitten Louhi lähti kiertueelle ja esiintyi kahden kuukauden aikana täysille saleille 36 paikkakunnalla Rovaniemeltä Vaasaan ja Viipuriin. Messujen aikana Louhi konsertoi Kansallisteatterissa ja Kaivo- puistossa, ja jatkoi kiertuettaan ennen kuin lähti matkaseurueineen 7.8.1920 paluumatkalle Yhdysvaltoihin. Louhi esitti joka konsertin alussa Yhdysvaltain kansallislaulun *Tähtilipun* ja lopussa *Finlandian*, Yrjö Sjöblomin sanoin, sekä *Maamme-laulun*.³¹⁸

Otto tapasi matkallaan kättilösiskonsa Olgan sekä New Yorkista keväällä saapuneet Elinin ja Emilin. Oton Lucy-vaimo otti sisarviisikosta ainutlaatuisen yhteiskuvan.³¹⁹

Louhen Suomen matka nelinesatoine amerikansuomalaisineen aloitti amerikansuomalaisten ja suomalaisten väliset ryhmävierailut. Ensimmäisen polven amerikansuomalaisille matkat olivat sekä sukutapaamisia että yhteisten kulttuuristen arvojen vahvistamista, mikä useimmiten tarkoitti korkeakulttuuristen juhlien järjestämistä.³²⁰

Louhi oli julkaissut 116-sivuisen albumikirjan *Tervehdys Suomelle*, jota oli painettu *New Yorkin Uutisten* kirjapainossa ja myytiin Suomen kiertueella. Kirjassa oli 32 artik-

³¹⁵ United States Applications for Passport 1920 (jonka mukaan oli liitettävä kansalaisuus päätös). Petoksesta tuomittuja, *Hämeen Sanomat* 25.3.1919; Emil Peterson, *Siirtokansan Kalenteri* 1961, 150.

³¹⁶ Ilmonen 1931, 55–56. Siirtolaisvieraat saapuneet, *Helsingin Sanomat* 11.6.1920. Larson 1920, 25–27; Joki 1921, 84. Ks. Hieta 2014, 248.

³¹⁷ *Helsingin Sanomat* 30.5.1920, 10.6.–14.6.1920, 29.6.–7.7.1920; [Valokuvan teksti]: Amerikan suomalaisten soittokunta joka saapuu kesäk. 10. päivänä Suomeen, *Suomen Kuvalehti* 21/1920.

³¹⁸ Joki 1921, 85–101. Goss 2009, 59–60, 199–200. Niemelä Passoja 1985; Roinila 2001, 31.

³¹⁹ Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma.

³²⁰ Hieta 2014, 247–249.

kelia, jotka ylistivät rakasta isänmaata tai kertoivat amerikansuomalaisten elämästä.³²¹ Oton artikkeli ”Taiteen arvostelusta” oli poikkeus. Otto kirjoitti kärkevästi Amerikkaan tulleista suomalaisista laulajattarista, jotka isänmaallisuuteen vedoten vaativat erinomaisia lehtiarvosteluja riippumatta esitystensä tasosta, mitä amerikansuomalaiset esiintyjät ja kuoronjohtajat matkivat, jopa kirjoittaen omien esitystensä lehtiarvostelut.³²²

Nämä laulajattaret, jotka melkein suoraan Suomesta tultuaan ovat vedonneet meidän kansallistuntoomme ja Suomi-rakkauteemme ovat asettaneet meidät erittäin pulmalliseen asemaan. Arvostelumme on uhattu leimata epäkansallisuudeksi, Suomi-vihaksi [...] Meidän velvollisuutemme olisi jo aikoja ollut sanoa esille totuus, asettua rehellisen arvostelijan kannalle ja taidetta arvostellessamme sivuuttaa kaikki muut tunteet. [...] Älkäämme hyväksykö väärää, imartelevaa ja suorastaan loukkaavaa arvostelua itsestämme vaan vaatikaamme totuutta. Olkaamme vaatimattomia ja vähän odottavia, niin paljon me saamme.³²³

Voi arvata, ketkä saivat Oton kirjoittamaan näin pisteliäästi aikalaisten tuntemista henkilöistä. Michiganilaiset. Suomen Sävel -kuoron johtaja Sanfrid Mustonen oli Calumetin Valvoja-lehden toimittaja. Louhen konserttikiertueen solistina ei ollut lainkaan sopraanoa. Matkalla oli mukana hancockilainen hammaslääkäri Peter Steinback vaimonsa Elli Suokkaan kanssa. Suokas oli ilmoittanut halukkuutensa Louhimatkan solistiksi, mutta häntä ei valittu. Suokas oli opiskellut laulua ja konsertoinut Suomessa ennen muuttoaan Amerikkaan. Hän teki konserttikiertueita amerikansuomalaisilla paikkakunnilla vuosina 1915–1920 ja levytti Mustosen kanssa. Louhen esiintyessä Suomessa Suokas antoi oman konsertin Helsingissä. Hänen esityksensä sai hyvän arvostelun, mutta siinä mainittiin, että yleisöä oli ollut vähän, kun taas Louhen konsertit olivat loppuunmyytyjä, mutta sen laulusolistien suorituksia ei erikseen arvosteltu lehdissä.³²⁴

Otolla oli paljon hampaankolossa Suokasta vastaan. Sibelius-seura oli avustanut Suokasta, muttei Ottoa, konserttien järjestämisessä.³²⁵ Suokas oli päässyt levyttämään 30 levyä vuosina 1916–1920, toisin kuin Otto. Ihmeellisesti Suokkaan levytykset ja kiertueet loppuivat tähän Suomen matkaan.³²⁶ – Louhi-kirjan artikkelissaan rauhantuomari Charles O. Jackola vakuutti, että musiikin vaikutus ihmisluonteeseen oli jalostuttava.³²⁷

Onnistuneen Louhimatkan innostamina liikemiehet ja laulajat suunnittelivat yhteistä matkaa Suomeen kesäksi 1921. Sen ennakkojulkaisussa kerrottiin mukaan tulevasta 17-henkisestä kuorosta valokuvineen ja nimineen: Otto ja Holm olisivat taas solistit. He kuitenkin esiintyivät juuri matkan aikana juhannusjuhlassa Duluthissa. *Uusi Suomi* seurasi jännittyneenä matkalaisten vaiheita, mutta vasta heidän rantautuessaan kävi ilmi,

³²¹ Louhi 1920. Roinila 2001, 31.

³²² Peterson 1920, 85–87. Ks. poikkeamat: de Certeau (1975) 1988, 80, 83; Peltonen 1996, 21; 1999, 63, 114.

³²³ Peterson 1920, 85–87.

³²⁴ Finns plan trip to Old Country, *Duluth News Tribune* February 19, 1920; Soittokunta Louhen konsertti, *Helsingin Sanomat* 12.6.1920; Kirjallisuutta ja taidetta, *Helsingin Sanomat* 14.6.1920; Kirjallisuutta ja taidetta, *Helsingin Sanomat* 4.7.1920. Hirvonen 1920, 156–157; Suokas-Steinback 1927, 273.

³²⁵ *Airut: Sibelius-seuran julkaisu* 1917, 7.

³²⁶ Kukkonen 2001, 80–81, 424, 429.

³²⁷ Jackola 1920, 22.

ettei kuoro ollut mukana – tiukan taloudellisen ajan takia, sanottiin.³²⁸ Selitys ontui, sillä kuoron jäsenet olivat varakkaita liikemiehiä ja lääkäreitä. Hancockin Suomi Collegien opettaja vaati kirjoituksessaan päinvastaista kuin Otto aiemmin omassaan: ”Nyt kun ”Suomen siltaa” yli Atlantin ruvetaan rakentamaan, niin luopukaamme kerta kaikkiaan – muuttumatta miksikään mimosan-aroiksi – kansallisesta pikkumaisen kielteisen arvosteluhulun ominaisuudesta ja olkaamme rehellisesti positiivisia.”³²⁹

Otto ei ollut mukana Mustosen johtaman Suomen Sävel -kuoron vuoden 1922 konserttikiertueella Suomessa, johon kuoroon kuulumaton Henry Holmkin osallistui.³³⁰

Palattuaan Amerikkaan Otto esiintyi Duluthissa amerikkalaisten Matinee Musicalen ja Orpheus Singing Societyn tilaisuuksissa³³¹ (kuvat 17 ja 18) hyvin arvosteluin:

A pleasing innovation was the singing of two groups of Finnish songs by Dr. Otto Peterson, the noted Finnish tenor of Virginia. The Finnish music, which is much like that of Scandinavian countries, is particularly musical and forceful, and Dr. Peterson’s splendid voice with its power and wide range of tones was displayed to advantage in the group.³³²

Amerikkalaisille oli vaikeaa kirjoittaa suomalaisia laulunimiä – ja Oton sukunimeä:

I.	
Events in the World of Music. Ten minute talk— Mrs. Charles S. Mitchell.	
II.	
Lats Suomen.....	Paslus
Maokfallyilmalla	Linsen
Miksi Laulan.....	Osker Merikanto
Dr. Otto Petersen.	
III.	
Lotus Leaf.....	Scott
Album Leaf.....	Scrlabine
F Nocturne.....	Chopin
Mrs. Paul Van Hoven.	
IV.	
The Nymph.....	Purcell
Shepherd.....	Purcell
Tes Yeux.....	Raby
My Lovely Cella.....	Old English
A Birthday.....	Nordman
Miss Peri Reynolds.	
V.	
Haave	Osker Merikanto
Mirjamilaulu	Melarti
Laulatyttö	Merikanto
Goodby to Summer.....	Tosti
Dr. Otto Petersen.	

Spring Concert
 given by
Orpheus Singing Society
 TOR VAN FYK, Director
 at the
Central High School Auditorium
Thursday, May 26th, 1921
 at 8:15 p. m.

Assisted by
 Mrs. Cora M. Curtis, Soprano.
 Miss Elsa Van Fyk,
 Interpretative Dancer.
 Dr. Otto Peterson, Finnish Tenor.
 Miss Evelyn Lund, Pianist.
 Accompanists—Miss Lund and
 Miss Rhea Zabokrtsky.

Kuva 17. [Ohjelma:] Folk song attraction at Musicale (*Duluth News Tribune* November 14, 1920).

Kuva 18. [Mainos:] Spring concert given by Orpheus Singing Society (*Duluth News Tribune* May 22, 1921).

Otolla piti kiirettä. Hän lauloi juhlissa, häissä ja hautajaisissa. Hän lauloi solistina ja duettoja Emil Björkmanin johtamissa Veikot- ja Fennia-mieskuorossa ja Virginian sekakuoroissa.³³³ Niiden valokuvissa Otto seisoi aina Emil Björkmanin vieressä.³³⁴ Seka-

³²⁸ *Suomimatka* 1921. Liikemiesten ja Laulajain Suomimatkakomitea, *Uusi Kotimaa* 28.1.1921; Finnish people will celebrate, *Duluth Herald* June 18, 1921; Amerikan suomalaisvieraamme, *Uusi Suomi* 21.6.1921; Vast host helps celebrate midsummer day, *Duluth Herald* June 28, 1921.

³²⁹ Lindfors 1921, 18.

³³⁰ Ilmonen 1931, 57–58, 137. Ks. Virtanen 2014, 192.

³³¹ About people, *Duluth News Tribune* November 12, 1920; Dancer at Orpheus concert, *Duluth News Tribune* May 21, 1921.

³³² Society, *Duluth News Tribune* November 17, 1920.

³³³ Esim. *Pohjois-Minnesotan suomalaisten juhannus-julkaisut* 1915–1936. Rauta-alue, Virginia, Minn., *Päivälehti* 23.5.1928; Minnesotan Rauta-alueen uutisia ja ilmoituksia, *Päivälehti* 27.2.1930; [Mainos:] Suomen itsenäisyyden muistojuhla, *Päivälehti* 4.12.1930; Minnesotan Rauta-alueen uutisia ja ilmoituksia, *Päivälehti* 25.4.1931; 23.5.1931; 2.6.1931.

³³⁴ *Airut: Sibeliuksen seurauksen julkaisu* 1917, 10, 23; Louhi 1920, 83; *Pohjois-Minnesotan suomalaisten juhannus-julkaisu* 1930, 22; Peterson 1953, 126. H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016.

kuorot esittivät laulunäytelmät *Tukkijoella*, *Kosijat* ja *Talkootanssi*.³³⁵ *Kosijoiden* lehti-arvostelussa Otosta Ihalaisen roolissa sanottiin mm.: “Kaunis yksinlaulunsa sekä vuo- ja duettolaulut Sannan kanssa saivat suurta ihailua osakseen.”³³⁶ Veikotkin esittivät laulunäytelmän, *Laivan kannella* (Otto jungmanni-Arvina), joka sai loistavat arvostelut, ja yleisön pyynnöstä esitettiin Virginian näytäntöjen lisäksi Elyssä ja Ironwoodissa.³³⁷

Päinvastoin kuin protestanttiset suomalaisseurakunnat, Virginian unitaarit pitivät hauskaa. He esittivät moneen kertaan laulunäytelmät *Laululintunen* (Otto Friedrichinä), *Seikkailu Jalkamatkalla* (Otto ylioppilas Airiona) ja *Naisen narrit* (Otto Pulla-Pekkana) sekä Agapetuksen huvinäytelmän *Syntipukki* (Otto herra Arona). Yleisöä oli salit täynnä, sillä ”toiskielisetkin” voivat seurata esitystä englanninkielisten ohjelmalehtisten avulla, joissa kerrottiin juonen kulku näytöksittäin. Lehti-arvostelut olivat kiittäviä.³³⁸

Otto kävi Duluthissa laulamassa radiossa, lauloi soolon jopa kieltolain 10-vuotisessa juhlassa ja perusti monikansallisen kuoron.³³⁹ Ottoa pidettiin Minnesotan – ja 1920-luvun puolivälin jälkeen koko maan – amerikansuomalaisten parhaimpana tenorina,³⁴⁰ mutta hän ei päässyt koskaan yksinlaulajana isoille konserttilavoille tai levyttämään.

Kuva 19. Otto ja Emil yhdessä New Yorkissa vuonna 1923 (Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma).

Otosta ja Emilistä on löytynyt yksi heikkolaatuinen yhteiskuva Amerikasta, jossa Otto on toinen oikealta ja Emil on kyykistyneenä hänen edessään (kuva 19). Emil lähetti sen Elinille ja kirjoitti kääntöpuolelle:

Tässä on kuva, jonka Lucy otti meistä Mr Koskelon ja Steinin ollessa täällä konserttia antamassa. Mr Stein on oikeanpuolinen ja Koskelo Oton vasemmalla. Mr Björkmanin kait tunnet. Terv. Emil

Juho Koskelo oli amerikansuomalainen tenori ja sellisti, jonka ura loppui ennenaikaisesti sairauteen vuonna 1923. Valokuva on juuri sitä edeltäneeltä ajalta. Koskelo soitti selloa William Steinin Suomalaisessa Tanssiorkesterissa Fifth Avenue Hallin työväentalolla ja johti siellä laulukuoroa. Koskelo levytti kaikkein eniten miespuolisista amerikansuomalaisista laulajista (Elli Suokas naisista), 150 levyä vuosina 1910–1923,

³³⁵ Rauta-alue, Virginia, Minn., *Päivälehti* 16.3.1928; [Mainos:] *Päivälehti* 3.5.1928; Minnesotan Rauta-alueen uutisia ja ilmoituksia, *Päivälehti* 2.6.1931.

³³⁶ Rauta-alue, Virginia, Minn., *Päivälehti* 29.3.1928.

³³⁷ Mm. Rauta-alue, Virginia, Minn., *Päivälehti* 3.5.1929; 23.5.1929; 8.6.1929.

³³⁸ Mm. Rauta-alue, Virginia, Minn., *Päivälehti* 21.4.1928; 5.5.1928; 21.5.1929; Minnesotan Rauta-alueen uutisia ja ilmoituksia, *Päivälehti* 3.12.1930; 2.5.1931.

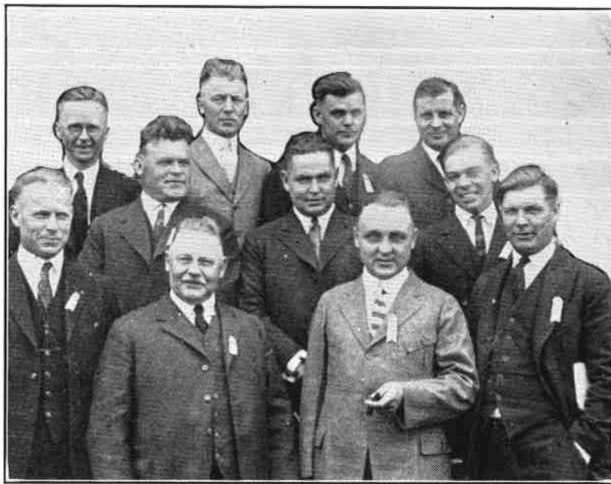
³³⁹ Rauta-alueen uutisia, *Päivälehti* 19.11.1929; 25.11.1929; Minnesotan Rauta-alueen uutisia ja ilmoituksia, *Päivälehti* 20.1.1930; 21.5.1930.

³⁴⁰ Ilmonen 1931, 137: koko maan paras; Peterson 1953, 126: Minnesotan paras.

myös ruotsiksi. Hän oli arvostetuin amerikansuomalaisista mieslaulajista (Elli Suokas naisista). Steinin ja Koskelon repertuaarit ulottuivat klassisesta musiikista ja opereteista kansan- ja työväenlauluihin.³⁴¹ Oton repertuaariin työväenlaulut eivät kuuluneet.

Valokuva on otettu Emilin kodin edessä, osoitteessa 139 East 66th Street, Upper East Side. Otto, Lucy-vaimo ja Emil Björkman olivat tulleet Virginiasta New Yorkiin Koskelon laulamaa ja Steinin säestämään Upper East Siden konserttia varten. Otto kritisoi amerikansuomalaisia laulajattaria, mutta veljeili sellaisen amerikansuomalaisen suurlaulajan kanssa, jonka elämää konsertteineen ja levytyksineen hän olisi halunnut elää.

Otto pääsi kuitenkin elokuvaan. Hän esiintyi Virginian Veikot -kuoron solistina mykkäelokuvassa *Kansalaistemme elämää Amerikassa* (ks. kuva 20), joka Kansallisen audiovisuaalisen instituutin mukaan ei ole säilynyt.³⁴² Mykkäfilmissä vain ei laulaminen kuulunut. Otolla on tässä elokuvasta napatussa kuvassa mustat silmäympärykset.

Virginiin "Veikot",

joka tunnetaan parhaana Am. suom. mieskuorona. Prof. Emil Björkman, johtaja. (Kuva otettu International Film Corporation filmistä "Amerikan suomalaisia".)

Kuva 20. Otto (edessä, vaaleassa takissa) Virginian Veikot -kuoron solistina kuoronjohtaja Emil Björkmanin vieressä amerikansuomalaisessa mykkäelokuvassa (*Koti-Home* (I) 8–10/1922, 93).

Kuva 21. Otto (oik.) Väinö Solan seurassa tämän vv. 1928–1929 Amerikan kiertueella (*Suomen Kuvalehti* 7/1929, 327).

Otto tapasi Suomen Oopperan perustajajäsenen, oopperalaulaja Väinö Solan tämän jokaisella Amerikan kiertueella. Sola kertoi omaelämäkerrassaan ensimmäisen Amerikan matkansa keväästä 1920: ”Virginiassa innostuneet maanmieheni trit Lindgren, Peterson, Räihälä ja liikemiehet Ketola, Ahola, Savolaisen veljekset, tuomari Gren ja monet muut valmistivat erikoisen yllätysviikon meille.”³⁴³ Toiselta Amerikan matkaltaan vuosilta 1925–1926 Sola liitti kirjaansa valokuvan ”kahdesta tenorista” eli itsestään ja Otosta sekä liikemies John Ketolasta.³⁴⁴ Kolmannesta Väinö Solan Amerikan matkasta vuosilta 1928–1929 *Suomen Kuvalehti* julkaisi valokuvan, jossa Sola ”veljeilee Ameri-

³⁴¹ Kukkonen 2001, 44–45, 54–55, 93, 101–102, 424, 429. Ks. William Steinista aiemmin tässä luvussa.

³⁴² International Film Corporation 1923. Kuvassa 19 filmistä käytetään eri nimeä.

³⁴³ Sola 1952, 26–27.

³⁴⁴ Sola 1952, 145.

kan suomalaisten ”Caruson”, hra Otto E. Petersonin kanssa” (ks. kuva 21). Sola oli käynyt ensimmäisellä matkallaan Metropolitanissa kuuntelemissa sen ajan kuuluisinta tenoria, Enrico Carusoa, ja ihaili tätä,³⁴⁵ niin kuin Ottokin. Virginian kuorolaiset juottivat Wäinö Solaa apteekin takahuoneessa ja Vermilion-järven paviljongissa.³⁴⁶ Solan konsertit olivat Virginian raittiustalolla; lippuja sai ostaa myös Oton vastaanotolta.³⁴⁷ Amerikansuomalaiset kommunistit kutsuivat Solaa lahtarivääpeliksi ja kielsivät ihmisiä menemästä tämän konsertteihin. Solan kanssa ystävästyneen *Raivaaja*-lehden päätoimittajan Oskari Tokoin johdolla sosialistit alkoivat suhtautua Solaan puolueettomasti.³⁴⁸

Oton omat 1920- ja 1930-luvun esiintymisten tähtihetket olivat paikallisilla lauluoperetti- ja oopperalavoilla. Päästäkseen laulamaan Virginian sosialistisessa oopperassa Otolla piti olla yhteyksiä sosialisteihin. Oton laulutaidot tunnettiin laajalti. Monet vasemmistolaiset työläisperheet saivat häneltä (laulavia) hammaslääkäripalveluja. Tiedossa olivat myös Oton yhteydet liberaaliin unitaarikirkkoon, jonka jäsenenä oli sosialistejakin, ja jonne monet kirkottomat sosialistit lähettivät lapsensa pyhäkouluun.³⁴⁹ Näin, tahattomasti taktikoimalla Otto pääsi laulamaan päärooleja sosialistien oopperatalossa, kuten Leanderin roolin Oesterreicherin *Tanssijatar Katjassa* ja Don Josén roolin Bizetin *Carmenissa*. Hänen kerrottiin esittäneen erinomaisesti osaansa eläytyen Don Josén roolinsa, johon hän etelänmaalaisen tummana ja vilkkaana olikin sopiva.³⁵⁰

Kuuluminen paikalliseen eliittiin velvoitti. Otto lauloi hyväntekeväisyystilaisuuksissa ja lahjoitti rahaa Turun Suomalaisen Yliopiston perustamisrahoituksesta Minnesotan yliopiston kirjaston suomalaiseen kirjallisuuteen. Turun yliopiston asiamies Uno Holmberg (Harva) kiersi syksyllä 1919 lähes 40 paikkakunnalla Yhdysvalloissa. Virginian kaupungin suomalaiset kuuluivat anteliaimpiin lahjoittajiin. J. E. Salomaa ja Veikko Pakarinen tekivät toisen Turun yliopiston rahoituskierroksen Amerikassa keväällä 1923, jolloin myös virginialaiset lahjoittivat lisää, Otto tällöin 25 dollaria eli 936 markkaa.³⁵¹

Otto oli johtokunnan jäsen Home Publishing Companyssa, joka julkaisi *Koti – Home*-lehteä vuosina 1921–1923. Johtokunnan jäsenet sitoutuvat kirjoittamaan lehteen. Tällä kertaa Otto kirjoitti turvallisesti lasten hampaiden hoidosta, yhä pätevin neuvoin – mutta päätyi taas syyllistämään naisia, nyt äitejä.³⁵²

³⁴⁵ Sola 1952, 16–21.

³⁴⁶ Suomalaisten taidelaulajain kohtalosta, *Totuus* 1.6.1924.

³⁴⁷ Rauta-alue, Virginia, Minn., *Päivälehti* 4.12.1928; 5.12.1928.

³⁴⁸ Sola 1952, 26–27, 145, 229–233. Lahtarivääpelin konsertit, *Lapatossu* 15.5.1920.

³⁴⁹ Hepokoski 1998, 69.

³⁵⁰ Peterson 1953, 126.

³⁵¹ Ilmonen 1931, 41. Gratifying response induces campaign manager of Virginia charities to extend time, *Duluth News Tribune* March 8, 1918; Finnish young people give Red Cross benefit, *Duluth News Tribune* March 17, 1918; Hibbing and Virginia preparing to put over Victory Loan, *Duluth Herald* April 17, 1919; Suomalaisen kirjallisuuden toimittaminen Minnesotan yliopiston kirjastoon, *Helsingin Sanomat* 4.4.1928. Holmberg 1920; Salomaa & Pakarinen 1923; Jäntere 1942, 271–278, 397.

³⁵² Peterson 1923, 16–18.

Wernerin ja Zimmermannin risteämissä soittokunta Louhen solistina Suomen kiertueelle pääsy oli Otolle tärkeä yksilöllinen ja ylijäräinen risteys.³⁵³ Hän sai kerrankin laulaa suurten yleisöjen edessä. Laulaminen oli ollut Ottoa kantava voima Amerikkaan tulosta lähtien kaikissa hänen elämänvaiheissaan. Hän ryhtyi kuitenkin myös vallanpitäjäksi kirjoittamalla kriittisen artikkelin laulajattarista ja muista aikalaisten tunnistamista henkilöistä Louhen julkaisuun. Uskoiko hän, että se veisi hänet klassisen laulun ammattilaiseksi suuriin konserttisaleihin ja levystudioihin? Vai oliko kyse kateudesta tai koston? Joka tapauksessa hän otti aikamoisen riskin niin kärkevällä kirjoituksellaan. Oltihan se saattanut sulkea hänet Louhen konserttikiertueen ja amerikansuomalaisten musiikkipiirien ulkopuolelle. Vaikkei niin käynyt, ei Oton tähti myöskään noussut. Hän palasi kotiin paikallisiin amatöörilaulupiireihin.

Kuorojen jäsenenä, johtajina ja tukijoina toimi paikkakunnan eri alojen liikemiehiä, toimittajia ja lääkäreitä, jotka yhdessä saivat laajan vaikutusvallan alueen taloudellisesta, sosiaalisesta ja poliittisesta elämästä. Kuoroilla oli siten sisäistä voimaa ja ulkoista valtaa. Minnesotalaisia kuoroja Otto ei haastanut, vaan vakiintui uskolliseksi jäseneksi.

Laulajana Otto kyllä pysyi de Certeau toimijuusteorian puitteissa sovittamalla laulutaktiikkansa Louhen soittostrategiaan ja Björkmanin kuorostrategiaan Syrjämaan kuvaamalla paralleelilla tavalla, mutta kriittikkokirjoittajana hän toimi vallanpitäjiä vastaan, Gillin et al. mukaan vihamielisen luovasti, niissä piireissä ”laittomiksi” katsotuin keinoin.³⁵⁴ Oton kirjoitustaktiikka rikkoi vallanpitäjien, amerikansuomalaisten musiikkipiirien, ylistävää arvostelustrategiaa, mutta hänellä oli kahdeksantoista Amerikan vuoden ajalta niin vaikutusvaltaisia ystäviä noissa piireissä Monessenissa, Michiganissa ja Virginiassa, ettei häntä rangaistu karkotuksella – muttei myöskään palkittu paremalla laulajastatuksella. Otto jäi laulavaksi hammaslääkäriksi loppuelämäkseen. Hän loisti paikallisissa kuoroissa, ooppera-, operetti- ja komediaesityksissä ja yksinlaulajana.

Viimeinen Oton soololaulusessio, joka on löytynyt, oli Kalevaisten juhlilla elokuussa 1932.³⁵⁵ Oton Virginian aikainen isähahmo oli kuoronjohtaja Emil Björkman, joka oli Robert-pojan kummi, joka säesti Ottoa ja jonka viereltä Otto löytyi jok’ ikisestä heidän kuorojensa valokuvasta. Björkman kuoli 62-vuotiaana pian sen jälkeen kun hänen johtamansa Virginian sekakuoro – jossa Otto lauloi solistina – oli voittanut suomalaisten kuorojen kilpailun vuoden 1933 Chicagon maailmannäyttelyssä.³⁵⁶

Musiikkitieteilijä Glenda Gossin tutkimus Sibeliuksesta ja amerikkalaisista kertoo sen tarinan *Finlandiasta*,³⁵⁷ jonka Otto koki amerikkalaisen elämänsä aikana. *Finlandia-*

³⁵³ Ks. Werner & Zimmermann 2006, 39–40, 42–44; Iriye 2013.

³⁵⁴ Ks. de Certeau (1974) 1984/2011, xiv, xviii, xix, 35–39; Koivunen & Syrjämaa 2011; Gill et al. 2014.

³⁵⁵ Kalevaisten juhlit, *Kalevainen* 1.1.1933.

³⁵⁶ Kuorokilpailut Chicagon näyttelyssä, *Käkisalmen Sanomat* 27.7.1933.

³⁵⁷ Goss 2009, 197–206.

hymni, ensin sanattomana ja sitten monine eri sanoituksineen, tahditti Oton Amerikan vaiheita 16-vuotiaasta nuorukaisesta elämän loppuun asti.³⁵⁸ Viimeisissä vaiheissa amerikansuomalainen Martti Nisonen kirjoitti vuonna 1931 *Finlandialle* uudet sanat suomeksi ja englanniksi, eikä vain hymnille vaan koko sävellykselle. Wäinö Sola, joka ehdotti *Finlandiaa* kansallislauluksi, sanoitti vuonna 1937 hymnin hieman eri tavoin, ennen kuin V. A. Koskenniemen vuoden 1940 teksti vakiintui *Finlandian* sanoiksi.³⁵⁹

Vuosien mittaan alkoholi alkoi viedä Otosta voiton. Hänen lapsensa olivat jo pieninä kärsineet vanhempiensa alkoholinkäytöstä. Robert joutui parikymppisenä 1930-luvun lopulla lunastamaan humalaiset, häiriökäyttäytymisestä pidätetyt isänsä ja äitinsä putkasta. Otto ja Lucy pystyivät pitämään kotitalonsa Virginian South Streetillä, jossa olivat asuneet koko avioliittonsa ajan, mutta menettivät kesällä 1918 ostetun kesämökinnsä Vermilion-järven rannalta maksamattomien kiinteistöverojen takia. Oton pitkäaikaisin Amerikan ystävä, John Räihälä, pelasti tilanteen lunastamalla sen piirikunnalta ja antamalla sen nimellisellä vuokralla Otolle. Isänsä kuoltua Robert osti kesämökin takaisin. Hammaslääkärinä Otto sai jatkaa alkoholisoitumisestaan huolimatta, eikä menettänyt praktiikkaansa, sillä hän koulutti Robert-poikansa Minnesotan valtionyliopistossa hammaslääkäriksi tilalleen. Robert jakoi valmistuttuaan Oton praktiikan hoitaen sitä kokonaan silloin kun Otto ei pystynyt. Otto kuoli 55-vuotiaana alkoholismin aiheuttamiin komplikaatioihin Virginiassa toisen maailmansodan aikana 9.7.1942.³⁶⁰

Siirtolaisten elämään vaikuttivat sekä valtion pää että oma pää. Otto ja Emil saapuivat Amerikkaan republikaanisen Theodore Rooseveltin ollessa presidenttinä ja kuolivat demokraattipresidenttien valta-aikana. He esiintyivät presidenteille. Keron mukaan suomalaissiirtolaiset usein näkivät työnsaantimahdollisuudet paremmiksi republikaanisten kuin demokraattisten presidenttien aikoina.³⁶¹ Otto ja Emil kokivat uransa ensimmäisen kriisin, uransa huipun ja uransa hiipumisen demokraattisen Woodrow Wilsonin aikana. Toisaalta Oton ja Emilin toimia Amerikassa vastatulleista nuorukaisista kuolemaan asti varjostivat niiden vaikutukset heidän pääparkoihinsa. Oton juomistavat veivät hänet alkoholismiin; Emilin päällään kävelyt aiheuttivat hänelle niskavamman.

Emilin taidot eivät riittäneet Charlie Chaplinin tai Buster Keatonin menestykseen, mutta vaudevillevuosien kokemustensa pohjalta hän laajensi 1920-luvulla repertuaariin omien taitojensa rajoissa koomiseen akrobatiaan, lauluun ja soittoon. Näin hän hivatutui osittain Otto-veljensä taitoalueelle, mutta pysyi eri sävellajissa kuin klassillisiin liediin, oopperoihin ja kuorolauluihin erikoistunut Otto, joka lauloi suurimpien mieskuorosäveltäjien, Sibeliuksen, Kuulan, Madetojan ja Palmgrenin, lauluja.

³⁵⁸ Ks. H. Jeffrey Petersonin haastattelu 2016. Peterson 1927, 219; Peterson 1953, 126–127.

³⁵⁹ Goss 2009, 199–202.

³⁶⁰ Jeffrey Petersonin haastattelut 2016 ja 2017.

³⁶¹ Kero 1974, 73–75; Kero 1996, 97–99.

Veljekset nauttivat esiintymisestä eniten elämässään. Otolla kesti parikymmentä vuotta päästä suurten yleisöjen ja arvohenkilöiden eteen esiintymään. Hän koetti hyödyntää tilaisuutta yli tarjotun kirjoittamallaan kriittisellä artikkelilla. Hänen suurimmat hetkensä Soittokunta Louhen solistina jäivät anonyymeiksi lehtien arvostelujen keskityessä itse soittokuntaan. Emil sai kokea mainetta heti yli kymmenen vuotta sirkuksissa ja vaudevillessa. B. F. Keith'sin Broadwayn Palace-teatteria korkeammalle Kullervo Brothersit eivät päässeet, ja silloin olisi ollut aika lopettaa. Emilin työuran jatkosta on vähän tietoa, mutta hän jäi siinä tavalliseksi rivijäseneksi, niin kuin Otto-veljensäkin.

Kumpikaan veljeksistä ei osannut hyödyntää omaa 1920-luvun hetkeään. Niissä aika ei ollut vapaa vallanpitäjien strategioista vaan näiden hallussa. Ajan vapaushan on edellytys taktiikan onnistumiselle.³⁶² Molemmilla veljillä oli vain aikaikkuna käytettävissään: Emilillä (ja Sulolla) Karibialta palaamisen ja Suomeen lähdön välinen aika syksystä 1919 maaliskuuhun 1920 ilman manageria; Otolla Louhen kirja-artikkelien kirjoittamisen ja Suomen kiertueen päättymisen välinen aika maaliskuusta elokuuhun 1920.

*

Tutkimuksia Otto ja Emil Mikkosen pyrkimyksistä vakiinnuttaa paikkansa Yhdysvalloissa on pitänyt ommella kuin tilkkutäkkiä sadoista erikokoisista ja -värisistä tilkuista. Otto ja Emil pyrkivät siis vakiinnuttamaan paikkansa tutussa amerikkalaisessa yhteiskunnassa kolmella taktiikalla: ratkaisemalla kriisin voittoisaksi käännekohdaksi, samaistumalla eri etnisiin ryhmiin ja ryhtymällä taktikosta strategikoksi. Koska veljesten elämäntilanteet konteksteineen poikkesivat toisistaan, tuloksetkin olivat erilaiset.

Kumpikin veli joutui työ- ja toimentulokriisiin vuonna 1914: Otto vastavalmistuneena hammaslääkärinä, jolle ei riittänyt potilaita; Emil Britannian varieteesta ylijarjaisesti Yhdysvaltoihin palaavana akrobaattina, jonka amerikkalainen vaudeville oli unohtanut. Otto ratkaisi yksilöllisen risteyksensä irtiotolla Michiganin amerikansuomalaisten vaikutuspiiristä tehden osavaltiooikkauksen hammaslääkäripulasta kärsineeseen Minnesotan Virginiaan, avioituen varakkaaseen perheeseen ja liittyen uusiin kuoroihin. Emil puolestaan palasi amerikkalaiseen sirkukseen, vieläpä aiempaa pienempään. Molempien aiempia taktiikoita vastakkaiset taktiikat onnistuivat: itsenäisempi Otto sai turvan uudesta työstään, perheestään ja kuoronjohtajaisähahmostaan; epäitsenäistynyt Emilin Kullervo Brothers taas sai nopeasti kutsun vaudevillen huippupiireihin, jotka veivät Broadwaylle. Kummankin taktiikat toimivat De Certeau'n toimijuusteoriasovellusten tavoin paralleelisti vallanpitäjien strategioiden puitteissa, Oton luovasti, Emilin joustavasti – ja molempien myönteisesti, mikä erosi aiemmista toimijuusteorian sovelluksista.

³⁶² Ks. Andersson 2014.

Otto ja Emil toimivat eri tavoin myös etnisissä samaistumisissaan. Otto amerikkalaistui keskiluokkaisesti kuluttaen rahojaan hienoihin amerikkalaisiin autoihin, vaatteisiin, tupakkaan ja whiskyyn. Kieltolaki oli hänelle yksilöllinen risteys, jonka myötä hän yhdisti pyrkimyksensä päästä vallanpitäjien seuraan alkoholin jatkuvan saannin varmistamiseen liittymällä salaseuroihin ja yhdistyksiin, jotka saivat tarjoilla alkoholia suljetuissa tilaisuuksissaan. Amerikkalaisten salaseurojen lisäksi hän pääsi amerikansuomalaisiin ja yhteen ruotsalaiseenkin salaseuraan sekä ylijalaisille kalastus/viinaretkille Kanadaan. Hän lauloi Suomen itsenäistymisjuhlassa, jossa vannottiin uskollisuutta Yhdysvalloille vastavetona amerikansuomalaisille bolsevisteille. Oton ryhmätunteinen kolmio-samaistuminen sopi hammaslääkärille. Emilin ryhmätunteinen kolmiosamaistuminen oli toisenlainen: uraansa edistääkseen hän sopeutui amerikkalaiseen ammattiyhdistysvastaiseen vaudevillien, mutta säilytti sekä suomalaisuuden että monikulttuurisuuden viettämällä lomansa siskojen ja vanhojen sirkusystäviensä kanssa.

Emilin spatiaaliset risteykset kaventuivat uran edetessä ylijalaisista ja kansallisista alueellisiksi ja paikallisiksi, kun taas Otolla ne laajenivat kieltolain takia alueellisiksi ja ylijalaisiksikin. Oton taktiikat hyödyntää, väistää ja rikkoa viranomaisten kieltolakistrategioita tuovat uusia ulottuvuuksia de Certeau'n toimijuusteorian sovelluksiin. Oton ja Emilin etnisen samaistumisen taktiikat sopeutuivat paralleelisti heille tärkeiden vallanpitäjien strategioihin, Otolla itsevarmasti, Emilillä joustavasti.

Elämäntietojen erilaisuus sai Oton ja Emilin pyrkimään toisistaan poikkeavilla tavoilla taktikosta strategikoksi. Otto haaveili laulajanurasta, ja tultuaan valituksi Louhi-orkesterin solistiksi Suomen kiertueelle kirjoitti hyvin kriittisen artikkelin, mikä ei edistänyt urahaaveiden toteutumista. Hän ei koskaan levyttänyt, vaan jäi pikkukaupungin laulavaksi hammaslääkäriksi. Emilin uran huippu oli Broadwayn muutamat esiintymiset. Hän väsyi kiertävään elämään ja haaveili kaupan perustamisesta. Jostain syystä se ei toteutunut, vaan menetettyään Etelä-Amerikan kiertueensa jälkeen managerinsa ja sen myötä vaudevillekiinnitykset hän avioitui, jäi New Yorkiin ja sai myöhemmin kansalaisuuden. Vasta muutettuaan Ashbyyn 48-vuotiaana hän ryhtyi osuustoimintaan.

Oton ja Emilin epäonnistuneet uranvaihdospyrkimykset olivat suuria yksilöllisiä risteyksiä. He rikkoivat vallanpitäjien strategioita, Otto vihamielisen luovasti amerikkansuomalaisten musiikkikritiikkistrategiaa, Emil opportunistisesti viranomaisten kansalaisuusstrategiaa – laajentaen näin de Certeau'n teorian mahdollisia sovellustapoja. Aika ei ollut vapaa veljesten valita otolliset hetket, vaan vallanpitäjien hallinnassa. Laulajana Oton ja akrobaattina Emilin taktiikat pysyivät paralleelisti heille tärkeiden vallanpitäjien strategioiden puitteissa. Molemmat jäivät taktikoiksi, jotka tunnistettiin perhehistoriassa tämän tutkimuksen alun valokuvien hammaslääkäri-Otona ja akrobaatti-Emilinä.

4. Johtopäätöksiä

Kahdesta vanhasta valokuvasta voi aloittaa historiallisen toimijuustutkimuksen, kunhan kasvattaa valokuvien antamien johtolankojen avulla alkuperäislähteitä monipuoliseksi kokonaisuudeksi ja vertaa niitä aikalaislähteisiin ja tutkimuksiin. Otto Mikkosesta kertyi tällä tavoin lisää valokuvia, biografioita matrikkeleissa, lehtiartikkeleita, pojanpojan toisen käden muistoja ja Oton itsensä kirjoittamia artikkeleita. Emil Mikkosesta löytyi monia valokuvia, pari lyhyttä haastattelua ja valtavasti uutisia, arvosteluja ja mainoksia.

Valokuvien jokin pieni yksityiskohta voi olla johtolanka, jota vetämällä saattaa saada tärkeitä tietoja, joita ei tiennyt olevan olemassakaan. Esimerkiksi kun etsin Oton pojanpojan lähettämän valokuvan (kuvan 8) apteekin kyltin L. A. Lundahlia, löysin dokumentin, jossa mainittiin hänen nimensä ja apteekin sijainti. Dokumentin muut tiedot veivätkin sitten aivan uuteen, minulle tuntemattomaan suuntaan: Louhi-soittokunnan ennen Suomen matkaansa julkaiseman juhlakirjan *Terveiset Suomelle* jäljille. Hauras albumimallinen kirja löytyi ihmettelyjen jälkeen Turun yliopiston kirjaston pahvisten kortistotietojen kautta varastosta. Kirjassa oli paljon hämmästyttävää tietoa sen ajan amerikansuomalaisista valokuvineen – ja Oton artikkeli ”Taiteen arvostelemisesta”.

Akrobaatti-Emilistä löytyi yllättävästi valokuvia (kuvat 4, 5 ja 15) ja uutisia urheilulehdistä. Nykyään voimistelu ja urheilu erotetaan toisistaan, eivätkä sirkus ja vaudeville kuulu kumpaankaan. Piti tajuta, että yli sata vuotta sitten tällaisia luokitteluja ei ollut.

Valokuvien kuvatekstit voivat olla yhtä informatiivisia kuin kuvat itse. Kun kaivoin kiinnostuksestani klassiseen musiikkiin alan kirjallisuutta syvemmältä, törmäsin viittaukseen Suomen Sävel -kuoron 25-vuotismuistojulkaisusta vuosilta 1893–1918, joka löytyi sitten myös Turun yliopiston kirjaston varastosta. Julkaisu sisälsi nuoren Oton voittoisan kuoron kuvassa vuonna 1908 (kuva 7) ja Oton armeijan univormussa vuonna 1918, jolloin hän kuvatekstin mukaan oli opiskelemassa yksinlaulua New Yorkissa.

Toisenlaisetkin alkuperäis- ja aikalaislähteet, matrikkelit, osoittautuivat tietojen aarreaiteiksi. Nikanderin kokoamista koko maan, Hirvosen Michiganin ja Aaltion Minnesotan amerikansuomalaisten biografioista löytyi aikalaisista ja heidän toimistaan suuria linjoja ja yksityiskohtia, jotka liitettyinä Oton biografia-, valokuva- ja muihin tietoihin sijoittivat hänen toimintansa sen ajan amerikansuomalaisten elämään.

Lehtiartikkelit olivat tärkeimpiä alkuperäislähteitä Emilin toimijuuden tutkimisessa koko hänen Amerikan akrobaattiuransa 1908–1919 ajan, päinvastoin kuin Otolla, josta ne antoivat lisävalaistusta lähinnä vain hänen 1920- ja 1930-luvun toimijuuteensa. Emilin uraa pystyi seuraamaan melkein päivä päivältä lehtiartikkeleiden avulla. Sen ajan lehtiartikkelit olivat oleellisia myös aikalaislähteinä kummankin veljen toimien ymmär-

tämiseksi sen ajan historiallisissa konteksteissa. Ne loivat vertailukohteet veljesten toimille heidän omissa elinpiireissään, yhteiskunnassa ja maailmanpoliittisissa tilanteissa.

Viranomaisten asiakirjat rakensivat viitekehyksen Oton ja Emilin Amerikan elämän seuraamiselle. Niiden avulla veljesten toimista löytyi usein, mitä he tekivät, milloin, missä ja keiden kanssa. Näitä toimijuussisältöjä voi yhdistää muiden lähteiden tietoihin.

Tähän monimutkaiseen palapeliin toi vielä Oton osalta pikkupaloja hänen pojanpoikansa jotkin muistot isänsä kertomuksista. Pojanpoika muisti värikkäimpiä tarinoita. Hän totesi, että hänen olisi pitänyt kysyä isältään enemmän.

Tulkitsemalla löytämiäni moninaisia, sirpaleisia alkuperäislähteitä aikalaislähteiden, historiikkien, tieteellisten tutkimusten, toimijuusteorian ja risteävien historioiden menetelmän avulla olen kuitenkin saanut aikaan monipuolisen kuvan nuorukaisista aikuisiksi kasvaneiden Oton ja Emilin toimijuuksista viime vuosisadan alun Yhdysvalloissa.

Otto Mikkonen (pian Peterson) ja Emil Mikkonen (myöhemmin Kullervo) toimivat taktisesti eri tavoin hakiessaan ja vakiinnuttaessaan paikkaansa 1900-luvun alun Amerikassa. Vaikka heidän taktiset keinonsa kuuluivat samoihin ryhmiin, niiden sisällöt poikkesivat toisistaan lähtökohtien, kiinnostuksen kohteiden ja taitojen erilaisuuden vuoksi.

Hakiessaan paikkaansa uudessa yhteiskunnassa Otto ja Emil käyttivät kolmea taktiikkaa. He sujahtivat tahoillaan täysin erilaisiin työpaikkoihin: Otto tehdastyöstä palveluammattiin, Emil taideliikunta-ammattiin. He samanaikaisesti häivyttivät ja korostivat etnisyyttään: Otto amerikkalaistui yhdellä paikkakunnalla ja pysyi suomalaisena toisella, kun taas Emil mainosti itseään ruotsalaisena suomalaisella taitelijanimellä. He paransivat asemiaan oppimillaan taidoilla: Otto yliopisto-opinnoilla, Emil taitoharjoittelulla.

Vakiinnuttaessaan paikkaansa tutuksi tullessa yhteiskunnassa Otto ja Emil käyttivät taas kolmea taktiikkaa. Otto ratkaisi työ- ja toimeentulokriisinsä muuttamalla toisen osavaltion potilasmarkkinoille ja avioitumalla; Emil palaamalla raskaaseen työhön, josta ura lähti kiitoon. He samastuivat eri etnisiin ryhmiin kolmiosamaistumisella. Oton samaistumiskohteina olivat amerikkalaisten ja amerikansuomalaisten lisäksi amerikanruotsalaiset, mikä onnistui samanaikaisesti työ- ja vapaa-ajalla. Emilin samaistumiskohhteina olivat töissä amerikkalaiset, mutta vapaa-aikana suomalaiset ja monikulttuurinen ystäväpiiri. Oton ja Emilin pyrkimykset ryhtyä strategikoiksi eivät onnistuneet niin hyvin kuin heidän muut taktiikkansa. Otto ei saanut toivomaansa kuuluisuutta omalla taidelallaan, mikä olisi siivittänyt hänet amatööristä ammattilaiseksi. Emil ei perustanut toivomaansa kauppaa, vaikka hänestä myöhemmin tulikin osuustoimintayrityksen jäsen.

De Certeau'n toimijuusteorian strategia/taktiikka -näkemys sopii hyvin kuvaamaan Oton ja Emilin toimia heidän hakiessaan ja vakiinnuttaessaan paikkaansa Yhdysvalloissa. Oton ja Emilin taktiikat toimivat useimmiten paralleelista vallanpitäjien strategioiden

puitteissa, joskus joustavasti, toisinaan luovasti. Koska selostin luvuissa 2 ja 3 ja niiden yhteenvedoissa erikseen kunkin taktiikan suhteen de Certeauun toimijuusteoriaan ja kolmeen sen sovellukseen, keskityn tässä siihen, miten Oton ja Emilin tapaustutkimukset laajentavat de Certeauun toimijuusteorian soveltamistapoja entisestään.

Oton laulutaidolla hankkimat kuoro- ja työpaikat osoittivat, että yhdenlainen taktiikka voi tuoda tavalliselle ihmiselle toisenkinlaisen edun. Jos ihminen on taitava taktikko, hän saattaa siis saada hyötyä taktiikkaan liittymättömässäkin asioissa.

Seuraavassa vaiheessa Otto pystyi sulauttamaan institutionaalisesta vallanpitäjästä suojelijaksi muuttuneen Ferris-instituutin farmasian laitoksen johtajan strategian omaan taktiikkaansa, mikä haastaa de Certeauun teorian strategia/taktiikka-hierarkian. Voisi tietenkin ajatella, että suojelija ei ole enää strategikko vaan taktikko. Vallanpitäjät, jotka hallitsevat strategioillaan, nähdään yleensä erilaisina instituutioina, mutta nämä muodostuvat yksilöistä, joilla jokaisella on myös omat henkilökohtaiset tavoitteensa instituution päämäärien lisäksi. Instituutioiden yksilöjäsenten tavoitteet saattavat olla samansuuntaisia, mutta myös erisuuntaisia ja jopa vastakkaisia instituution päämääriin nähden. Räikeänä esimerkkinä tästä on tammikuussa 2017 valitun Yhdysvaltain presidentin perhebisnesintressit, joita hän on pyrkinyt ajamaan uuden asemansa avulla. Oton kohdalla instituution ja sen johtajayksilön tavoitteet yhtyivät oppilaan tukemisessa. Toisaalta Suomen Sävel -kuoron apteekkari- ja hammaslääkärijäsenet varjelivat omaa ammattireviiriään kilpailulta neuvomalla nuorta kuoron jäsentä, Ottoa, ensin jatkamaan opintojaan farmasiasta edelleen ja sitten perustamaan praktiikkansa alueelle, jolla ei ollut muita suomalaisia hammaslääkäreitä – muttei myöskään riittävästi potilaita.

Emilin akrobatiataidot viittaavat siihen, että taitava taktiikka saattaa eliminoida muut taktiikat ja luoda kilpailua eri vallanpitäjien, kuten sirkusten ja teattereiden strategioiden välille. Vallanpitäjille mieluisia ovat näet heille myötämieliset – eivätkä vihamieliset tai välinpitämättömästi suhtautuvat – tavallisten ihmisten taktiikat, jotka edesauttavat heidän strategioidensa toteutumista. Vallanpitäjät haluavat tällaisia ihmisiä ja suosivat heitä päätöksissään, jolloin taktiikat eivät enää ole autonomisia, niin kuin de Certeau oletti, vaan palvelevat strategioita lähentyen siten sotatieteen strategia- ja taktiikkakäsitteitä.

Vapaan ammatin harjoittajille taktiikan autonomian menettäminen voi olla tuskallista. Otto ja Emil siirtyivätkin loikkaustaktiikkaan vaihtamalla vallanpitäjän strategioiden toiseen. Strategioita myötäilevätkään taktiikat eivät siis aina pysy strategioiden puitteissa vaan hyödyntävät kilpailutilannetta ja etsivät parempaa toimintaympäristöä.

Otolle ja Emilille oli yhteistä se, että heidän taktiikkansa suhtautuivat 1920-luvulle asti enimmäkseen myönteisesti, eivätkä de Certeaua soveltavien Anderssonin ja Gillin *et al.* vihamielisesti tai Syrjämään välinpitämättömästi, vallanpitäjien strategioihin. Kun

Oton ja Emilin taktiikat eivät tuottaneet heidän tahtomaansa tulosta joidenkin vallanpitäjien strategioissa, veljekset mieluummin siirtyivät toisten vallanpitäjien strategioiden piiriin kuin haastoivat epätydyttävät strategiat ja niiden vallanpitäjät.

Oman paikan löytyminen amerikkalaisessa yhteiskunnassa antoi Otolle ja Emilille itsevarmuutta de Certeuan toimijuusteorian vastaisesti haastaa strategioita – muttei ensin avoimen vihamielisesti tai välinpitämättömästi vaan ovelasti vaivihkaa. Otto, yhdessä muiden amerikkalaisten kanssa, taktikoi hyödyntääkseen, väistääkseen ja rikkoakseen viranomaisten kieltolakistrategioita. Se onnistui, sillä vaikka kieltolaki-ikä oli hyvin pitkä, tavalliset ihmiset voivat vapaasti valita hetket, jolloin toteuttivat taktiikkansa. Lisäksi Otto onnistui lakimieskuoroystävänsä kanssa rikkomaan viranomaisten passi-strategiaa väärentämällä itselleen suomalaisen Peterson-isän. Emil ei onnistunut noin vain taktikoimaan Yhdysvaltain viranomaisia antamaan hänelle heti kansalaisuutta ilman viiden vuoden yhtäjaksoista maassaoloaikaa lähinnä ennen hakemuksen sisäännottopäivää, vaan joutui selvittämään asiaa. Ottokaan ei onnistunut enää kolmannen, amerikansuomalaisen musiikkikritiikkistrategian haastamisessa, mutta epäonnistumisen yhtenä syynä oli hänen taktiikkansa avoin vihamielisyys. Näissä tilanteissa aika ei ollut vapaa veljesten taktikoille vaan heidän oli toimittava vallanpitäjien määräämien aikarajojen puitteissa. Ajan vapaus on edellytys taktiikan onnistumiselle.

De Certeau on kirjoittanut paljon enemmän käytännöistä kuin taktikoista. Oton ja Emilin tapausten perusteella taktikoita voi verrata käytäntöihin. Molemmat voivat olla osittain rationaalisia ja epärationaalisia tai osittain tietoisia, esitietoisia ja tiedostamattomia. Kummatkin voivat vastata tilanteiden paineisiin joustavasti tai luovasti. Molemmat pysyvät useimmiten paralleelisti strategioiden puitteissa – myönteisesti, välinpitämättömästi tai vihamielisesti. Erona niiden välillä on se, että onnistuneet taktiikat tarttuvat hetken tarjoamaan tilaisuuteen ja toimivat lyhyessä ajassa yksilön etua ajaen, vaikka niiden seuraukset voivat olla pitkäaikaisia. Käytännöt puolestaan voivat alkaa hitaasti tai hetkessä, mutta vakiintuvat jonkin yhteisön toimintatavoiksi pitkiksi ajoiksi – kunnes jokin toinen yhteisöllinen käytäntö tai joukko yksilöllisiä taktikoita syrjäyttää ne.

Yksilölliset taktiikat ovat toimintasuunnitelmia yksilöllisten risteyksien ongelmanratkaisuun. Wernerin ja Zimmermannin risteävien historioiden neljästä refleksiivisestä ulottuvuudesta juuri yksilöllisten risteysten tunnistaminen Oton ja Emilin Amerikan alkuvuosikymmeninä oli perusedellytys heidän taktiikoidensa analysoinneille. Veljesten yksilölliset risteykset syntyivät toimeentulon, etnisyyden ja yhteiskunnallisen aseman haasteista. Aluksi ne liittyivät Amerikkaan ensikertaa saapumiseen, suomalaisuuden problematiikkaan ja työntekijänä pahnanhajimmaisuuteen. Myöhemmin ne liittyivät työurakriisiin, samaistumiskohteisiin ja vallanhaluun.

Yksilöllisissä risteyksissään Otto ja Emil tulivat usein spatiaalisiin risteysiin, joko konkreettisesti paikallisissa, alueellisissa, kansallisissa ja ylijarajaisissa konteksteissa tai abstraktisti kohdatessaan eri etnisiä ryhmiä. Saavuttuaan ylijarajaisesti Yhdysvaltoihin Otto toimi enimmäkseen paikallisesti tai alueellisesti, kun taas Emil toimi enimmäkseen kansallisesti ja ylijarajaisesti. Ero veljesten toiminnassa syntyi heidän töidensä luonteista. Emil joutui vasta uransa jälkeen kansalaisuuteen vaadittavia vuosia kerätessään paikallistumaan – samaan aikaan kuin Otto hieman ylijarajautui Suomen matkalla ja Kanadan retkillään. Etnisissä taktiikoissaan Otto toimi paikkaansa etsiessään ryhmäkeskeisesti sulautuen yhdellä paikkakunnalla amerikkalaisiin ja erilaistuen toisella paikkakunnalla amerikansuomalaiseksi. Vasta vakiintuessaan palveluammattiinsa ja paikallisyhteisöönsä hän toimi ryhmätunteisesti samaistuen samalla paikkakunnalla useaan etniseen ryhmään. Emil samastui sirkustyöympäristöissään ja vapaa-aikoinaan monikulttuurisen ryhmätunteisesti, mutta alistui vaudevillen työehtoihin amerikkalaisen ryhmätunteisesti.

Oton ja Emilin tapaustutkimuksen perusteella Brubakerin etnisyyskäsitteistä syntynyt vertailupari ryhmäkeskeisyys sulautumalla tai erilaistumalla ja ryhmätunteisuus samaistumalla sopivat siis Wernerin ja Zimmermannin spatiaalisten risteysien abstraktiksi alalajiksi ja soveltuvat siirtolaisten tutkimiseen ainakin silloin, kun he hakevat ja vakiinnuttavat paikkaansa uudessa maassa.

Wernerin ja Zimmermannin kolmas ulottuvuus, näkökulmien risteykset, tulee korostuneesti esiin perinteisen amerikansuomalaisen siirtolaisuustutkimuksen ja oman tutkimuksen risteyksissä. Keron, Kostiaisen, Virtasen ja monen muun amerikansiirtolaisuustutkijan julkaisut antoivat paljon taustatietoa tutkimukselleni, mutta niiden näkökulma erosi omastani. Aiemmat siirtolaisuustutkimukset ovat keskittyneet amerikansuomalaisille yhteisöille tyypillisiin käytäntöihin, eivätkä yksittäisten tavallisten amerikansuomalaisen taktiikoihin. Niissä ei ole pohdittu tavallisten ihmisten uravalintoja, päinvastoin kuin tässä yksilökeskeisessä tutkimuksessa Otosta ja Emilistä. Tavallisten ihmisten yksilölliset risteykset ja heidän taktiikkansa tehdä niissä ratkaisuja avaavat uuden, laajan tutkimusalueen varhaisiin amerikansuomalaisiin siirtolaisuustutkimuksiin.

Wernerin ja Zimmermannin risteävien historioiden neljännen ulottuvuuden tutkimussubjektien ja tutkijan risteykset tarkoittavat Oton ja minun sekä Emilin ja minun risteyskäsitteitä. Tämän luvun alussa kerroin erityyppisistä alkuperäislähteistä, joiden avulla sain risteytettyä tutkimushankkeeni Oton ja Emilin viime vuosikymmenen elämään sekä aikalaislähteistä, jotka kontekstoivat nuo yksilötiedot sen ajan maailmaan. Alkuperäislähteet yhdessä aikalaislähteiden kanssa auttoivat minua ymmärtämään toisessa ajassa ja maassa eläneiden, itselleni tuntemattomien ihmisten toimia. Tieteelliset tutkimukset auttoivat sitten tulkitsemaan heidän toimiaan taktiikkoina.

Tutkimusrakennettani ja sen teoreettisia ja menetelmällisiä tuloksia voikin käyttää eri aikakausien ja erilaisten ihmisten, eläinten tai kasvien siirtolaisuuden tutkimisessa.

Matkustimme helmikuun lopulla 1962 Ellu-tädin (Elin Mikkosen) 80-vuotispäiville Helsinkiin hänen ja Olga-tädin Eino Leinon kadun yksiöön, jonka hän oli ostanut palatuaan Amerikasta vuonna 1932. Olin juuri täyttänyt kolme ja siskoni viisi vuotta. Leikimme keittiössä, kun Olga-täti pyysi meitä olohuoneeseen tervehtimään erästä vanhaa Amerikan setää. Siskoni ei uskaltanut, vaikka setä tarjosi kättelystä dollaria. Minäkin epäröin, mutta rohkaistuin – ja olen sen jälkeen saanut kuulla kiusoittelua lahjottavuudestani, vaikka varmaankin toin ujolle siskollenikin dollarin. Siskoni uskoo, että tuo Amerikan setä oli Emil. En tiedä. Emilhän kuoli Ashbyssä pari kuukautta myöhemmin.

Ottoa en ainakaan ole tavannut, sillä hän kuoli kaksikymmentä vuotta aiemmin. Pojanpoika Jeffrey ilmoitti helmikuussa 2017, että hänen lapsensa toisivat hänet 70-vuotislahjaksi Suomeen savusaunoihin ja mökkimme tavalliseen saunaan. Olisin mieluummin tavannut hänet Amerikassa, josta kuulen alkuperäislähdearkistoseireenien kutsun.

Minulle kävi samoin kuin Otolle ja Emilille. Niin kauan kuin pysyin tavallisen tutkijan roolissa, voin valita vapaasti sopivimmat ajat tutkimustaktiikkojeni toteuttamiseksi. Aika pysyi vapaana vallanpitäjien strategioista. Mutta heti kun ihan vain ajatuksissanikin pyrin strategikoksi Oton mahdollisten arkistojen äärelle Amerikkaan, aika ei ollutkaan vapaa, vaan vallanpitäjänä vuosikymmeniä toimineen lakimiespojanpojan hallussa, ja taktiikkaani joutui hänen strategiansa jyräämäksi.

Toivon saavani jatkaa Oton kotipaikan, Mesabi Iron Rangen, tutkimista yhdistämällä sen 1900-luvun alun liikemiehet ja asiantuntija-ammattilaiset vanhaan osaamisalueeseeni, ympäristönäkökulmaan. Se vaatisi Minnesotan eri arkistojen kaivamista sekä haastatteluja paikan päällä. Aika on taas haasteena: olen viimeiset vuodet kärsinyt eosinofiilisestä astmasta. Jollen paranisi ja pystyisi itse matkustamaan, voisin rekrytoida tutkimusapulaisen, jonka valmistelisin hyvin, ja olisimme sitten yhteydessä Skypellä ja sähköpostitse. Tämä tutkimus liittäisi yli sadan vuoden takaiset näkemykset nykyisiin näkemyksiin ja ongelmiin sekä ratkaisuvaihtoehtoihin, joista silloin valittiin.

Ajan, hetken, risteyksen voisi siis lisätä viidenneksi refleksiiviseksi ulottuvuudeksi Wernerin ja Zimmermannin risteävien historioiden menetelmään. Tämä aikaulottuvuus sopii de Certeau'n toimijuusteorian strategia/taktiikka-hierarkiaan. Oton ja Emilin tapaukset vahvistavat olettamusta, että taktiikan onnistuminen edellyttää ajan vapautta strategioista, joilla on hallussaan tila eli valta ja paikka. Oton artikkelin johtopäätös sopii taktikoille: ”Olkaamme vaatimattomia ja vähän odottavia, niin paljon me saamme.”³⁶³

³⁶³ Peterson 1920, 87.

Lähteet

Alkuperäisaineistot

Arkistot

Ancestry.com, Lehi UT, USA

- Ancestry Search: <https://search.ancestry.com>:
 - Michigan Deaths and Burials.
 - United States Naturalization Process:
 - Declaration of Intention.
 - Interrogatories in Deposition of Witnesses.
 - Oath of Allegiance.
 - Petition for Naturalization.

Ebeneser-säätiö, Helsinki

- Elisabeth Alanderin kokoelma:
 - Päiväkirjat 1885–1925.
- Inskrifvningböcker för Sörnäs folkbarntädgård.

Elin ja Olga Mikkosen valokuvakokoelma, tutkijan perheen hallussa.

H. Jeffrey Petersonin valokuvakokoelma, Tower MN, USA.

- H. Jeffrey Petersonin yksityinen asiakirjakokoelma, Tower MN, USA
- Robert Axel Petersonin kastetodistus.

Helsingin käräjäoikeus, Helsinki

- Elin ja Olga Mikkosen perukirjat.

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Helsinki

- Kansalaistemme elämää Amerikassa. International Film Corporation, Duluth 1923.

Kansallisarkisto, Helsinki

- Uudenmaan läänin henkikirjat.

Siirtolaisuusinstituutti, Turku

- Siirtolaisrekisterin internet-tietokannat: <http://maine.utu.fi/emreg/index.php>:
 - Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön matkustajaluettelot.

The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City UT, USA

- Family Search: <https://familysearch.org/search/>:
 - Illinois Northern District Naturalization Index.
 - New York City Marriage Records.
 - New York City Municipal Deaths.
 - New York Passenger Arrival Lists.
 - New York State Censuses.
 - United States Applications for Passport.

- United States Censuses.
- United States World War I Draft Registration Cards.
- United States World War II Draft Registration Cards.

Haastattelut

H. Jeffrey Petersonin haastattelu isoisästään Otosta 8.9.–9.11.2016 sähköpostitse tutkijalle monessa osassa.

H. Jeffrey Petersonin haastattelu isoisästään Otosta 1.9.2017 henkilökohtaisesti.

Perimätieto

Mikkosten suvun perimätieto, joka on kulkenut Oton ja Emilin siskojen, Elinin ja Olgan, kautta heidän kasvattamalleen Erik-veljen pojantyttäreille, joka oli tutkijan äiti.

Painetut alkuperäisaineistot

Airut. Sibelius-seuran julkaisu. Sibelius-seura, Monessen PA 1917.

Amerikan albumi. Kuvia Amerikan suomalaisten asuinpaikoilta. Suomalainen Kirjakauppa, New York 1904.

Ashby Directory: *Polk's Asby Directory 1942–43.* R. L. Polk & Co., Detroit MI 1942.

Ashby Directory: *Polk's Asby Directory 1953.* R. L. Polk & Co., Detroit MI 1953.

Chicago College of Dental Surgery: *Annual Announcement for the Session of 1915–1916.* Chicago College of Dental Surgery, School of Dentistry, Chicago IL 1915.

Halme, Juho: *Reipas 1897–1907: Kertomus Voimistelu- ja Urheiluseura Reippaan vaiheista.* Helsingin Reipas, Helsinki 1907.

Illinois State Board Dental Examiners: *Annual Report of the Illinois State Board Dental Examiners to the Governor, December 15, 1913.* Illinois State, Springfield IL 1914.

Ilmonen, Salomon: *Amerikan suomalaisten sivistyshistoria: Johtavia aatteita, harrastuksia, yhteispyrintöjä ja tapahtumia siirtokansan keskuudessa.* Jälkimmäinen osa. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1931.

Louhi (toim.): *Tervehdys Suomelle.* Soittokunta Louhi, New York 1920.

Olli (Nuorteva, Väinö): Menestystä, *Uusi Suomi* 2.4.1925.

Olli (Nuorteva, Väinö): Vakuutettavat, *Uusi Suomi* 19.11.1926.

Peterson, Otto E.: Taiteen arvostelusta. *Tervehdys Suomelle.* Toim. Louhi. Soittokunta Louhi, New York 1920, 85–87.

Peterson Otto E.: Lasten hampaiden hoidosta. *Koti – Home* (II) 2/1923, 16–18.

Peterson, Otto E.: Peterson, Otto E. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämänkerrallisia tietoja.* Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 219.

Peterson Robert A.: Otto Edward Peterson. *Minnesotan suomalaisia liikemiehiä, lakimiehiä, lääkäreitä.* Toim. Eino A. Aaltio. Omakustanne, Duluth MN 1953, 126–127.

Pohjois-Minnesotan suomalaisten juhannus-julkaisut 1915, 1916, 1918, 1919, 1920, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1932, 1935, 1936.

Sola, Wäinö: *Wäinö Sola kertoo II*. WSOY, Porvoo & Helsinki 1952.

Suomen Sävel: *Muisto-julkaisu "Suomen Sävel" lauluseuran 25-vuotisesta toiminnasta 1893–1918*. Suomen Sävel, Calumet MI 1918.

Suomimatka 1921. Toim. Liikemiesten ja laulajain Suomimatkatuomikunta. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1921.

Sanoma- ja aikakauslehdet (alkuperäis- ja aikalaisartikkeleille)

Aamulehti.

Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors.

Augusta Chronicle.

Baltimore Sun.

Bay City Evening Times.

Belleville News Democrat.

Billboard (New York).

Boston Daily Globe.

Boston Journal.

Bur (Chicago).

Chicago Tribune.

Colorado Springs Gazette.

Columbus Daily Enquirer.

Daily Nebraskan.

Des Moines Register.

Diamond of Psi Upsilon (Indianapolis).

Duluth Herald.

Duluth News Tribune.

Eteenpäin.

Evening Review (Ohio).

Evening Star (Washington DC).

Evening Tribune (San Diego).

Fitchburg Sentinel.

Grand Rapids Evening Press.

Helsingin Sanomat.

Hufvudstadsbladet.

Hämeen Sanomat.

Itä-Savo.

Kalamazoo Gazette.

Kalevainen (Marquette).

Kansan Henki (Duluth).

Kansas City Star.

Karjalatar.

Koti–Home (Duluth).

Kunnallinen Viikkolehti.

Käkisalmen Sanomat.

La Crosse Tribune.

Lapatossu (Superior).

Lexington Herald.

Marietta Journal (Georgia).

Montreal Gazette.

New York Clipper.

New York Daily Tribune.

New York Times.

New York Tribune.

Nordstjernan (New York).

Oakland Tribune.

Olympia Daily Recorder.

Omaha World Herald.

Oregonian.

Philadelphia Inquirer.

Punainen Soihtu (Duluth).

Päivälehti (Helsinki).

Päivälehti (Duluth).

Raivaaja (Fitchburg).

Richmond Item.

Sacramento Union.

Salt Lake Telegram.

San Diego Union.

San Francisco Chronicle.

Savonmaa.

Show World (Chicago).

Siirtokansan Kalenteri.

Sioux City Journal.

Stage (London).
Sun (New York).
Suomalainen.
Suomalainen Wirallinen Lehti.
Suomen Kansa.
Suomen Kuvalehti.
Suomen Sosiaalidemokraatti.
Suomen Urheilulehti.
Tampereen Sanomat.
Times (London).
Totuus (Duluth).
Toverit.
Työmies.
Työväen Urheilulehti.
Urheilu-Viesti (Hancock).
Uudenkaupungin Sanomat.
Uusi Kotimaa (New York Mills).
Uusi Suometar.
Uusi Suomi.
Vakka-Suomi.
Vancouver World.
Variety (New York).
Virginia Enterprise.
Washington Post.
Washington Times.
Windsor Star.

Aikalaiskirjallisuus

Anderson, John Albert: John Albert Anderson. *Minnesotan suomalaisia liikemiehiä, lakimiehiä, lääkäreitä*. Toim. Eino A. Aaltio. Omakustanne, Duluth MN 1953, 94–95.

Arminen, Kalle Wilhelm: Kalle Wilhelm Arminen. *Minnesotan suomalaisia liikemiehiä, lakimiehiä, lääkäreitä*. Toim. Eino A. Aaltio. Omakustanne, Duluth MN 1953, 19–20.

Björkman, Emil: Sananen musiikista ja sen kehityksestä kansamme keskuudessa. *Kansan Henki* 1/1916, 15–17.

Björkman, Emil: Björkman, Emil. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 33.

Boucher, John N.: *History of Westmoreland County, Pennsylvania*. Volume 1. Lewis Publishing Company, New York & Chicago IL 1906.

Chaillé-Long, C. H.: Finland in perpetual ferment. *Evening Star* February 13, 1910.

Coe, Harrie B.: *Maine Resources, Attractions, and Its People. A History*. Lewis Historical Publishing Company, New York 1928.

Durchman, Axel: Durchman, Axel. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 39.

Helsingin Kullervo: *Kullervon Viesti. Voimistelu- ja urheiluseura Kullervon juhlaulkaisu 25.9.1920*. V- ja U-seura Kullervo, Helsinki 1920.

Hirvonen, Juuso: *Michiganin kuparialue ja suomalaiset siirtolaiset*. Omakustanne, Hancock MI 1920.

- Holm, Henry: Holm, Jonas Henry. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 74.
- Holmberg, Uno: Turun Suomalainen Yliopisto, *Auttaja* 15.1.1920.
- Ilmonen, Salomon: Lastunen länsi-Pennsylvanian Suomalaisten historiasta. *Voiton Kaiku: "Voiton Lippu" Raittiusseuran Juhlajulkaisu*. Toim. Voiton Lippu. Voiton Lippu, Fitchburg MA 1908.
- Ilmonen, Salomon: *Amerikan suomalaisten sivistyshistoria: Johtavia aatteita, harrastuksia, yhteispyrintöjä ja tapahtumia siirtokansan keskuudessa*. Edellinen osa. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1930.
- Jackola, Charles O.: Musiikin vaiheista ja vaikutuksista kansojen elämään. *Tervehdys Suomelle*. Toim. Louhi. Soittokunta Louhi, New York 1920, 20–24.
- James, Marquis: *A History of the American Legion*. William Green, New York 1923.
- Jarvin, John: Jarvin, John. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 332.
- Joki, Yrjö: Pikapiireelmiä [sic] Sibelius seurasta. *Tervehdys Suomelle*. Toim. Louhi. Soittokunta Louhi, New York 1920, 47–52.
- Joki, Yrjö: Wihdoinkin Suomessa. *Amerikan Suometar* 13.7.1920.
- Joki, Yrjö: Soittokunta "Louhen" Vierailumatka Suomeen kesällä 1920. *Siirtokansan kalenteri* 4/1921, 81–101.
- Jäntere, Kaarlo: *Turun yliopiston perustaminen*. Suomen Kirja, Helsinki 1942.
- Järnefelt Rauanheimo, Akseli: *Meikäläisiä merten takana. Kuvauksia Amerikan suomalaisista*. WSOY, Porvoo 1921.
- Karvonen, Arvi: Amerikan suomalaisista urheilukalastajina ja -metsästäjinä, *Metsästys ja Kalastus* 5/1923, 140–144.
- King, Floyd: The pay of circus performers. *Billboard* December 9, 1911.
- Kivelä, Johan W.: Kivelä, Johan W. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 344.
- Kolehmainen, John I.: A study of marriage in a Finnish community. *American Journal of Sociology* (42) 3/1936, 371–382.
- Lahtinen, Ida: Kirjekortti Chicagosta, *Suomalainen* 20.8.1906.
- Larson, O. J.: Tervehdys Suomen kansalle. *Tervehdys Suomelle*. Toim. Louhi. Soittokunta Louhi, New York 1920, 25–27.

- Larson, Oscar John: Oscar John Larson. *Minnesotan suomalaisia liikemiehiä, lakimiehiä, lääkäreitä*. Toim. Eino A. Aaltio. Omakustanne, Duluth MN 1953, 31–33.
- Lindfors, Toivo: Kulttuurivuorovaikutuksesta Suomen ja Amerikan suomalaisten välillä. *Suomimatka* 1921. Toim. Liikemiesten ja laulajain Suomimatkatöimikunta. Suomalaisluterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1921, 15–18.
- Lindgren, E. Ilmari: Lindgren, E. Ilmari. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 359.
- Mustonen, Sanfrid: Suomen Sävelen 25-vuotisen toiminnan johdosta, *Kansan Henki* 2/1918, 26–27.
- Nikander, Werner: Nikander, Werner. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 193.
- Nuori Suomi: Amerikan suomalaisten joulualbumi*. Finnish Publishing Company, Duluth MN 1907.
- Price, Guy: L. A. youngsters are hit in vaudeville. *Los Angeles Herald*, Sept. 1, 1914.
- Roberts, Peter: *Immigrant Races in North America*. YMCA Press, New York 1910.
- Ross, Edward Alsworth: *The Old World in the New: The Significance of Past and Present Immigration to the American People*. Century, New York 1914.
- Ruuti, Akseli: Ruuti, Akseli. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 246.
- Räihälä, John: Räihälä, John. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 396.
- Räihälä, John: John (Jussi) Räihälä. *Minnesotan suomalaisia liikemiehiä, lakimiehiä, lääkäreitä*. Toim. Eino A. Aaltio. Omakustanne, Duluth MN 1953, 127–129.
- Salminen, Carl H.: Käytännöllisyyteen käsiksi. *Airut* 1917, 60–62.
- Salomaa, J. E. & Pakarinen, Veikko: Tilitys keräyksestä Turun Suomalaisen Yliopiston hyväksi Amerikassa, *Auttaja* 6.9.1923.
- Sorsen, Oscar Henrik: Sorsen, Oscar Henrik. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 271.
- Steinback, Peter Engvald: Steinback, Peter Engvald. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 273.

- Sullivan, James E.: The fifth Olympiad. *The Olympic Games, Stockholm, 1912*. Ed. James E. Sullivan. American Sports Publishing Company, New York 1912, 55–89.
- Suokas-Steinback, Elli: Suokas-Steinback, Elli. *Amerikan suomalaisia. Muotokuvia ja lyhyitä elämäkerrallisia tietoja*. Toim. Werner Nikander. Suomalais-luterilainen Kustannusliike, Hancock MI 1927, 273.
- Syrjala, Savele: *The Story of a Cooperative: A Brief History of the United Co-operative Society of Fitchburg*. United Co-operative Society, Fitchburg MA 1947.
- Wasastjerna, Hans R.: *History of the Finns in Minnesota*. Transl. Toivo Rosvall. Minnesota Finnish-American Historical Society, Duluth MN 1957.
- Young, George M.: Philadelphia. *Variety* April 16, 1910.

Tutkimuskirjallisuus

- Adams, Tracey L: *A Dentist and a Gentleman. Gender and the Rise of Dentistry in Ontario*. University of Toronto Press, Toronto 2016.
- Ahearne, Jeremy: *Michel de Certeau. Interpretation and Its Other*. Polity Press, Cambridge and New York 1995.
- Alanen, Arnold R: Finnish settlements in the United States: “Nesting places” and Finntowns. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing 2014, 55–74.
- Andersson, Ruben: Time and the migrant other: European border controls and the temporal economics of illegality. *American Anthropologist* (116) 4/2014, 795–809.
- Autti, Mervi: Valokuvat mikrohistoriallisen tutkimuksen lähteinä. Katseita ja yksityiskohtia – näkymättömän tavoittelua. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala & Sakari Ollitervo. Cultural History – Kulttuurihistoria 8, k&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2010, 281–305.
- Bodnar, John: *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America*. University of Indiana Press, Bloomington IN 1985.
- Brubaker, Rogers: *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press, Cambridge MA & London, 2004.
- Buchanan, Ian: *Michel de Certeau: Cultural Theorist*. Sage, London 2000.
- de Certeau, Michel: *The Possession at Loudun*. Alkuteos: *La Possession de Loudun* (1970). Translated by Michael B. Smith. University of Chicago Press, Chicago 2000.
- de Certeau, Michel: *The Practice of Everyday Life*. Vol. 1. 3rd ed. Alkuteos: *Arts de faire* (1974). Transl. Steven Rendall. University of California, Berkeley & Los Angeles & London (1984) 2011.
- de Certeau, Michel: *The Writing of History*. Alkuteos: *L’écriture de l’histoire* (1975). Transl. Tom Conlay. Columbia University Press, New York 1988.

- von Clausewitz, Karl: *Sodankäynnistä*. 4. painos. Osia alkuperäisteoksesta *Vom Kriege* (1832). Suom. Heikki Eskelinen. Art House, Helsinki (1998) 2005.
- Davis, Janet M.: *The Circus Age: Culture and Society under the American Big Top*. University of North Carolina Press, Chapel Hill NC 2002.
- Davis, Tracy C.: Edwardian management and the structures of industrial capitalism. *The Edwardian Theatre: Essays on Performance and the Stage*. Eds. Michael R. Booth, & Joel H. Kaplan. Cambridge University Press, Cambridge 1996, 111–128.
- Gardiner, Michael: *Critiques of Everyday Life*. Routledge, London & New York 2000.
- Gill, Nick, Conlon, Deirdre, Tyler, Imogen & Oeppen, Ceri: The tactics of asylum and irregular migrant support groups: Disrupting bodily, technological, and neoliberal strategies of control. *Annals of the Association of American Geographers* (104) 2/2014, 373–381.
- Ginzburg, Carlo: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Glazer, Nathan & Moynihan, Daniel Patrick: *Beyond the Melting Pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City*. MIT Press, Cambridge MA 1963.
- Goss, Glenda Dawn: *Vieläkö lähetämme hänelle sikareja? Sibelius, Amerikka ja amerikkalaiset*. Suom. Martti Haapakoski. WSOY, Helsinki 2009.
- Hammerton, A. James & Thomson, Alistair: *Ten Pound Poms: Australia's Invisible Migrants*. Manchester University Press, Manchester 2005.
- Heinilä, Hannu: “Sooner or later you’re a cooperator”: The Finnish American cooperative movement. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing MI 2014, 157–170.
- Hepokoski, Carol Ann: *Finnish-American Unitarianism: A Study of Religion and Place*. PhD thesis. Graduate Theological Union, Berkeley CA 1998.
- Hieta, Erik: Distant dreams, different realities: North American immigrants revisit Finland. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing, 2014, 243–252.
- Highmore, Ben: *Everyday Life and Cultural Theory*. Routledge, London 2002.
- Highmore, Ben: *Michel de Certeau: Analysing Culture*. Continuum, London & New York 2006.
- Huhta, Aleks: *Toward a Red Melting Pot: The Racial Thinking of Finnish-American Radicals, 1900–1938*. Doctoral thesis. European and World History, University of Turku, Turku 2017.

- Hummasti, Paul George: Fighting for temperance ideas. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing MI 2014, 91–106.
- Iriye, Akira: *Global and Transnational History: The Past, Present, and Future*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2013.
- Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu: *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora, Turku 2005.
- Kalela, Jorma: *Argumentaatio ja rekonstruktio tutkimusprosessissa*. Poliittisen historian julkaisuja C:43, Turun yliopisto, Turku 1993.
- Karni, Michael G.: Torn loyalties: Finnish immigrants in America and the Civil War in Finland. "Once a Jolly Swagman..." *Essays on Migration in Honour of Olavi Koi-vukangas on His 60th Birthday*. Ed. Marjut Anttonen. Institute of Migration, Turku 2001, 90–96.
- Kero, Reino: *Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War*. Annales Universitatis Turkuensis Ser. B, Tom. 130. University of Turku, Turku 1974. (Migration Studies C 1, Institute for Migration, Turku 1974.)
- Kero, Reino: *Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan*. (= *Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan*.) Suomalaisen siirtolaisuuden historia 1. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1996.
- Kero, Reino: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa. Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 2. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1997.
- Kivisto, Peter & Leinonen, Johanna: Ambiguous identity: Finnish Americans and the race question. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing MI 2014, 75–88.
- Koivisto, Hanne: Yksilö ja valta – oikeustapahtumaa kuvaavien lähteiden ristiinlukeminen. *Tulkinnan polkuja: Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. Toim. Asko Nivala ja Rami Mähkä. k&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2013, 136–169.
- Koivunen, Leila & Syrjämaa, Taina: Tekijöiden ja yleisöjen valta näyttelyissä. Antonio Gramscin ja Michel de Certeau'n teorit epävirallisen vallan tutkimuksessa. *Vallan teorit historiantutkimuksessa*. Toim. Ilana Aalto, Laura Boxberg, Ulla Ijäs & Heli Paalumäki. Historia mirabilis 7. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku 2011, 40–60.
- Kostiainen, Auvo: *The Forging of Finnish-American Communism 1917-1924. A Study in Ethnic Radicalism*. Annales Universitatis Turkuensis Ser. B, Tom. 147, University of Turku, Turku, 1978. (Migration Studies C4, The Migration Institute, Turku 1978.)

- Kostiainen, Auvo: Politics of the left and the right. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing MI 2014, 131–155.
- Laakso, Harri & Suominen, Jaakko: Katso kuvat! Valokuvan kulttuuriset kontekstit. *Lähikuva* (24) 4/2011, 3–10.
- Leinonen, Johanna: One culture, two cultures? Families of Finns in the United States in the twentieth century. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing MI 2014, 285-296.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Samastumisia ja etääntymisiä: Elämänkerta historiantutkimuksen kysymyksenä. *Tulkinnan polkuja: Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. Toim. Asko Nivala ja Rami Mähkä. k&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2013, 25–48.
- McGovern, Charles: Consumption and citizenship in the United States, 1900–1940. *Getting and Spending. European and American Consumer Societies in the Twentieth Century*. Eds. Susan Strasser, Charles McGovern & Matthias Judt. Cambridge University Press, Washington DC 1998.
- Mead, Rebecca J.: *Swedes in Michigan*. Michigan State University Press, East Lansing MI 2012.
- Männistö-Funk, Tiina: Valokuvalla yli valtameren. Muotokuva muistamisen ja muistetuksi tulemisen välineenä. *Samankaltaisuuksia. Kansainvälisiä näköaloja vuoden 1911 maailmaan*. Toim. Leila Koivunen ja Taina Syrjämaa. Histories 2. Yleinen historia, Turun yliopisto, Turku 2010, 16–30.
- Männistö-Funk, Tiina: Rykelmät. Työkaluehdotus materiaalistien toimijoiden menneisyyden tutkimiseen. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/2016, 178–189.
- Nance, Susan: *Entertaining Elephants. Animal Agency and the Business of the American Circus*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore MD 2013.
- Peltonen, Matti: Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Carlo Ginzburg. Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 1996, 7–34.
- Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Peltonen, Matti: The method of clues and history theory. *Historical Knowledge. In Quest of Theory, Method and Evidence*. Eds. Susanna Fellman & Marjatta Rahikainen. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne 2012, 45–76.
- Picard, Alyssa: *Making the American Mouth. Dentists and Public Health in the Twentieth Century*. Rutgers University Press, New Brunswick NJ and London 2009.

- Roe, James A.: Virginia, Minnesota's socialist opera: Showplace of Iron Range radicalism. *Finnish Americana* 9/1992, 36–43.
- Roinila, Mika: From Monessen to Clarksburg and beyond: The Finnish ethnicity in central Appalachia. *Journal of Appalachian Studies* (9) 1/2003, 49–67.
- Roinila, Mika: Adjustment and future. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing MI 2014, 319–326.
- Sibelius, Jean: *Päiväkirja 1909–1944*. Toim. Fabian Dahlström. Suom. Juha Saikkonen ja Arja Gothoni. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsinki 2015.
- Sunzi: *Sodankäynnin taito*. Alkuteos: *Sunzi bing fa* (n. 140 eaa.). Suom. & toim. Matti Nojonen. Gaudeamus, Helsinki 2005.
- Syrjämäki, John: *Mesabi Communities. A study of their developments*. Doctoral Dissertation. Faculty of the Graduate School of Yale University, New Haven 1940.
- Taylor, Joseph E. III: Boundary terminology. *Environmental History* (13) 3/2008, 454–481.
- Thompson Maris: Family photographs as traces of Americanization. *Oral History and Photography*. Eds. Alexander Freund and Alistair Thomson. Palgrave Macmillan, New York 2011, 149–168.
- Thompson Maris: “It always kinda’ frightened them that they’d be sent back”: German American origin stories from Southwestern Illinois. *Canadian Oral History Forum* (32) 2012.
- Thomson, Alistair: Family photographs and migrant memories: Representing women's lives. *Oral History and Photography*. Eds. Alexander Freund and Alistair Thomson. Palgrave Macmillan, New York 2011, 169–186.
- Vella, Stephen: Newspapers. *Reading Primary Sources. The Interpretation of Texts from Nineteenth- and Twentieth-century History*. Ed. Miriam Dobson and Benjamin Ziemann. Routledge, London and New York 2010, 192–208
- Viita, Ossi: *Hymyilevä Hannes. Työläisurheilija Hannes Kolehmainen sankaruus porvarillisessa Suomessa*. Otava, Keuruu 2003.
- Virtanen, Keijo: *Settlement or Return: Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement*. Studia Historica, Finnish Historical Society, Helsinki 1979. Tai: Migration Studies C 5. Migration Institute, Turku 1979.
- Virtanen, Keijo: Finnish identity in immigrant culture. *Finns in the United States: A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Ed. Auvo Kostiainen. Michigan State University Press, East Lansing MI 2014, 173–203.

Waris, Heikki: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle*. Into, Helsinki 2016.

Werner, Michael & Zimmermann, Bénédicte: Beyond comparison: *Histoire croisée* and the challenge of reflexivity. *History and Theory* (45) 1/2006, 30–50.

Weymans, Wim: Michel de Certeau and the limits of historical representation. *History and Theory* (43) 2/2004, 161–178.

Historiikit ja yleistajuiset teokset

Arra, Esa: *Illinoisin suomalaiset*. Finnish American Historical Society of Illinois, Waukegan IL 1971.

Astaire, Fred: *Steps in Time. An Autobiography*. HarperCollins, New York (1959) 1987.

Bakk-Hansen, Heidi: *Prohibition in Duluth (1916–1933)*. <http://zenithcity.com/archive/legendary-tales/prohibition-in-duluth-1916-1933/2/> (Accessed 20.2.2020).

Betten, Neil: Riot, revolution, repression in the Iron Range strike of 1916. *Minnesota History* Summer 1968, 82–93.

Bloom, Ken: *Broadway: An Encyclopedia*. 2nd ed. Routledge, New York & Abingdon 2012.

Chaplin, Charles: *Oma elämäkertani*. (Alkuteos: *My Autobiography*, 1964). WSOY, Porvoo & Helsinki 1964.

Chicago University College of Dentistry: *Celebrating A Proud Past. Centennial of the University of Illinois at Chicago College of Dentistry*. Chicago University College of Dentistry, Chicago IL 2016.

Cullen, Frank: *Vaudeville, Old and New. An Encyclopedia of Variety Performers in America*. Routledge, New York & Abingdon 2007.

Deupree, Joseph E.: *A Century of Opportunity: A Centennial History of Ferris State College*. Ferris State University, Big Rapids MI 1982. <https://www.ferris.edu/HTMLS/alumni/Historical/COO/> (Accessed 25.2.2020).

Ekman, Katri & Olli, Corinne L. & Olli, John B.: *A History of Finnish American Organizations in Greater New York 1891–1976*. Greater New York Finnish Bicentennial Planning Committee, New York 1976.

Eleff, Robert M.: The 1916 Minnesota miners' strike against U.S. Steel. *Minnesota History* Summer 1988, 63–74.

Ferris State University: *Pharmacy Historical Information*. Ferris State University, Big Rapids MI 2016. <http://www.ferris.edu/htmls/colleges/pharmacy/about/Historical-Information-.htm> (Accessed 7.9.2016).

Hammerstein, Oscar Andrew: *Hammersteins: A Musical Theatre Family*. Black Dog & Leventhal, New York 2010.

- Howesfamilies.com: *Seth Benedict Howes (1815–1901): Circus Owner, Entrepreneur and Showman*. <https://www.howesfamilies.com/people.php?id=12> (Accessed 26.11.2016).
- Kolehmainen, John I.: *From Lake Erie's Shores to the Mahoning and Monongahela Valleys. A History of the Finns in Ohio, Western Pennsylvania and West Virginia*. Ohio Finnish-American Historical Society, Painesville OH 1977.
- Koskinen, Juha: *Kallion historia*. Kallio-Seura r.y. – Sörkan Gibat, Helsinki 1990.
- Kukkonen, Einari: *Lännen lokarit. Amerikansuomalaisen levylaulun vaiheita*. Kustannuskolmio, Helsinki 2001.
- Landry, Robert J.: Pat Casey: Man behind the scenes. *Variety* February 14, 1962.
- Lytle, Richard M.: *The Great Circus Train Wreck of 1918: Tragedy on the Indiana Lakeshore*. The History Press, Charleston SC 2010.
- Nevala, Heikki: *Huvielämän kiertolaisia. Kotimainen sirkus ja tivolitointi 1900–1950*. Keravan museo & Sirkuksen tiedotuskeskus, Helsinki 2015.
- Niemela Passoja, Eva: *The Monessen Finnish Louhi Band*. Unpublished, found among the author's literary remains in 1985. <http://www.finlander.org/TheLouhiBand.html> (Accessed 8.11.2016).
- Pitkänen, Silja & Sutinen, Ville-Juhani: *Amerikansuomalaisten tarina*. Tammi, Helsinki 2014.
- Rantamaa, Antti J.: *Sillanrakentajana Yhdysvalloissa ja Kanadassa*. Gummerus, Jyväskylä 1954.
- Riley, Kathleen: *The Astaires: Fred & Adele*. Oxford University Press, New York 2012.
- Roinila, Mika: History, achievements and remembrance of the Louhi Band of Monessen, Pennsylvania. *Middle States Geographer* (34) 2001, 26–37.
- Sean, Neil: Alan Scott on Moss Empires. *Westminster live*. Maycon Productions, London 2014. https://www.youtube.com/watch?v=naxIMcZFNM_ (Accessed 29 August 2017).
- Slide, Anthony: *The Encyclopedia of Vaudeville*. The University Press of Mississippi, Oxford MS 2012.
- The International Buster Keaton Society: *Biography. Part 1: A vaudeville childhood*. <http://www.busterkeaton.org/bio1/> (Accessed 19.6.2018).
- Tommola, Esko: *Uuden maan rakentajat: New Yorkin suomalaisten tarina*. Otava, Keuruu 1989.
- Vivian, Cassandra: *Monessen: A Typical Steel Country Town*. Arcadia Publishing, Charleston SC 2002.